

A. V. ŠMILOVSKÉHO

SPISY VÝPRAVNÉ.

ÚHRNNÉ VYDÁNÍ.

SVAZEK III.

KRUPAŘ KLEOFÁŠ. — ZA RANNÍCH ČERVÁNKŮV.

Třetí vydání.

V PRAZE.
KNIHTISKÁRNA F. ŠIMÁČEK, NAKLADATELÉ
1897.

KRUPAŘ KLEOFÁŠ.

KAPITOLA Z MALOMĚSTSKÉ KRONIKY.

1875.

I.

Mnoho dýmu, málo pečeně. Jest už tomu tak za našich časů! Svět je všecken obrácen nohama vzhůru. Bývalo lépe; pravda. Lidé byli snázeji a pohodlněji živi; bylo jich méně, druh znal druha a nervali se tak o výdělek. Ostatkem byli od jakživa dobráci i darebové. Já to nezměním, ty to nezměníš, my to nezměníme. Všickni dáme i se svými rozumy na konec světu dobrou noc.«

Tak mudroval krupař Kleofáš, kdykoliv se mu událo mudrovati. Při džbánku a dýmce to nebývalo. Neboť pivo pil, jen když mu někdo zavdal neb mu něco bylo — jinak nestačila mu na ně kapsa — a o dýmku nestál. Kulatá jeho, ohmataná sandovka, se stříbrným srdíčkem uprostřed na víčku, již před dobrými dvaceti lety koupil na dražbě po nebožtíku děkanovi, byla mu nade všecky dýmky.

Krupař Kleofáš bydlil na plácku, kde stojí panský mlýn. Jinak plácek ten nemá jména, náleží však k vnitřnímu městu, a proto byl Kleofáš měšťanem, na čemž nemálo si zakládal, nazývaje dle starého zvyku měšťany z předměstí jen tak ledajaks »chalupníky«, třeba měli chalupy, že by se do nich vešlo deset jeho domů. Ten jeho dům na řečeném plácku byl rovněž tak ze starého

díla jako ctihodný jeho majetník. Stálť v pravé řadě mezi dvěma většími domy, moderně dosti přiozdobenými, jako starý, poctivý pantatík mezi dvěma advokáty našich dnů. Každému, kdokoliv bedlivěji si všiml domu Kleofášova, mimoděk namanulo se na mysl, že soused v levo i soused v pravo má asi laskominu na tu starožitnou budovu a že by ji rád pohltil. A v pravdě bylo tomu tak. Jeden i druhý nejednou leželi Kleofášovi v uších, aby jim prodal dům svůj. Ale toto; Kleofáš a prodati dům!

»Měšťanem jsem se narodil a měšťanem umru. Tohoť ze mne nevymluvíte, abych šel někam do nájmu. Až zamhouřím oči, vyjednávejte si se synem. On sotva dům podrží. Co by s ním také dělal! Císařský soudce! K němu si jděte pro lepší odpověď.«

Tak říkával Kleofáš kupcům i dohazovačům, nepopouštěje ani o vlas od svých úminek. Sousedé natáhli strunu jinou. Pravý z nich, Hovorka, zavedl proti Kleofášovi u soudu žalobu pro žlab na střeše. Stěžoval si, že mu tam zatéká, a že tím stavení jeho béře porušení. Vlastně šlo mu o to, způsobiti Kleofášovi mrzutosti a obměkčiti takovým způsobem tvrdou jeho mysl. Ale pořídil jako Kec u Jankova: Kleofáš ostal ve své při bezpečen. Vypsal »světle a jasně«, jak se později vyjádřil, celou věc synovi, »císařskému soudci«, a ten mu šel radou na ruku a přimluvil se bezpochyby písemně sám u soudu za otce. Hovorka oškrábal kolečka, a druhému sousedu zašla chuť k nové při. Od těch dob měl s nimi Kleofáš svatý pokoj.

Kleofášův dům stojí za vypsání. Nebyl-li starší, mladší nebyl počátkův předešlého století. Na hlavě seděla mu šindelová střecha, vysoce do jehlanu sestrojená. Na vrcholu jejím vrzala plechová korouhvička a v pravo od ní, jako věrný strážce její, tovaryšil jí mrzutě starý učouzený komín. Za průčelí byla mu jako stůl hladká

zeď, od jakživa do modra natřená. V prvním poschodí byla tři poměrně malá okna a v přízemí, více v levo, černá, veliká a okrouhlá vrata asi jako u starých obecných kůlen. V pravo od nich dvě menší okna nežli v prvním poschodí vpouštěla světlo boží do příbytku Kleofášova. V zimě byla vysypána pilinami, mechem pokrytými; za letních měsícův stál za nimi veliký keř rozmarinový, muškáty, resedky, bazalka a jedna mořská cibule, jejíž dužnaté listy dobře se hodí na rány. Již z toho, že za okny měl samé voňavé a užitečné květiny a že nedal nic na krásu jich, bylo viděti, že Kleofáš jest muž starosvětský. Tak i v příbytku jeho visely na stěnách samé svaté obrazy, což neméně jest příznakem člověka starosvětského. V levo od vrat bylo ještě jedno okénko, menší všech ostatních a zamřížované dřevěnou mříží, jakou vídáme u starých zpovědnic. Okno to vedlo do komory, jež byla zároveň dřevnicí a skladištěm všeho harampátí pro celý dům. Zvláštním znamením domovým byla svítilna, jež visela na dlouhém háku pod prostředním oknem hořejšího poschodí. Moderní sousedé měli na ni s vrchu; neboť nebyla lepší, než jakou svítívá se v selských stájích, jenže byla větší. Kdykoliv v městě hořelo, rozsvěcoval ji Kleofáš, a to bylo vší její úlohou.

Z klenuté síně vcházelo se zrovna do světnice Kleofášovy. Byla taktéž masivně klenuta, povždy čistě vybílena a měla samý starodávný nábytek. Mezi okny stál silný dubový stůl, když se nejedlo, pokrytý tlustým tyrolským kobercem, povybledlých již barev. V levo při stěně stála postel, vedle ní vysoká, hřmotná almara, na níž nahoře stálo narovnáno několik šálků a mis a asi tři cínové konvice jako křída vydrhnuté. Za almarou stála hrubá police s četnými knihami, kteroužto neobyčejnou věc později s dostatek vysvětlíme. Za policí byl široký prádelník s třemi šuplaty s mosaznými kruhy.

Na něm v zasklené skříni stály nízké staré stojací hodiny s významným nad ciferníkem nápisem latině: »Una harum ultima«, t. j. »jedna z těchto hodin bude tvou poslední«. Ve stěně naproti oknům byly dvéře zasklené, vedoucí do kuchyně, jež zároveň byla čeledníkem; nebot světnice, kterouž popisujeme, byla vlastně Kleofášovým »parádním pokojem«. V levo od dveří do kuchyně stála hnědá kachlová kamna a při nich hned při dveřích, ze síně jdoucích, stará lenoška s vysokým, koží potaženým lenochem a opěradly. Na druhé straně, v pravo od stolu při oknech, stál černý veliký kufr a na něm ze žíní polštář, aby se mohlo na něm seděti. Na všem, co jsme popsali, vyjma knihy a hodiny, si Kleofáš mnoho nezakládal. Největší jeho pokladové viseli na stěně. Byli to dva obrazové a krucifix. Na jednom obraze byla vypodobněna mouřenínská Matka boží s děťátkem v náručí. Obraz ten pocházel z kostela sv. Rocha na dolním předměstí, jenž byl zrušen za císaře Josefa a po němž nebylo již památky, a byl objat rámcem starožitným, velmi řemeslně vyřezaným. Svědčil o nemálo vycvičené ruce malířské. Půda jeho byla zlatá, vkusně vzorkovaná, a obě figury, matky a dítěte, ač jen v hnědých barvách provedené, byly plny života a nebeského výrazu. Rubín na sponě pláště Mariina, ač jen z barev, skvěl se jako pravý drahokam. Madonna ta visela u výklenku nad postelí.

Druhý obraz, jen asi pět palců zšíří a zdélí, zasazený v hlubokém zlatém rámci, zpodoboval svatou rodinu. Byla to aquarella ze začátku předešlého století, jíž nebylo rovné v celém městě. Nejeden znalec prohlásil ji za mistrovský kousek co do komposice i provedení, nejeden nazval ji pravou perličkou uměleckou. Pan Kleofáš koupil ten »akalér«, jak říkal, za mladých let v dražbě po nějaké staré paní, a na čest jeho budiž tu položeno, že ač dal za něj jen dva rýnské ve stříbře

a padesát i šedesát zlatých již mu bylo nabízeno, přece obrázku od sebe nedal. Viselť pak tento jeho pokládek naproti jeho loži nad kufrem, pod podobiznou jeho a zemřelé jeho manželky.

Třetí největší poklad páně Kleofášův byl krucifix, jenž umístěn byl nad hodinami. Na ponejprv byl neúhleden, ale jestliže jsi se déle díval na řezbu časem zašpiněnou, přiznati jsi se musil, že hodna podivení. Však podivnější byli její osudové. Kristus měl hlavu, vyjadřující největší utrpení právě přestálé, v trup pohyblivě zasazenu. V zadu, dole na dřevě křížovém, bývalo druhdy péro. Když se smačklo, zakývla mrtvola hlavou, jakoby obživla, a zakroutila prý při tom i očima skleněnýma, z nichž jedno dávno již bylo vypadlo. Nyní místo péra šla šňůrka od hlavy dolů, a posud, když hnul Kristus hlavou, »naskočila pravověrnému člověku husí kůže«. Krucifix ten náležel podle hodnověrných pověstí jezovitům, již za nedlouho po bitvě bělohorské v rodišti Kleofášově se usadili, kollej založili a po letech i kostel sobě vystavěli. Ukřižovaného Krista chovali u veliké tajnosti a vynášeli jej jen tenkráte z kolleje, když šli k někomu s Pánem Bohem. Tu stával fráter u smrtelného lože drže krucifix tváří v tvář nemocnému. Zubožený trpitel čekaje se beztoho do hodiny upíral pak žalostivě strhané zraky své k obrazu Spasitelovu a prosil za spasení.

»Tu,« vypravovával pan Kleofáš, »když byl zpovědník jezovita duši nemocného živým malováním pekelných muk nanejvýše poděsil a zkormoutil, dal fráterovi tajné znamení. Ten smáčkl péro: Kristus hnul hlavou a zakroutil očima. Můžete si pomysliti, jak bylo smrtelnému člověku okolo srdce. Byl-li bratr sebe zarytější, rád přestoupil na římskou víru; měl-li jmění nějaké, rád odkázal z něho jezovitům. A já si myslím, že nade všecko jim běželo o peníze, a že kdybych měl

jen polovičku peněz, co jich skrze tento krucifix vymámili na lidech smrtelně nemocných, že bych ovšem mohl jezditi čtyřmi.«

»Když přišli za Josefa jezovité k zrušení, prozradil ty všecky pletky jeden jejich vlastních bratrův a dal ten kříž na vzácnou památku císařskému radnímu Pavelcovi, jehož sestru prý rád viděl. Při jeho rodině byl krucifix až do roku patnáctého, když leželi tu v městě Rusové. Tehdáž vypukl u nás za samého poledne oheň, a celá pravá řada domů na náměstí lehla popelem. Radní Pavelec ovšem také vyhořel, a krucifix byl ten tam. Jedni říkali: shořel, druzí: ukradli jej, třetí, že vzali jej kozáci, kteří při ohni pomáhali, pro svého kapitána. Řečený kapitán totiž stál tuze o krucifix a dával před ohněm Pavelcovi za něj hromadu rublů. To všecko mám z úst otcových. Mnohá léta nebylo o krucifixu ani vidu ani slechu. Roku třicátého šestého, když byla ta velká cholera, najímal jsem ve Lhotce dělníky na pole; v městě nebylo jich ani za dukát. Tu v jednom baráku, v čísle 19, u Jakuba Matury, spatřím na zdi krucifix s nastrčenou hlavou a s jedním skleněným okem. Vzal jsem jej se stěny a podíval se do zadu. Byl tam důlek a kus želízka. Věděl jsem, kolik bilo. To se rozumí, že jsem se ovšem nikomu neprozradil. Dával jsem Maturové za něj dva rýnské. Byla to s mé strany neopatrnosť; kdybych jí byl dával pět grošů, možná, že by byla spíše krucifix dala. Ale tak čila pečinku v troubě a řekla, že musí dříve s mužem promluviti. Čtyři léta to trvalo, než jsem krucifix dostal, a stálo to mnoho kroků, mnoho řečí a dosti peněz. Pomyslete: ten chlap Matura zakopal přede mnou krucifix do zahrady, aby mne ošálil! Když umřel, přinesla mi jej Maturová v zástěře do krámu. Vysázel jsem jí zaň deset rýnských, co chtěla; jen abych jej měl. Když přišla konštituce, měli jste viděti, jak se chodili ke mně

processím na krucifix dívat! Po konštituci za vlády a panování žandarmův a bodákův byl bych málem o krucifix přišel. Nebožtík děkan jej ovšem pořád na mně chtěl; beztoho na věčnou oplátku; byl by jej asi rád spálil. Bál jsem se toho konkordátu a četníků. V noci jsem neměl spaní, každou chvíli jsem myslil, že přijde děkan s četníky prohlížet mi byt. Co jsem udělal? Nechtěje nikoli dáti krucifix z ruky zvedl jsem tamto pod prádelníkem prkno z podlahy a schoval tam krucifix. Když pak děkan některý čas opět přišel, nalhal jsem mu, že tu byl u mne nějaký cestující z říše a že mi dal padesátku za kříž. Musil s prázdnou odejíti.« —

II.

Krupař Kleofáš byl šedesátníkem. Za mlada vyučil se řemeslu mlynářskému, pracoval tu i tam za chasníka, a když jej rodiče šťastně od vojny vysvobodili a krátce po tom oženili, měl po několik let v nájmu malý mlýn nedaleko rodiště svého. Nevedlo se mu hrubě dobře. Nebylť především z krve mlynářské a neuměl tudíž poctivým způsobem mleče své tak obírati, jak to umí pravá mlynářská krev. Manželka jeho, paní Johanka, nebyla také hospodyní, jaké má mlýn potřebí. Venkovská samota se jí valně nelíbila; toužilať více po ryčnějším životě městském. K mlečům nebyla přívětiva a místo aby je přivabovala, odpuzovala je. Chovalať se vůbec tak, jakoby oni měli jí potřebí a ne ona jich. To na venkovském mlýně nejde. Kdo chce býti od vesničanů živ, musí jim housti do noty. Kromě toho měla paní Johanka tak ledakterou nepěknou vlastnosť, jež zdárné živnosti bývá na překážku. Mysl její byla poněkud hrda a ku vydělávání peněz a shromažďování jich málo příchylna; neberouc si budoucnosti na starosť

žila do přítomna, přála si a užívala, co právě užiti se dalo; vídala ráda a častovala ženské hosti, již častěji k ní docházeli z města na mlýn, úhrnem vzato: hospodařila, či vlastně nehospodařila tak, že jmění manželů Kleofášových patrně se tenčilo. Kleofáš to ovšem cítil a bral si to z počátku k mysli; neměl však dosti mravní statečnosti při sobě, aby neshodám těm učinil přítrž, jakož se vůbec rázněji o to nestaral, aby ještě v čas přivedl manželku na lepší cestu. Což byla platna všecka jeho přičinlivost, když na druhé straně paní Johanka nad slušnost a míru rozhazovala. Tak vznikaly mezi manžely potyčky, hádky a svády, jež však k žádoucí nápravě nevedly a blaho rodinné jen přikalovaly. Paní Johanka vládnouc obratným a smělým jazejčkem a majíc bystřejší vtip nežli dobromyslný Kleofáš podržovala v nich obyčejně vrch, a pan manžel ustupoval a ustupoval jako vojín v takové zbrani málo zběhlý. Konec konců byl, že muže přemluvila, aby, až dojde nájem, přestěhovali se do města a zavedli si tam obchod krupařský.

»Budeme tam míti pohodlnější živobytí,« tvrdila; »ty budeš obilí mlíti a já prodávati, a nebudeme záviseti na těch selských brslenkářích a více vyděláme.« Co měla při tom především za lubem, toho ovšem muži neprozradila. Myslila si: ty budeš se ve mlýně dříti a od sedlákův obilí kupovati a já budu pěkně doma seděti v suchu a dělati paní.

Stalo se jí po vůli. Přestěhovali se do města i se synáčkem Vašíčkem, jemuž tenkrát šlo na třetí rok. Ze začátku se všecko na ně smálo. Otec paní Johančin umřel a ona dostala celé své věno, rodiče Kleofášovi sehnali také, kde se co sehnati dalo, a tak nežli uplynul rok, koupili si mlynářovic dům na náměstí, jenž ležel pěkně na ráně. Byli by asi zbohatli, kdyby byl býval

Kleofáš ráznějším člověkem a paní Johanka šetrnější hospodyní. Ale takto drželi se jen tak tak na vrchu. Dětí měli spolu ještě několik, ale na živu zůstal jen Vašíček, kteréhož, když k tomu dospěl, dal pan Kleofáš do latinských škol.

Co paní Johanka odcházejíc ze mlýna zamýšlela, to také dokázala. Stala se paní v domě a zjednala si dosti příjemný blahobyt, kdežto pan Kleofáš se pachtil a tužil za ni a v domě hrubě lepšího postavení neměl než jako najatý dělník. Kdežto pan Kleofáš na trhu sháněl obilí a na krev se s rolníky smlouval, anebo ve spáleném mlýně u kmotra Karasa prach mlýnský polykal: zvala si paní Johanka společnosti k sobě, vařila kávu, pekla buchty a proklepávala do sytosti s hostmi svými vše, co se vůbec ve městě hodilo ke klepům. Nahodil-li se k tomu pan Kleofáš, tu buď chytře mlsky a labužky před ním ještě v čas uklidila, anebo, nebylo-li to možno, vzdychala a naříkala, že ji berou do žaludku křeče, a že jí káva hrozně dobře dělá, a naplnila také zamilovanou tou svou medicinou nějaký hrníček kabonícímu se panu manželovi. Co měl Kleofáš dělati? Chtě míti se ženou svatý pokoj vypil kávu a s ní všecku hořkosť, jež bouřila mu duši.

Nebylť vůbec pan Kleofáš člověkem, jenž hodí se dobře k živnosti. Již za chlapeckých let míval zalíbení v knihách a odcizoval se tak praktickému životu. Když dověděl se o nějaké staré kronice, jistě si ji některak zaopatřil a nahoře na půdě u vikýře, kde byl jist před výtržkami, pohružoval se na nejvýše potěšen do dějů skutečných neb vymyšlených. Utržil za to od otce i matky mnohý lupec, ale z toho si nic nedělal. Nad všecky knihy dráže vážil sobě historie a když chodil do normálky, znal vévody, knížata a krále české lépe nežli násobilku. Učitel Jakeš, bývalý šikovatel u vojště, jenž

nejraději nauky své rákoskou učňům do zad vštěpoval, říkával o něm: »Z toho kluka jakživo nic nebude. Němčina mu nevoní a počty jak by smet.« Proto nedali hocha na studie, ač sepjatýma rukama za to prosil.

»Jakeš řekl, že z tebe nic nebude a proto musíš na řemeslo,« tenť byl první a poslední důvod starého Kleofáše, a chlapec musil poslechnouti.

Proto však i za let jinošských a mládeneckých sháněl se náš pan Kleofáš po knihách, a kde který groš uspořil, ten dostali od něho o výročních trzích kramáři za knihy. Když dospíval na rozumu, přistoupila u něho ku čtení knih ještě nová soukromá záliba. Kochaje se upřímně, jako dítě, v české minulosti, zahořel pan Kleofáš vroucí láskou k svému lidu a ctil a vážil si každého sebe nepatrnějšího zbytku, jenž pocházel ze starých časův. Nebylo v celém městě starožitnosti, jíž by nebyl znal.

»Všecko jsem prosmejčil, co tu je,« říkával. »Žádná stará malba, žádná řezba, žádný starý peníz nebo staré stavení, žádná stará šarapatka mne neušla. Míti jen peníze, podívali byste se, co bych dovedl. Ale ‚mango denáry‘, v tom je ta klička. O ženu bych nebyl dbal. Což ženská pochopí, co je starožitnosť!«

Když se oženil a svým pánem stal, nezapomněl nikdy přes všecky každodenní starosti na knihy a starožitnosti. Naopak: láska k nim rostla přibývajícím věkem, a kdykoli všední lopoty a trampoty nejtěsněji mu duši skličovaly, utíkal se povždy ke knihám a starožitnostem, hledaje v nich posily a potěchy, a nalézaje povždy to, čeho hledal.

»Bůh ví,« zaklínal se, »že mi kolikrát vlasy samou starostí sešedivěly a že jsem nevěděl, kudy kam se vrtnouti. Tu jsem si pomyslil: Bůh dal starosti, Bůh je

od tebe vezme a bude zase lépe. I vzal jsem do ruky nějakou starou knihu a četl třeba do půlnoci. A vida, bylo zase dobře.«

Jsa krupařem, mlel pan Kleofáš u kmotra Karasa na »spáleném mlýně«. Starý Karas měl hromadu starých knih dědičných, a když jel do Prahy, přikupoval si nových. To bylo máslo na krajíc Kleofášův. Častěji místo aby hlídal, aby mu v mlejnici nekradli, vyhledal si někde tichý kout a zabral se do knihy. Starý Karas mu také půjčoval knihy domů, neboť věděl, že je má u Kleofáše tak schovány jako doma.

»Až mě Bůh odvolá,« sliboval Kleofášovi, »dám vám všecky knihy. Co by s nimi žena dělala? Nedovedla by jich ani prodat. Chlapci moji nemají se k písmu. Od jakživa chytali se jen biče a oprati.«

»Pravda,« odpovídal opatrně Kleofáš; »ale až bude po vás, bude pozdě. Což jestli mi mlynářka knih nebude chtíti dát?«

»To je jiná, pravda. Ale, víte, kmotře Kleofáši. Za zdráva knih od sebe nedám. Až se rozstůňu, pak už se mezi sebou spravíme.«

A proto, když již pan Kleofáš byl dokrupařil, docházíval častěji na spálený mlýn podívat se, zdali starý kmotr posud zdráv. A skutečně Karas dostál slovu. Když jej jednou Kleofáš zastal nemocného, pravil k němu Karas mezi čtyřma očima:

»Kmotře, strčte si tak tři nebo čtyři knihy do kapsy, aby to stará neviděla. Tak, odneste si je domů. A až zase přijdete, uděláme to zase tak.«

Podruhé vzal si již Kleofáš kalmuk s větší kapsou a odnesl si takto potají celou Karasovu knihovničku domů. Měl potřebí také nějakého potěšení, neboť táhly se za ním zlé časy.

Dokud měl Kleofáš syna Václava ještě doma na studiích, drželo se jeho jmění jakž takž na povrchu. V dluhy ovšem rok za rokem hlouběji zacházel a úroky sháněl s rostoucími nesnázemi, ale netonul přece. Ač o paní Johance žádná chvalitebná pověst mezi lidmi nešla, měli sousedé Kleofáše za poctivce, jenž hoden jest neobmezené víry a jenž se časem z dluhů vyseká. Když však Václava musil dáti do Prahy, aby studoval práva, dobré to mínění se rozviklalo. Kleofáš byl přinucen nové, značné útraty vésti, jichž jinak uhraditi nemohl než děláním nových větších dluhův.

Asi po dvou letech, co byl Václav v Praze, nebylo na jiném, než prodati dům na náměstí, aby manželé Kleofášovi věřitelům i Václavovi zůstali právi. Hrdá a lehkovážná paní Johanka se tomu zuby nehty vzpírala, a křeče jí ani nepopouštěly, ale posléze vidouc nezbytí musila se tomu úkolu podvoliti. Tak zbyl se Kleofáš dluhův i péčí, poctivou duši jeho sžírajících, a za to, co ze svého jmění uchránil, koupil malý starý dům na plácku u panského mlýna, o němž jsme nahoře mluvili. Učinil tak na doléhání ženy své, jež mermomocí do nájmu jíti nechtěla, a čekal na příhodu, aby začal zase nějakou živnost znova. Prozatím se musili Kleofášovic velmi, velmi uskrovniti, což paní Johance tak za krušné přicházelo, že upadla do zdlouhavé nemoci, z níž již zdráva nepovstala. Přes všecky ústrky a nehody, jichž paní Johanka zřejmým byla původem a příčinou, opatroval ji pan Kleofáš po andělsku trpělivě a statečně, zapíraje sama sebe, až posléze k jaru v náručí jeho shasla. A za vše ještě den před smrtí mu vyčetla, že kdyby byla dostala rozumnějšího muže a ne takovou čtenářskou bábu, jakou jest on, by neumírala na zadlužených peřinách. Pan Kleofáš jí to od srdce odpustil a pochoval ji poctivě a oplakal ji upřímnými slzami.

Osiřev — neboť Václav dokončoval prozatím na svůj vrub práva v Praze — zápasil pan Kleofáš dále se zřejmým nedostatkem a vážil útrapy naň se hrnoucí myslí klidnou, v pravdě stoickou. Jenom před jednou věcí trnula duše jeho strachy: že bude totiž musit sáhnouti na zamilované starožitniny a knihy své, a je prodati, aby se ctí uhájil života. To nejvíce hnětlo a bolelo ubohého muže. Ale tu se korouhvička obrátila. Nemělť poctivý Kleofáš docela ve psí býti; neštěstí, po dlouhá léta věrný noclehář jeho, změnilo najednou svůj nocleh. Kmen, jeden z nejbohatších měšťanův a druh jeho z let chlapeckých, ustanovil jej šafářem na dvorci svém u města, nabízeje mu všecko zaopatření a nad to ještě malý plat. Kleofáš vděčně se uchopil pomocné té ruky.

»A tak mi zas pomaloučku péří rostlo,« vypravoval nejednou Kleofáš. »Vyplatil jsem si ponenáhlu zastavené věci, ošatil se slušně a zapravil dluhy po městě, že jsem byl zase čist jako sklo. Lidé mě měli sice vždycky u vážnosti, i když mně bylo zle, ale dobře jsem cítil, že co jsem se zmohl, úcty i vážnosti mi přibývalo, což mi bylo vzácnou odplatou za vytrpené lopoty a svízele. Jsou už lidé takoví: hledí jen na ten groš a kabát, a duše a svědomí si ovšem nikoli nevšímají, a třeba byly ze zlata.«

U Kmena vedl hospodářství asi šest let až do smrti svého dobrodince. Václav zatím dopídil se úřadu, oženil se dobře a mohl již ledačíms otci přilepšiti. Kleofáš nepodnikl již žádné nové živnosti a žil v bázni boží jako soukromník ve svém domě. Maje skrovné potřeby žil jednak z nájmu svého domu, pak z toho, čím mu syn ochotně přispíval, a posléze zaopatřil si i jiné prameny, z nichž měl také kus výživy. Vzal si za hospodyni starou chudou tetu bývalé služky své, pak studentíka, jenž mu hlavně platil potravinami, a posléze držel

si na dvorečku vepříka, »tu poloviční výživu chudých lidí«, jak říkával. Ač mu táhlo teprve na padesátku, neměl na ženění ani pomyšlení. Zakusil už dosti těch radostí manželských s paní Johankou.

Bylo mu nyní, jakoby se byl obrodil. Mohl se nyní podle chuti a vůle obírati se starožitnostmi a knihami a obcováním se studenty omlazoval se a dále vzdělával. Docházeli k němu, viděli knihy. Ten chtěl tu a onu, a Kleofáš těže z toho zavedl si malý soukromý antikvářský obchod. Kupoval od studentů knihy a prodával je, a měl z toho malý, ale jistý výdělek. Studenti jej roznášeli, Kleofáš stával se jaksi znamenitým. Osvojiv si čtením knih pěknější způsob mluvení a jevě bez ohrádky upřímné vlastenecké smýšlení mimoděk docházel všude úcty, neboť každý z hovoru jeho si vybral, že v něm více vězí nežli v jiných měšťanech sebe bohatších.

Kleofáš měl mezi knihami svými své miláčky. První místo drželi Letopisové Trojanští, vydaní roku 1790 Václavem Matějem Krameriusem, majetníkem české novinářské expedice. Krásnou předmluvu k tomuto spisu uměl od čtení z paměti, slovo za slovem. Nejednou, ale stokrát předčítával studentům z ní:

»Slavný národe slovanský! Moji nejmilejší vlastenci a přátelé! — Němci a jiní národové svou řeč teprv v tomto našem věku počali vzdělávati; však ale dosavad ji k takové nepřivedli dokonalosti, aby říci směli, že stálá a jedna zůstává, a že neustálého slov přistřihování, přetvořování a jiných zamejšlení nepotřebuje. Náš naproti tomu milý otcovský jazyk již před třemi sty a více lety takové dosáhl dokonalosti, že se nejen potud řeckému a latinskému jazyku ve všem vyrovnati může, alebrž i všecky jiné svou jádrností, plností a slov hojností převyšuje.«

A opět jiné místo:

»Abychom pak tento pro nás zajisté bolestný a žalostný pád (jazyka) odvrátili, nejsouť jiní prostředkové, než abys ty, slavný, po všem světě rozšířený národe slovanský, příkladem svých horlivých, vlasti milovných otců jazyka svého se ujal a v rozšiřování a zvelebování jeho ochotným byl pomocníkem.«

To byly jiskry, jež padaly do mladých českých duší, a ten, kdo je do nich sypal, právem byl jmín u studentův za polovičního proroka.

Básní, či jak jim Kleofáš říkal, »rajmů«, neměl v takové lásce. Poklidnému, k minulosti lnoucímu jeho duchu ohnivější poesie dobře nesvědčila. Ale proto četl je také Kleofáš a ódu Puchmýrovu: »Žižko, první mezi Čechy reku« uměl také nazpaměť.

Nejmilejší všech studentův, co jich měl, byl Kleofášovi Stanislav Vlasák, jenž u něho všecky německé i latinské školy vystudoval. Měl jej radší nežli vlastního syna svého. Dokud byl »krckem«, říkal mu Sláveček, potom Slávek, a když přišel do humanior, Sláva. Sláva nebyl sice výtečnou hlavou, neboť někdy si rád zalenošil, ale za to měl srdce »plný pytel dobroty« a vlastencem byl »ryzí zlato«. Kromě toho byl čtverákem, který nikoho nezarmoutil, a takové hochy měl Kleofáš rád.

»Smutná duše vysušuje kosti,« říkával; »ovšem, kdo vesel jako sýkorka v houští, občerstvuje každého.«

O Slávu měl veliký strach. Ne snad že by se bál, aby se nezkazil, až od něho přijde, nýbrž že se obával, aby si jej neosedlala nějaká paní Johanka v novém vydání a nezkalila život té jeho jasné a dobré duši. Jeť to myšlénka trochu podivná, ale nedivme se jí; vždyť Kleofáš nyní více přemýšlel o paní Johance, nežli dokud byla na živě.

Bylo to pláče k utopení, když Sláva se loučil odcházeje do Prahy. Nejprve spustila moldánky stará Marjánka, pak pan Kleofáš a poslední Sláva. Kleofáš měl celou řeč nastudovánu, již chtěl dáti Slávovi na cestu, ale všecka mu v hrdle uvázla. Doprovodil Slávu hodný kus za město, a Marjánka táhla za nimi; ale řeč zapomněli všickni doma. Každé slovo, jež promluvili, jako by jim byl někdo ukrajoval s duše. U sv. Václava, kudy šla ze silnice cesta do vesnice Slávovy, dali si s Pánembohem. Sv. Václav stál už tam dlouho, ale tolik slz jistě nikdy neviděl. Pan Kleofáš hleděl za Slávou, až zašel v rokli.

Pak se obrátil k hospodyni a pravil:

»Milá Marjánko! Ovšem. Ne z každého kamene svatý Václav a z každého studenta Sláva.«

III.

Po odchodu Slávově bylo u Kleofášů jako po vyhoření. Ani Letopisové Trojanští nechtěli se osiřelému muži líbiti. V tom z čista jasna nahodila se náhrada za Slávu. Téhož dne, odpoledne ke čtvrté hodině zaklepáno na dvéře, a do parádního pokoje vstoupil muž s brejlemi, na jehož výšku Pánbůh ztratil míru, a jenž byl suchý jako lunt.

»Jsem tu dobře u pana Kleofáše,« tázal se příchozí pán utíraje si kapesním šátkem zapocené brejle.

»Dobře, vzácný pane, dobře.«

»Máte prý byt k pronajetí.«

»Mám třeba hned, poněvadž vdova po nebožtíku panu správci jenom čeká, jestli se kdo ohlásí. Hodlá se vystěhovati odtud.«

»To je trefa. Jsem official Valvoda, a bude-li mi byt jen trochu příhodný, vzal bych jej. Jsme jen tři: já, žena a holčička Kadla.«

»Račte se se mnou podívati,« nabízel se Kleofáš. »Ovšem není příbytek nikoli prostorný, ale malé rodině jest příhodný.«

Official Valvoda nabídl domácímu pánu šňupec. Použijme pomlčky povstalé a vysvětleme to »ovšem« a »nikoli« v předešlé větě i v jiných předních. Kleofáš mluvil jako z knihy a nejraději měl dvě slovíčka: »ovšem a nikoli«. Užíval jich někdy nepřístojně, ale liboval si je. Sláva a studenti jej jimi kolikrát rozzlobili, a on jim za to peprně uši natřel.

»Ovšem to nikoli nečiním z marnivosti,« dokládal, »nýbrž proto, že si děláte smíška ze starého muže. Rozumíte, vy pudivítrové?!« —

»Račte šňupati,« děkoval za šňupec Kleofáš panu officialovi; »šňupám také, ovšem nikoli tak výborný tabák.«

»Já šňupu půl rapé a půl půlmistra,« odpověděl Valvoda; »ale nyní pojďte mi ukázat příbytek.«

Ubírali se do prvního poschodí. Na schodech vykládal Kleofáš:

»Jsou tu dva pokoje, jeden větší a jeden menší, pavlač na dvoreček, půda a dole při síni komora na dříví a přerozličné harampátí.«

Official Valvoda se na schodech zastavil.

»Dvoreček také? To by tam mohl býti chlívek na prasátko?«

»Ovšem, pane officiale. Jsem milovník těch zvířátek. Každý rok si aspoň dvě držím.«

»A to je hezky. To já si na své útraty také chlívek vystavím. Nebo to víte, pane Kleofáši, že dvě prasata vždycky lépe žerou. To nám oběma hezky poslouží.«

»Ovšem, ovšem, pane officiale.«

Za té řeči vstoupili do pokojů prvního poschodí.

»Je tu hezky,« pravil Valvoda, »co chcete za to, pane Kleofáši?«

»Myslím, že nepřetahuji, dím-li: sedmdesát a dva zlaté.«

»Přijímám,« odvětil Valvoda; »tu je ruka. Pojďme k vám dolů; dám hned závdavek.«

»Mně postačí slovo od vlastence,« prohodil Kleofáš.

To slovo vlastenec se nezdálo panu officialovi líbiti; neříkal však nic.

Když byli dole, sedl si na chvilku official a dával Kleofášovi pětku. Domácí se jaksi zdráhal.

»Jen vemte!« vysvětloval nový nájemník. »Já musím míti pořádek a jsem správný jako bratrské hodiny. Ostatně myslím, že budete s námi spokojen. Doktora nebudete celý rok v domě potřebovati. Já sám si dělám léky pro každou nemoc. Mám starý herbář od Tadeáše Hájka z Hájku a nedal bych ho ani za stovku.«

Kleofášovi oči se zajiskřily.

»Vynalezl jsem tinkturu proti choleře,« pokračoval Valvoda, »kterou jsem už kolika stům lidí pomohl. Je žlutá jako rakouské víno; trochu hraje do zelena. Na letním slunci jest destilována. Pomáhá, i když již křeče berou do noh a špička nosu chladne. To je co říci! Když byla cholera u nás, říkali doktoři lidem: Jděte k Valvodovi, on vás uzdraví. Starý doktor Kulhánek sám si pro ni poslal, když se cítil nevolně. Ale to je celá historie, domácí pane; až se lépe seznámíme, povím vám ji dopodrobna. Teď musím jíti. Za týden tu máte ženu i s Kadličkou jako na koni. Ještě dnes jí budu psáti, že jsme našli hodného domácího pána.«

Po té dal ještě šňupnouti půl rapé a půl půlmistra Kleofášovi a rozloučil se.

Kleofáš zapomněl na chvilku na Slávu. Starý herbář a prasátko přistrčily mu officiala Valvodu k srdci.

»Je to hodný člověk a učený,« rozumoval, »to mi jej zrovna Pánbůh do domu přivedl. Jen jaká bude ona.«

Asi týden po tom přijela fůra s nábytkem, jenž nebyl ani moderní ani nádherný, ale čistý a pořádný. Kleofáš pomáhal Valvodovi při rozestavování a nemohl se ani dočkati obrazův a herbáře. Valvoda měl jednu starou rytinu ze sedmnáctého století, představující plačící proroky. Na té mohl Kleofáš oči nechati. Ale ještě více jej vábil herbář. Nechtěl jej ani z ruky dáti, a Valvoda musil mu jej ještě ten večer dolů půjčiti.

Ráno zjednal Kleofáš tesaře a vystavěli nový chlívek vedle starého; při tom si dal Kleofáš i starý spraviti. Druhého dne hned vyhledal a koupil Valvodovi prasátko, a tak bylo všecko připraveno pro paní officialovou. Den po tom přivezl si ji pan official a Kadličku k tomu.

Paní officialová podávala hned ruku Kleofášovi jako starému známému. »To je dobře, že budeme u vás obývati,« hovořila k němu hned z kočáru; »můj muž nemůže vás ani dosti vynachváliti. Lez, Kadličko, lez dolů.«

Asi šestileté děvčátko chtělo z kočáru lézti. Ale Kleofáš vzal je do náručí a nesl je před paní officialovou nahoru. Kadlička se ho držela okolo krku, a když ji pouštěl na zem, nepustila se, nýbrž zaštěbetala:

»Viď, maminko, že musím dáti domácímu pánu hubičku za to, že mne nahoru nesl?«

»To se ví,« odvětila paní officialová; »dej jen, dej.«

A Kadlička stiskla co měla síly pana Kleofáše a dala mu hubičku, že to mlasklo. Při tom se Kleofáši oči jaksi zakalily a v srdci mu to hrklo tak pěkně a podivně. V tom okamžení Sláva se mu ze srdce stě-

hoval a Kadlička se tam uvelebovala. Ještě téhož večera přinesl Kleofáš Kadličce plnou kapsu hrušek a šklebil se radostí, jak se do nich dala.

»Když bude Kadloušek hodný,« pravil, »přinesu mu zas.«

»A proč bych nebyla hodná, viď, maminko,« čtveračil Kadloušek, »když je domácí pán také hodný?«

IV.

Co hned při prvním a druhém setkání takořka se napovídalo, stalo se: ponoukán a veden přirozenou dobrotou srdce svého k družnosti, pan Kleofáš přivíjel se čím dále tím upřímněji a těsněji k rodině Valvodově, tak že za několik krátkých měsíců stal se čtvrtým jejím členem. Při tom při všem, jak už vyplývalo z povah osob, jež v naší kronice úlohy přiděleny mají, zachovali všichni, i pan Kleofáš i manželé Valvodovi, s dostatek svou samostatnosť, tak že tytýž v harmonii jich přátelství ledakterý zlozvuk se ozval. Avšak zlozvuky takové byly řidší a slabší, aby byla kdy znatelně potrhala se páska, jež ovíjela se kolem jejich srdcí. Pojidlem nejúčinnějším mezi nimi byl ovšem Kadloušek, kteréžto jméno v domě Kleofášově tak se ujalo a zdomácnělo, že »Kadličku« nadobro zapomněli. Kadloušek Kleofášovi udělal. Kdyby ji byl jeden den neviděl, byl by jistě rozmrzel se na sebe i na všechen svět. Každého dne před osmou hodinou vodíval Kleofáš Kadlouška do školy, »aby ji někde nepřejeli«, a když bylo po škole, čekával už opět na ni. Ovoce, jež častěji od známých sousedův dostával darem, všechno bylo Kadlouškovo. A Kadloušek měl také Kleofáše tak skoro rád jako tatínka a maminku. Brambory jí chutnaly u domácího

pána skoro lépe nežli doma buchty, zkrátka: i Kleofáš udělal Kadlouškovi.

O Valvodovi domníval se pan Kleofáš, že jej již zhruba zná, a proto přičinil povážlivý stařec všecku píli k tomu, aby důkladně seznal »jemnostpaní officialovou«.

»Žena ovšem nikoli není andělem,« přemítal Kleofáš na mysli své; »uvidíme, není-li v jemnostpaní officialové také kus paní Johanky.«

Ale jaký rozdíl mezi nebožkou Johankou a paní officialovou; byla to pampeliška a růže. Od paty až k hlavě byla šetrnou hospodyní a každý groš obrátila desetkrát na dlani, nežli jej vydala. Společnost Kleofášova byla jí velmi vítána a milá. On zajisté nejlépe věděl, kde lze ve městě nejlepší zboží nejlaciněji dostati, a aby řemeslníci a prodavači paní officialové jakožto cizinkyně nešidili, objednával u nich na vlastní vrub všecky věci pro paní Valvodovou, což bystré hospodyni s nemalým bylo prospěchem. Ona naproti tomu odvděčovala se mu tím, že zřejmě mu úctu svou a lásku dávala na jevo, že všecko na jeho radu dala, a kdykoliv něco lepšího a chutnějšího doma strojila, nikdy výslužkou naň nezapomněla. To ovšem přicházelo Kleofášovi k chuti a libosti, neboť za malé své příjmy musil skrovně a střídmě žíti. Nejmilejší mu bylo, že mu téměř každého dne přinášel Kadloušek hrníček »bryndisium«, jak Valvoda žertovně kávě přezdíval; neboť jemnostpaní officialová jako všecky ženské držela velmi na kávu, již pokládala za více nežli »poloviční večeři«.

Kleofáš býval za dne několikrát u officialův a měl tak příležitosť choť Valvodovu dokonale poznati. Z počátku bral každé její slovo na lékárnické vážky a brzy se přesvědčil, že to paní se všech stran pořádná, dobrá a ctihodná.

»Kdybych byl míval takovou ženu jako paní officialová,« říkával dole Marjánce, »byl bych na stará ko-

kolena ovšem míval takový dvůr jako nebožtík Kmen, ne-li větší. Ale tak tomu bývá, milá Marjánko: stav manželský je ovšem lutrie. Sto lidí vsadí a prohraje, a stý a první udělá trefu jako náš pan official. Mně nikoli nepřála fortuna. Co tam, to tam!«

S paní officialovou míval povždy jednu mysl, jeden rozum, »zrovna tak se k sobě hodili«. Žádná cesta, žádné smlouvání nepřicházelo mu pro ni za těžko. O půl noci byl by vstal, aby jí posloužil. Velmi se mu na ní líbilo, že mnoho na módu nedala, že nikdy nedrmolila po německu jako jiné úřednice a že se všem společnostem důvěrnějším s jinými paničkami vyhýbala. Ve společnostech paní viděl zvláštní zkázu.

»Jedna dá druhé do péra, co ještě nevěděla,« říkával, »a tak ovšem zkazí se časem i hodná žena. Kdyby nebyla jemnostpaní officialová tak rozumnou, však by nikoli nebyl u nich takový ráj!«

Official Valvoda nebyl téměř po všechen čas doma. Ráno před osmou šel do úřadu a v poledne se vracel; ve dvě šel opět z domu a přicházel opět o pěti. Ale proto obcoval s Kleofášem s dostatek. Scházívali se třikrát do dne na dvorečku u »študentíků«, jak říkal Valvoda vepříkům. Oba dva jim nosili vlastnoručně potravu, obdivovali se společně, jak jim přibývá tloušťky, přemítali o tom, co by jim nejlépe šlo k duhu, a tytýž se i hádávali; neboť jeden chtěl míti tlustšího študentíka nežli druhý.

»Vidíte. domácí pane,« chlubil se Valvoda, »můj žere líp nežli váš.«

»Toto, pane official; viděli jste, že můj má ovšem koryto vyžrané jako sklo.«

»To je tím, že mu dost nedáváte.«

»To mně neračte říkati! Jak bych měl to srdce, ujímati zvířeti na potravě! Já ovšem nikoli nemám jako vy, abych mu dal do hojnosti...«

»No, no,« chlácholil jej official Valvoda, »však jsem tak mnoho neřekl. Kdyby jen Pánbůh dal, aby oba hodně na sebe brali.«

»To tak,« přitakal udobřený Kleofáš. »Omastek je drahý a maso také.«

Takové pohovory bylo velmi často slyšeti na dvorečku. Na večer obyčejně pouštívali študentíky na dvoreček, aby se proběhli na čerstvém vzduchu.

»To dělá maso chutnější,« tvrdíval Valvoda.

Jemnostpaní officialová vycházívala pak s Kadlouškem na pavlač a dívaly se dolů na tu promenádu. Aby Kleofášovi se přilichotila, prohodila někdy:

»Všecko se mi zdá, že vepřík domácího pána je kulatější a veselejší.«

Pan Kleofáš se všecek šťasten usmíval, pan official se durdil. Říkával:

»Kdybysi raději mlčela! Rozumíš tomu jako kocour bibli!«

»To je nápad,« chechtal se Kleofáš k potěšení Valvodově.

»Jako vrata,« dokládala jemnostpaní a smála se a Kadloušek také.

Večer pak pan official buď v herbáři čítal a lektvary »komponoval«, nebo něco spravoval, co se v domácnosti porouchalo, nebo dělal Kadlouškovi hračky. Večerní návštěvy byly mu proti chuti, což pozorný Kleofáš brzo vypátral, a proto čítal si večer doma také pro sebe, ač by byl býval najmě v zimě raději nahoře u Valvodův. O nadání léčitelském pana officiala myslil vysoko. Tinktury proti choleře sám jednou užil s výborným prospěchem a od toho dne byl Valvodův. Kde kdo stonal, rekomadoval svého pana officiala, a brzy přišel ten neb onen k panu officialu pro lík, a Valvoda

nepustil nikoho s prázdnem a vysvětloval každému po kantorsku důkladně, jak a kdy jeho lékův užiti třeba.

Teprve nyní vytasil se panu Kleofášovi historií o své tinktuře proti choleře.

»Poslal jsem ji před šesti lety do Vídně ministerstvu,« vypravoval, »aby ji posoudili a dali mně vejsadu ji prodávati. Tenkrát byl jsem skoro rok ženat, měl jsem ženu, a Kadloušek byl na cestě. Byl bych za tinkturu hodně peněz stržil a třeba zbohatl. Když leckterý dryáčník šalbou a klamem smí na lidech jmění vydělati, proč bych nesměl já prostředkem dobrým a zkušeností dokázaným?«

»To dá rozum,« přitakal pan Kleofáš.

»Zaslal jsem dvě lahvičky zapečetěné,« pokračoval Valvoda; »o jedné řekli, že se tam roztloukla, druhou mně poslali nazpět s vyřízením úředním, abych prý dopodrobna udal, jaké substance v mé tinktuře jsou.«

»Vida, vida,« prohodil Kleofáš; »jak jsou ve Vídni chytří!«

»Já vím, že ji tam lučebně zkoumali,« vypravoval official vážně dále, »ale nemohli ji vyzkoumati. Ten lučebník se ještě nenarodil, aby mně přišel za ruku! Myslili, že nevím, kam pěnkava nosem sedá, a že jim horem pádem všecko na krám vyložím, aby někdo jiný zbohatl z mého vynálezu. Však nejsem dnešní ani včerejší a odpověděl jsem v hluboké úctě, že substancí neprozradím.«

»A co na to došlo?« tázal se Kleofáš zvědavě.

»Co došlo? Usnulo to. Ale nedal jsem se odbyti. Za dvě léta žádal jsem znova, důrazněji. A víte co odpověděli? Abych si tinkturu nechal a zároveň nařídili mému přednostovi, aby ‚officialovi Valvodovi přísně zakázal, jeho tinkturu proti choleře prodávati a jí léčiti,

an by jinak výše jmenovaný trestán byl pro přestupek proti stávajícím medicinským zákonům.' To došlo.«

Valvoda se zamlčel; Kleofáš kroutil k tomu nevolí hlavou.

»Ještě jsem se nedal odbyti,« pokračoval official. »Asi před rokem přijel k nám arcivévoda Maximilian. Prosil jsem za audienci, i byl jsem předpuštěn. Ukázal jsem mu tinkturu, vyložil mu všecko důkladně, co se mi stalo, a prosil co nejponíženěji, aby se mne otcovsky ujíti ráčil. Odpověděl: ,Ovšem může vaše tinktura býti dobra a užitečna, ale nezbývá, než abyste znova žádal u ministerstva a pověděl, z čeho se tinktura skládá.' Co jsem měl činiti, když mne propouštěl? Odešel jsem po třetí s nepořízenou. Však přijde ještě doba, že mne budou hledati. Cholera jest už v Evropě skoro stálá. Ale nejvíce mne dopaluje, že mně zakázali, abych ji prodával. Já jsem jakživ ani krejcaru za ni nevzal, mám sám z ní škodu a sloužil jí zadarmo trpícímu člověčenstvu.«

»Inu ovšem, nemáte nikoli štěstí,« prohodil Kleofáš.

»V tom to vězí, domácí pane; ale já přes to všecko se se svou tinkturou nedám zakopati!«

V jedné však věci přišla kosa na kámen mezi Kleofášem a officialem. Bylo to vlastenectví. Kleofáš hleděl i s této stránky Valvodu vyzkoumati a volil k tomu za prostředek své milované Letopisy Trojanské, především předmluvu k nim, kterouž u Valvodů se zápalem četl.

Valvoda mu na to řekl:

»Jděte mi s tím slavným slovanským národem! Ti milí Slované nevědí, co chtějí.«

»A proč by nikoli nevěděli?« namítal Kleofáš zapáliv se lehce.

»Proto že nevědí,« odpovídal pevně Valvoda. »Chtěli by nejraději to, co dnešek nebo zítřek na povrch vy-

náší. Nechtějí snésti žádné supernace, žádného pána nad sebou, a to za našich dob nejde; nebo kde by se vzal pořádek? Podívejte se na staré Srby, na Polany a na naše předky před bitvou bělohorskou. Či nedostali jsme už dosti za vyučenou, a jsme-li lepší? Jeden pán musí býti, tak učil již Homerus, co z něho udělání jsou Letopisové Trojanští.«

»V tom s vámi ovšem nikoli nesouhlasím,« hájil sebe Kleofáš; »račte pomysliti: Slované, největší národ v Evropě, aby si nezjednal lepší budoucnosti, aby byl navždy popelkou mezi jinými národy a cloumal se pořád řetězem nevolnickým!«

»Největší národ! Což na tom, když má takové přirozené chyby, že jakživ nemůže se žádné velikosti dolopotiti! Upřete mi, že jeden kmen nebrojí proti druhému, že každičký svým chce býti pánem, že jeden rodák nepožírá druhého. Věru, jsem také Čech; má matka neuměla německy a otec špatně; ale to říci mohu, že jsme horší nežli starořímský Saturnus. Ten jedl jen vlastní děti své a my požíráme samy sebe! To nepřestane v nás, poněvadž to slovanské jest. My nechodíme za obecnou myšlénkou, ale za drobnými svými myšlénkami. Kam to vede? A pak Slované a pokrok! To se nerýmuje!«

»A to by bylo!« rozhorloval se Kleofáš jindy tak mírumilovný; »jakoby u nás nebylo pokroku! Pomysleme, jak to vypadalo u nás před dvaceti, neřku-li před padesáti lety!«

»Ovšem, pokrok tu jest,« připouštěl Valvoda, »ale slabý, nedosti rychlý, jak toho žádá čas a jak mu jiní národové rozumějí. To je zase tím, že Slovan visí na starodávnu, jako žid na desateru. Jednou nohou vázne v minulosti a druhou jen žene se ku předu. A o jedné noze daleko se nedochází, pane Kleofáši. Majíť Slované znamenité muže; pravda. Ale každý z nich jde jen za

jistým účelem svým a neohlíží se opatrně po všem, čeho nový čas na všech národech žádá, a každý rád si zabrousí do oblakův se země. Zatím sestárne muž sám i jeho účel, on trvá na svém, a pokrok vázne opět. A pak slyšeti věčný nářek: Vláda nás tiskne od dobrého práva našeho, nedá se nám vyvinouti, zdržuje nás v pokroku. Na to ovšem žalobníci nepomýšlejí, že si sami chybami svými cestu k pokroku zaléhají.«

»Ty vlády, ty nám toho dají,« prohodil trpce pan Kleofáš. »Podávají nám chléb, ale snědí si z něho dříve střídku a potom kůrku, a konečně řeknou: Ostatek si vezměte!«

Valvodovi byl vtip nad všechen důvod. Rozesmál se a pravil:

»Také pravda, ale k čemu bychom se hádali!«

Druhého dne z rána, když se na dvorečku při študentících sešli, hleděl ovšem Kleofáš na officiala jaksi z podstřeší, zřejmé roztržce se však opatrně vyhnul. Neboť rozebíraje dlouho do noci slova officialova, položil si pro budoucí chování své toto pravidlo: »K čemu býti v těchto věcech Valvodovi na odpor? Nezměním ho bez toho. Rozhněvám-li jej, mohl bych Kadlouška i je všechny ztratiti. Kde pak naleznu podruhé takových nájemníkův? Kadlouška by byla věčná škoda! Kdyby nebyla u nás v domě, vychová ji otec nevlastensky; pakli ji budu míti stále na očích jako posud, obrátím ji beze všech řečí a povyků pěkně na naši českou víru. Však bude jednou manželkou a dá-li Bůh i matkou, a bude pak děti své českým srdcem a rozumem vychovávati a osvěcovati. Tak zůstavím po sobě u našeho lidu nejpěknější památku.«

To pověděl sobě pan Kleofáš pěkně pod kloboučkem, ale tajil jinak záměrův svých k manželům officialovým. Kadlouškovi dělal všecko k oku a tak ji

k sobě připoutal, že nemohl se s cílem svým minouti. Valvoda ovšem někdy říkával:

»Mně se to nelíbí, že je to děvče pečeno, vařeno u domácího.«

Paní officialová však dávala mu v odpověď:

»Zlého tam nic nevidí a lépe ji tam máme schovánu nežli na ulici. Což ty víš, čeho dítěti potřebí, když jsi celý boží den v úřadě.«

Po roce přišel Sláva otcovského svého přítele navštívit. Byl sice za ten čas, co ho Kleofáš neviděl, dosti zmužněl — mělť již i slušné knírky pod nosem — ale dětinou byl posud. Kadloušek se s ním brzy zkamarádil. Sláva jí vystřihoval z barevného papíru panenky a šatečky, brával si ji na klín, vypravoval jí o Praze a prováděl s ní všelijaké tatrmánky. Pan Kleofáš sedě v lenošce u kamen a hledě se zalíbením na »obě dětiny« si pomyslil: »Z vás by tak jednou mohl býti párek.«

Rok po tom přišel Sláva opět. Ale tenkrát přicházel o radu k panu Kleofášovi, neboť měl absolvovanou filosofii a bylo mu nyní vyvoliti sobě určitý stav. Rodiče jeho chtěli jej ovšem míti v semináři, ale »ti černí odjakživa Slávovi nevoněli«, a pan Kleofáš mu to mínění schválil. Kadloušek zatím na něj zapomněl a byl z počátku k němu zdrženlivější, neboť mu maminka krátce před tím přikazovala, že před cizími pány se musí styděti. Kadloušek se tedy styděl, ale jen na krátko, neboť Sláva byl pořád tím starým čtverákem. Kadloušek tak ledacos z rozmluvy obou mužů zachytil a když Sláva odešel, pravil ku Kleofášovi:

»To je dobře, že nebude Sláva panem páterem.«

»A proč, Kadloušku?«

»Inu proto, že by se nemohl ženiti.«

»Vida, vida,« usmíval se potutelně Kleofáš; »kdo pak to Kadlouškovi pověděl?«

»Děvčata to ve škole povídala. Náš katecheta také se nesmí ženiti.«

»Zpropadená kůzlata! Jak vy si záhy všeho všímáte, abyste nezůstaly pozadu.«

Kadloušek ho už neposlouchal, neboť jal se přehrabovati v knihách.

V.

Minula léta. Vyjímaje Kadlouška nezměnily se hrubě za ten čas povahy našich přátel. Byly zajisté samy v sobě již ustáleny, uceleny a hotovy, a zevnější dojmy a rozmanité příhody života věčně měnivého nesahaly jim již do živého, působíce jenom v povrch jejich. Jako když kámen do rybníka padne, rozčeřovala sice zvláštní příhoda na kratičký čas hladinu jejich duše, ale hladina ta brzy se vyrovnala a leskla se dále v staré rovnováze své. Kleofáš vedl svůj malý antiquářský obchod dále, a kdekoliv se nějaká stařina vyskytla, hleděl si ji buď zaopatřiti anebo se aspoň o to postaral, aby nevzala zkázy. Syn jeho Václav postoupil v úřadě a podporoval otce svého vydatněji nežli dříve.

Official Valvoda byl stále v úřadě i životě správen jako bratrské hodiny, krmil s panem Kleofášem vepříky a destiloval na slunci svoji tinkturu proti choleře, jíž posud sloužil zadarmo »trpícímu člověčenstvu« a na niž výsady se nemohl domoci. Jemnostpaní officialová byla posud tou šetrnou hospodyní a pečlivou matkou jako prve. Přívětivostí svou dotýkala se lahodnou měrou každého, komu se událo s ní zacházeti, především pana Kleofáše, jehož si stále vážila za věrného a dobrého přítele. S Kadlouškem se věc ovšem mě a jinak.

Do školy již nechodila, ano dochodila již dvouletý běh u slečny Filomeny, kde učila se nejen umělejším ženským pracím, nýbrž i všem způsobům a mravům, jež tehdy se pokládaly za potřebné mladému děvčeti z dobrého domu. Šlo jí již na sedmnáctý rok. Nižádná povážlivější nemoc nezadržela posud přirozeného rozvoje jejího těla a o rozvoj duševní vedla náležitou péči její matka, a snad ještě větší měrou pan Kleofáš. Valvoda vytýkal jen to dceři své, že jí nevoní němčina. Kdykoliv to Kleofáš slyšel, usmíval se v duchu pomýšleje:

»Dobře ti tak; to máš za své nekalé smýšlení o slavném národě slovanském.«

Kadloušek nebyl žádnou krasavicí. Bylať ve městě děvčata spanilejší a onačejší a nosila se úhledněji, ale přes to byl Kadloušek přece jen boubelatou dívčinou. Kleofáš se v ní více shlížel nežli ve svém zamilovaném »akaléru«.

Když přišel Kadloušek k němu dolů, díval se obyčejně do zrcadla a říkával:

»Viďte, domácí pane, že nejsem nejošklivější?«

»Toto, Kadloušku,« odpovídal Kleofáš — slova »Kadloušku« užíval posud, když byli sami; za přítomnosti rodičů nebo cizích lidí říkával povždy: »slečinko Kadloušku«; — »moje nebožka Johanka byla ovšem za mlada osůbka jak náleží slušná, ale proti vám ztrácela se v nic. To mohu ovšem říci s dobrým svědomím.«

»Jenom kdybych neměla toho šrámku zde u levého obočí!«

»Ten vám právě nade všecko sluší,« těšil ji Kleofáš. »Či neměla krásná choť Menelaova, královna Helena, jak položeno ovšem v Letopisech Trojanských, zrovna takového šrámku u levého obočí? A pro ten šrámek si ji právě Paris oblíbil a žádostí lásky k ní zahořel.«

Kadloušek se samolibě usmál a pomyslil si za tepla: »Možná, že právě ten šrámek přivábí mně hezkého a bohatého ženicha.«

Pana Kleofáše měla pak za to přirovnání k Heleně ještě radši.

O Slávovi se Kleofáš ke Kadlouškovi kolikrát zmiňoval, ale nepozoroval nikdy, aby jméno jeho vzbudilo v ní nějaký vřelejší dojem neb soucit. Bohužel, že více let o bývalém svém miláčkovi nevěděl. Bůh ví, kam se poděl Sláva a proč mu již kolik let nepsal. Šel jednou zúmyslna pan Kleofáš k rodičům jeho, by se něčeho o něm s nimi domluvil; ale ti jej švábsky přijali a odbyli. Domnívalit se, že on právě synu jejich seminář rozmluvil; odtud jejich kyselosť. Poptával se, kdykoliv se mu událo, u jiných studentů po Slávovi, leč ti věděli jen tolik, že Sláva studoval práva, a že asi po dvou letech se studií sešel a za vychovatele se dostal k nějakému šlechtici na Moravu.

»Rodiče ho nechtěli podporovati, že nešel do semináře; vedlo se mu dost bledě,« toť byl asi důvod, proč Sláva tak učinil.

»Však on se neztratí,« přemítal pan Kleofáš; »máť ovšem zdravé jádro v sobě. Ale což, kdyby si někde nezkušeného mladíka nějaká fiflenka osedlala a on ji pojal za ženu? Byla by ho věčná škoda! Kadloušek by se nejlépe pro něj hodil! A já bych mu již Slávu namluvil, jen kdybych věděl, kde jest a čím jest. Ale takto, na nejisto — musím vyčkati příhodnější hodiny.«

Čím více Kadloušek dospíval v pannu, tím více nepokojil se pan Kleofáš. Myslil si, že Kadloušek všem svobodným mužům hlavy pomate a že se ženichové budou o ni dráti. Kdyby si tak jednoho neb druhého vzala do hlavy, pak by se ovšem jeho dávnoleté přání v popel rozsypalo. Proto vyzvídal opatrně na Kadlouš-

kovi i paní officialové, nehrozí-li Slávovi nějaké nebezpečenství. Ale Kadloušek vysmál se mu na vrch hlavy, a jemnostpaní officialová neměla pro dceru nikoho za lubem; neboť proč by se s tím tajila před věrným přítelem svým i Kadlouškem? Pan Kleofáš se tedy prozatím upokojil a trpělivě čekal, až jak to dopadne.

Blížil se masopust a s ním studentský ples, nejprvnější v městě. Co tu bylo porad i úrad, vyjednávek i malých svád u officialů, nežli na domácím sněmě sneseno a zavříno bylo, že půjde Kadloušek do plesu. Přátelé naši rozstoupili se ve dva nepřátelské tábory. Jedna strana, Valvoda a Kleofáš, vyhrabali pro sebe z archivního prachu staročeské heslo: »Sedávej, panenko, v koutě, budeš-li hodná, najdou tě.« Strana druhá, jemnostpaní a Kadloušek, bojujíce s vydatnější zbraní, s ženskou totižto chytrostí, úlisností a výmluvností, napsaly naproti tomu heslo zcela moderní na svůj prapor: »Děvče musí do plesu na výstavu, nemá-li zůstati na ocet.« Pohnutky zápasníků vesměs se různily. Valvodovi šlo především o útratu, neboť byl jist, že důstojná výprava Kadlouščina bude státi nenepatrnou sumičku peněz. Jsa šetrným až do kostí, byl by rád ještě tenkrát kromobyčejnému výdaji se vyhnul. Jinak Kleofáš. Ten bral za jisto, že vystrojený Kadloušek na plesu nápadníka a milence nalezne a srdce své na něm nechá, což ovšem hrozilo záhubou jeho pěkným plánům, jež měl na mysli se Slávou a Kadlouškem. Proto přidal se ochotně a účinně k Valvodovi.

Paní officialová za příkladem starostlivých matek nosila se se zcela jinšími zámysly. Kojilať se vábnou nadějí, že Kadloušek mladistvými vnadami svými, zvýšenými vhodnou strůjí, obrátí na se pozornosť svobodných mužův a uloví si na plesu ženicha. Podle toho zařizovala také všecky ty rozumné mateřské návody,

které Kadlouškovi mezi čtyřma očima dávala, jak se má k mladým mužům, již se ženiti mohou, chovati, aby je k sobě vábila, a kdyby některý z nich zaťukal, aby jej dovedla k sobě připoutati. Leč všecky ty praktické rady málo utkvěly v mysli dceřině. Kadloušek měl svých pohnutek plnou hlavu, a ty byly mnohem poetičtější nežli praktické zámysly matčiny. Jí běželo především o to, do syta se vytancovati. Již od začátku adventu zdálo se jí o tom neb onom hezkém, vyšňořeném studentu, jak ji přižehá a tiskne k bouřlivému srdci svému a jak s ní lítá v omamném reji při hlaholech a fanfarech veselé hudby taneční. Někdy se jí také zdálo, jak ten neb onen, vždycky právě ten, který se jí líbil, k ní hlavu při tanci sklání, tak že cítila jeho horkou tvář a horký dech, a jak jí jakoby nic hubičku ukrádá, a jak ona se staví, jakoby si toho nevšimla, což ovšem tanečníkovi neubírá smělosti. Takoví snové, sladší nad cukroví a luznější nad nejzamilovanější povídku, napájeli tropickou vůní svou její hlavu i srdíčko, ký div tedy, že jako skála na tom stála, aby rodiče s ní šli do plesu.

Dámy zvítězily, jak bylo očekávati. Vážný Valvoda a ještě vážnější Kleofáš musili se vpraviti do své porážky.

»Nevídáno,« huboval Valvoda, »děvče je na polovic ještě dítětem, a ty už umíráš strachy, že zbude na omáčku.«

»Kdybysi nechal sobě těch hloupých nápadův,« durdila se paní officialová. »Že ještě mladá! Ty tomu rozumíš! Nevdáme-li ji do dvacíti let — a pojednou-li jí nebude dvacet let? — pak již těžko bude ženicha sháněti. Jsi po všechen boží čas v úřadě, co ty víš, čemu chce nynější svět!«

»Bodejt! Však jsi měla již třicítku na zádech, když jsme se brali.«

»To není pravda,« dopálila se paní officialová; »bylo mně teprve dvacet devět let a pak, proč jsi si mne nebral dříve; mohl jsi mne míti mladší. Na mně vina nebyla.«

»Nu, nu, však jsem tak mnoho neřek! a ještě jsem mohl mlčeti,« chlácholil ji Valvoda, jenž už časem Matce boží platil vosk. »Vidím již, že nezbývá mi, nežli tancovati podle vaší ženské polky.«

Po Třech králích nastal nahoře u Kleofášů ruch zimničný. Všichni chtěli pokud možná nejpěknější výstroj, ale aby mnoho peněz nestál. Byl to tvrdý oříšek, jejž konečně po dlouhém boji ku všeobecné spokojenosti rozlouskli.

Byl den plesu, středa. Večer po šesté hodině chodil Kleofáš nepokojně po svém parádním pokoji čekaje nedočkavě, až bude směti nahoru podívati se na vystrojeného Kadlouška. Prozatím zapomněl na všecky plány své se Slávou a obrazil si jen v staré mysli své, jak Kadloušek bude vypadati. Konečně udeřením sedmé přišla dolů Marjánka, jež nahoře pomáhala paní strojiti, a vyřizovala, že pán už může jíti nahoru podívat se na slečinku, že jest již hotova až do těch rukaviček.

S tlukoucím srdcem a dechem zatajeným ubíral se Kleofáš nahoru, a vkročil do pokoje, kdež mezi otcem a matkou stál Kadloušek, vystrojen do prvního plesu za svého živobytí. Stařec všecken strnul překvapením a stanul u dveří, jakoby jej tam někdo byl přimrazil.

»Nu, jak se vám líbím, domácí pane?« volal na něj Kadloušek blahem uzardělý.

Kleofáš se tím teprve vzpamatoval a prohlížel si dobrou chvíli mlčky všecky tři bálečníky. Valvoda měl bílou vestu a frak, jež jeho veliké a hubené postavě ne-

velmi pěkně slušely. Natahoval si pořád bílé rukavičky, jež patrně na jeho velkou ruku byly trochu malé.

»To není Kadloušek, to jest anděl,« zvolal stařec.

»Což je o to,« vpadl prosaický Valvoda nadšenému domácímu do chvalozpěvu. »Anděl sem, anděl tam. Přes dvacet zlatých je v pekle a teď musíme ještě v plesu několik zlatek utratiti, aby nás nepomluvili: jaké krásné jsme mohli míti za to prasátko.«

Jemnostpaní officialová se zakabonila, alè Kadloušek se rozesmál svým zvonkovitým hláskem, že se to po pokoji rozléhalo.

»Totě krása,« pokračoval Kleofáš ve svém nadšení; »takové není ovšem nikoli viděti každého masopustu.«

»A jaká jsem ze zadu?« tázal se Kadloušek otočiv se na podpatku.

»Z předu i ze zadu anděl,« odpovídal Kleofáš upřímně.

A byl také Kadloušek pěkně vyšnořen od bílých atlasových střevíčků až do černé nakadeřené hlavičky. Sněhobílé, tylové, růžemi přiozdobené šaty, kol ňader pěkně vystřižené, obepínaly plné a kypré tílko, tetelící se samou rozkoší. V uších, na hrdle a na rukou měla nejlepší klenoty matky své a v kadeřích jí seděl tak krásně věnec z planých růží, že nemohla si nic lepšího vybrati. K tomu jí tváře jen jen blaženstvím hořely, černé oči svítily a nožky samým tancem hrály.

»Bůh pomozi,« hovořil Kleofáš, »hoši Kadlouška samým tancem přetrhají! Prolomte se nebesa! Kdybych nebyl tak starým chlapem, ovšem šel bych se také podívat na tu podívanou.«

Mluveno ještě o tom i o onom. Ve tři čtvrti na osmou měli se officialovi k odchodu. Odevzdali celé hospodářství Kleofášovi do ochrany a šli.

Kleofáš udělal Kadlouškovi křížek a v očích se mu zaleskly dvě slzy. Nikdo si toho nevšiml.

Starý přítel náš nemohl usnouti, ne tak starostí o dům jako o Kadlouška.

»Škoda, škoda,« vzdychal, »že tu Slávy dnes nebylo. Byl by to býval pároček.«

Slyšel bíti každou hodinu, ba každou čtvrť. Ráno okolo pěti přišli officialovic z plesu domů. Jak zaslechl kroky u okna, byl Kleofáš jako na koni. Skočil k oknu a počítal, kolik jich jde. Byli jen tři. Tedy nedoprovázel žádný nápadník Kadlouška domů z plesu. Kleofášovi spadl kámen se srdce. Běžel příchozím otevřít.

VI.

Pan Kleofás byl jako na trní. Samou nedočkavostí, zdali Kadloušek si z plesu nějaký mužský obrázek v srdéčku přece nepřinesl, šly mu myšlénky v hlavě narůzno. Ba i na osmé v kostele nemohl samým nepokojem ani mysli náležitě k Bohu obrátiti. Když pak, jak číníval každodenně, zastavil se pro tabák v trafice u staré Bartouškové, nebavily ho hojné její noviny o plesu; vždyť neděla se v nich zmínka o Kadlouškovi, neřku-li o tom, padla-li některému ženichu do oka čili nic.

Vraceje se po deváté domů potkal na náměstí Valvodu, jenž pospíchal do úřadu a jen tak mimochodem si mu postěžoval, že se málo vyspal. Přišed domů zastavil se Kleofáš v síni a naslouchal, je-li nahoře ticho. Paní officiałová šukala již v kuchyni a po pavlači. To mu bylo milým pokynem, aby šel nahoru a ukojil zvědavosť jej hnětoucí. Kadloušek vyspával v zadním pokoji.

Omluviv se svou nedočkavostí poslouchal velmi napjatě, co mu jemnostpaní officialová o plesu vypravovala.

Kadloušek prý ani notu neseděl; sotva jej jeden tanečník postavil, bral ji už druhý. Ples prý byl zdařilý, a marně prý se namáhal pan official, aby Kadlouška po půlnoci domů dostal. Musili čekati písničku za písničkou, nežli před pátou domů se vypravili. Kadloušek prý se všem líbil, a paničky a dívky prý hlavně jí záviděly věnec z planých růží ve vlasech, jakéhož druhého žádné jiné děvče nemělo.

»To si myslím,« přitakal Kleofáš. »A což,« ptal se bojácně dále, »kdo s ní nejvíce tancoval, kdo se nejvíce kolem ní točil?«

Paní officialová mohla někoho jmenovati, ale z opatrnosti toho neučinila. Uznala prozatím za dobré, nedotýkati se výslovně té věci a dala za odpověď:

»Aby se někdo zvláště byl točil okolo Kadlouška, nemohu právě říci.«

Kleofáš si oddechl a kroutě hlavou podotkl:

»Divno, divno. Takový anděl!«

»Což platno všechno andělství,« vykládá paní officialová. »Nemá-li takový anděl na každém křídle několik tisícovek přišpendlených, nejde za našich časů tak najednou na dračku.«

»Vždyť Kadloušek bez pomoci nebude,« namítal Kleofáš.

»Ovšem,« odpovídala paní officialová. »Bude míti po mně dva tisíce na stříbře a výbavu za několik set, které jsme jí z úroků za tolik let uspořili.«

Opatrná matka nepravila to na zdařbůh. Domnívala se, že Kleofáš to roznese a tím Kadlouškovi poslouží. Leč byla to zmejlená. Vímeť, že měl Kleofáš zcela něco jiného s Kadlouškem za lubem. Také když se vrátil do svého příbytku, pravil sám k sobě:

»Tedy posud nic, zaplať Pánbůh. Dva tisíce zlatých a výbavu za několik set, a děvčátko jako lusk a moje

odchovanka! Co dělá ten Sláva, že nepíše? Bůh ví, jak to s nimi dopadne!«

Ale s Kadlouškem byla jiná. Točil se skutečně okolo ní v plesu, dost horlivě a významně Josef Klenka, syn měšťančin z náměstí, jíž přezdívali po domě, jenž jí náležel, Vendelínová. Otec jeho, zámožný koželuh, umřel před několika lety v nejlepším věku svém ostaviv mimo Josefa ještě dvě mladší dcery. Josef měl již svoje léta a byl medikem ve čtvrtém roce. Vendelínová, o níž šla jedna pověsť, že jazykem svým všecko vyseká, skládala veň všecku svou naději. Nesla ochotně a trpělivě náklad na jeho studie a čekala toužebně, až Josef stane se doktorem. Pak, myslila si, dostane snadně bohatou nevěstu, a dům a dva kusy pole padnou na obě děvčata, čímž slušně budou vybaveny. Nad dětmi měla doma pro svou ráznosť pevnou vládu a správu, a ani ve snu jí nenapadlo, že by snad Josef chtěl svou vlastní cestou jíti.

Josefu Klenkovi se Kadloušek o plese zalíbil. Hned druhého dne šel kolikrát mimo dům Kleofášův a dobře si všiml, že Kadloušek za ním z okna vykukoval. Obojí ušlo pana Kleofáše. Do domu se Klenka neodvážil; věděltě, že by to ve městě přišlo hned na buben, a bál se ráznosti své matky. Obral si za heslo: jen opatrně ku předu. Spokojil se tím, že v kostele stál nedaleko od Kadlouška, že mu tu i tam nadbíhal, že jej s úsměvem významným pozdravoval a kdykoli to šlo se slušností, i několik slov s ním promluvil. Asi za čtrnácte dní po plesu odjel opět do Prahy. Na Kleofáše, jenž by mu byl ovšem nejlépe prostředníkem býti mohl, ani nevzpomněl. Mělť jej za podivína, knihopáska a starožitníka, jenž by nic anebo velmi málo vydal v jeho záležitosti.

Kadlouškovi se Klenka také líbil. Když odejel do Prahy, byla delší čas nevrla a smutna, a bystré oko její matky poznávalo, kolik u dcery uhodilo. Přivedla kolikrát řeč na Klenku a všimla si, jak děvče při tom mění barvu.

Snula tedy další naděje své a čekala, co z vajíčka se vyklube, až Klenka přijde opět na prázdniny domů. —

Byl měsíc červenec; modrojasný, horký. Studenti přišli z Prahy domů a uspořádali vycházku do Háje, místa tehdy nejoblíbenějšího a asi hodinku od města odlehlého. Paničky, jež měly dospělé dcery, sezvaly osobně. K officialovům přišel Klenka a pobyl tam asi půl hodiny. Toho si již pan Kleofáš všiml a milo mu to nebylo. Tušilť, že to není jen tak zhola pozvání, a napjal svou pozornosť. Jakoby maní zmínil se Kadlouškovi o Klenkovi. Děvče se zardělo. »Odkud barva?« rozumoval Kleofáš. »Ovšem nikoli náhodou. Teď začne nešťastná mela!«

O výletě držel se Klenka stále Kadlouška. Procházel se s ní po háji, jako jiní mladíci s jinými dívkami, pásl se s rozkoší na jejích rozpacích, tiskl jí ruku, a Kadloušek mu ji také navzájem tiskl. Kolikrát, když byli docela o samotě, měl sto chutí Kadlouška obejmouti a zlíbati, ale ostýchal se. Do květnatých snů jeho lásky vtíral se stále zimný pohled matčin a její slova:

»Nemá-li děvče hodně peněz, raději si s ní nezačínej. Škoda práce «

Večer vedl se s Kadlouškem až do města a doprovodil ji až k samému domu. Paní officialová jej vlídně pozvala, aby je navštívil. To viděl i slyšel Kleofáš a přemítal o tom za noci mnohou hodinu.

»Co činiti?« rozvažoval; »nemám přece práva býti té lásce na překážku. Kadlouškovi ovšem ani stébla do cesty nepoložím. Kdyby ji chtěl Sláva, anebo aspoň Sláva se chtěl ženiti a ušel se ke mně o radu, byla by jiná. Pak by bylo mou povinností ukázati Kadlouškovi, že Sláva drahý kámen a Klenka opuka z cesty. Na ostatek je tu ještě Vendelínová. Ubohý Kadloušek! Stane-li se její nevěstou, bude musiti mnohý hořký lupínek snísti. Měl bych přece milostpaní varovati. Ale

jak bych pochodil? Každá matka ráda dceru vdává, a ženich jako Klenka, až bude doktorem, nevisí na každé větvi. Ovšem, ovšem, vypadá to se mnou bledě. Ten Sláva jest přece jen zpropadený člověk!«

Když druhého dne Klenka k officialovům na návštěvu přišel, uznala paní officialová za dobré, promluviti vážně s mužem svým o záležitosti pro jich rodinu tak palčivé.

Valvoda tenkrát choti své v ničem neodmlouval. Naopak Klenka mu byl docela po mysli a on přál sobě zcela upřímně míti jej za zetě. Mělť v té věci Valvoda svou zvláštní pohnutku, svou vlastní příčinu na očích. Dle dosavadních zkušeností měl nezvratné přesvědčení, že nespojí-li se s nějakým doktorem, lékárníkem, anebo aspoň, jak říkával, »s nějakým diplomovaným žabikuchem«, na věky věkův ve Vídni se svou zamilovanou tinkturou proti choleře neprorazí. Kdyby měl štěstí a dostal doktora za zetě, byla tinktura a skvělý výtěžek z ní rodině zachována. Valvoda již si obrazil v duchu ty krásné časy, jak pérem i úřadem praští a docela se bude moci věnovati svařování líků svých a předkem své tinktury proti choleře. Klenka mu tudíž přicházel právě jako na zavolanou.

»Nyní se musíš také sám o to starati,« poučovala Valvodu paní officialová, »abychom Klenku naší rodině udrželi.«

»Snad nechceš, abych byl kuplířem svému vlastnímu dítěti?« namítal Valvoda.

»Není nic naplat,« odvětila pevně Valvodová, »běží tu o prospěch náš, o štěstí jediného dítěte.«

»Ovšem, ovšem, ale jak to mám navléknouti? Však víš, že pro ten úřad ani nikam nepřijdu.«

»Každý otec nalezl by sobě cestu v takovém případě; ty ji také musíš nalézti. Ostatkem Klenka jest doktorem a ty tak rád doktoruješ. Pátrej, kam chodí,

dej se s ním do řeči, taž se ho o radu, zkrátka: nic není snadnějšího nad to.«

»Máš pravdu, jako vždy. Vy ženské jste přece z jiného těsta, než my zabednění muži. Ale v tom je to: vy můžete mysliti po celý den jak chcete a my muži tak, jak jsme za to placeni.«

»Na valích nalezneš Klenku každý den,« pokračovala paní officialová, »jdi o polední zejtra o půl hodiny dříve z úřadu a na valy. Však proto se úřad nezboří.«

»Dobrá, paní manželko, půjdu. Ale za to ti nestojím, že to dobře vyvedu.«

Druhého dne o polední, sotva vešel do kaštanového stromořadí na valích, potkal Valvoda Klenku, jenž jej již z daleka pozdravoval. Valvoda se s ním zastavil a podával mu především šňupec, půl rapé a půl půlmistra. Klenka si šňupl, a oba muži dali se do řeči.

Valvoda začal o svém výborném herbáři a o své tinktuře proti choleře, jež už tolika stům lidí pomohla i když je již braly křeče do nohou. Klenka jej vážně a klidně vyslechl a prohodil:

»Pravda jest, že novější naše věda zavrhuje tak mnohý dobrý starý lík pouze snad proto, že libuje si jen něco málo látek zvláště účinných. Já také myslím, že s této stránky má býti každý nový lékař poněkud konservativnějším.«

To byla náplast na Valvodovy bolesti. Hovor se zapřádal a rozpřádal sám od sebe, a poledne již dávno odzvonili, nežli se oba muži zastavili u Kleofášova domu. Tiskli si důvěrně několikrát ruce, a Klenka svatě slíbil, že na večer přijde, aby se podíval na tinkturu proti choleře a ji okusil na nemocných hned při první příležitosti.

»Vidíte,« dokládal Valvoda, »kdybychom my dva spolu se spolčili, máme tu za čtvrt léta privilegium z Vídně a budeme oba boháči. Na mou věru, taková

tinktura mohla by býti pro mou dceru větším věnem, nežli kdybych jí dal čtyřicet tisíc.«

Klenka dobře rozuměl, kam tím official střílí, a oživen novou nadějí, že má zvláště vydatnou zbraň proti matce své, kdyby mu v lásce překážky kladla, odcházel domů.

Když official s Klenkou k domu přišli, vyšel pan Kleofáš z příbytku svého a hledal si nějaké práce v síni, aby uslyšel, o čem hovor je. Slyšel také slovo od slova, co Valvoda Klenkovi povídal.

Smuten, ano zdrcen, vrátil se do svého pokoje a oběd mu pranic nechutnal, ačkoli kouřily se před ním z mísy švestkové knedlíky nade vše zamilované.

VII.

Známosť Klenkova s Kadlouškem rostla časem a sahala panu Kleofášovi zrovna do živého srdce. Bolela jej velmi a trápila, neboť neviděl žádného z ní vyléčení. Na svůj vlastní vrub nechtěl proti ní pracovati; příčilo se to jeho poctivosti a prostosrdečnosti. Kromě toho měl Kadlouška tak rád, že živou mocí by se nebyl odvážil, vstupovati její lásce do cesty.

»Toho bohdá nikoli neučiním,« říkával sám k sobě, »aby snad někdy na mne naříkala. Je-li její láska ta pravá, vezme ji beztoho Bůh do své ochrany, a proti Bohu jaké vzpírání? Pakli není láskou, jakou má býti, rozpadne se snad sama sebou. Kadloušek jest ovšem v těch věcech nerozumným děvčetem a žen úmysl vrtký na obrtli sedí, ale . . .«

Pan Kleofáš nedomyslil, neb zaplétal se do myšlének, z nichž nemohl se přes všecku snahu svou vyplésti. Všecko jej ponoukalo k nějakému činu, ale neměl dosti síly a odvahy, aby se ho odvážil. Uznával, že by měl jednati, ale jednání mu nechtělo nijak od ruky jíti. Za takových

teskností, jež naň šly jedna za druhou, z čista jasna zasazena mu druhá rána, horší první. A jakož již bývá, že u větším neštěstí spíše se zmužíme a vzpružíme a k jednání dospíváme, byla ta druhá rána dobrodiním pro pana Kleofáše.

Sláva psal, dlouhá léta mlčev psal, obšírně a upřímně ucházeje se o radu u starého svého přítele. Řekněme to rázem: Sláva se chtěl opravdivě ženiti a vyprošoval si rady na Kleofášovi, jejž v této stránce vážil snad nad vlastní své rodiče.

Úřad jeho v hraběcím domě, v němž dědice vychovával, byl ukončen. Hrabě mu dával několik set za odměnu za jeho práci a pojistil mu malou výslužbu. Dal Slávovi na vůli, buď státi se vrchnostenským úředníkem. anebo chce-li voliti jiné povolání, ujistil jej svou protekcí, jež byla vydatna. Sláva toužil po samostatnosti a chtěl podniknouti konkurs za professora. Bylo tehdáž o místa zle, ale dobré slovo hraběte vysoce postaveného a mocného převažovalo zlato i zásluhy, a nebylo pochybnosti, že za krátký čas, jak jen místo se pootevře, Sláva bude zaopatřen.

To všecko vykládal Sláva Kleofášovi, stručně i světle, v první části svého dlouhého dopisu. Po té přistoupil k věci druhé.

Po všecka léta, co vyučoval mladého hraběte, vychovávala komtesky slečna Betty, guvernantka. Rodem byla z chudší úřednické rodiny a vynikala nejen obsáhlým vzděláním a jadrnými vědomostmi, nýbrž i samostatností ve smýšlení a cítění, jakou zřídka bývá viděti u ženštin. Slečna Betty nebyla již mladá, táhlo jí již na třicítku. Zvláštní krásy prý při ní také nebylo; jen oči a vlasy její chválil Sláva. Za to prý byla v obcování půvabna a příjemna, a mravů prý byla tak pěkných a hladkých, že nepotřebovala ani hraběnce v té stránce ustupovati. Jmění měla jen několik set, která si

v hraběcím domě uhospodařila, a měla naději na dobré odbytné, až vystoupí z hraběcí služby. Za jarních a letních měsíců, které trávívali s hraběcí rodinou na venkovském panství některém, sbližoval se Sláva se slečnou Betty a pojal myšlénku, že by se Betty proň dobře hodila za manželku. Také pozoroval podrobněji zkoumaje, že mu guvernantka nejen jest nakloněna, nýbrž že by i ráda viděla, kdyby budoucí její osudové svazkem manželským se spoutali s osudy Slávovými. Bylť ovšem Sláva povahy živější a vzletnější, ale to bylo snad právě příčinou, že jej mírná a rozumná slečna Betty vábila. Vytýkal jí sice příliš praktického ducha, ale nezdálo se mu to býti závadou svazku manželskému; především proto, že sám uznával, že není tak praktickým člověkem, jakým by měl býti, aby se mu dobře vedlo. Netajil se příznía láskou svou k slečně Betty, nadobro se však ještě s ní nezadal a neměl posud, jak říkáme, ruce svázány. Popisuje vzájemné vztahy své k slečně Betty připomněl na konec, že hraběcí rodina ráda by sňatek ten viděla.

Uváživ všecku věc všestranně a zrale na tom se usnesl, žádati pana Kleofáše za radu, neboť, tak pravil, »na žádného člověka radu nedám jako na Vaši. Ponoukáť mne v mysli něco, čeho sobě vysvětliti neumím: hledej rady v té chvíli, snad nejrozhodnější života svého, u pana Kleofáše a drž se jí. Vždyť protřel on se mezi lidmi s dostatek a nikdy očí doma nenechav může ti nejlépe poraditi. A pak jej posud snad více miluješ, nežli vlastního otce svého.«

O Kadlouškovi se Sláva ani slovíčkem nezmínil.

V Kleofášovi vzbouřil tento dopis celý chumel milých i trapných myšlének. Zapomněl nadobro na Klenku a první dny se mu zdálo, jakoby jej unášely vlny mořské a jakoby s nižádné strany mu nekynul břeh, při němž by se zastavil, na němž by poodpočinul a všechen rozum svůj sebral. Staré srdce jeho vyčítalo z dopisu Slávova

více lásky a důvěry, než snad v pravdě v něm bylo, a tím se mu velmi přitížilo v přemýšlení. Váhal se sem a tam a zdálo se mu, že Sláva na něm něčeho žádá, seč on sám již není.

»Nejsem nikoli mužem při síle,« rozumoval, »jsem vetchým starým člověkem a mám rozhodovati ve při, na níž visí osud Slávův a snad i Kadlouškův!«

Za několik dní však se mu v duši rozednívalo, síla se dostavovala, a stařec se cítil dosti schopným, ano oprávněným a povolaným, aby osudy obou svých miláčků vzal do svých rukou.

Dal se s chutí neobyčejnou do sestavování dopisu Slávovi, bral každičký pomysl, každičké slovo na zlaté vážky a dohotovil za několik dní svou odpověď, jež měla na sobě ráz činu, pilně a zrale promyšleného a provedeného.

Odepsalť Slávovi slovo od slova takto:

»Slávo, příteli mně òvšem mnoho milý!«

»Vzkazuji Vám tisíc pozdravení za to, že jste si po dlouhých, dlouhých letech na mne ubohého starce vzpomněl. Zřím a vidím v tom ovšem světlý důkaz, že mne posud po synovsku máte rád a že si mne vážíte nad rodného otce. Při sám Bůh! Já Vás po všechen čas měl nepřetržitě na mysli a vzdychával jsem dnem i nocí: Proč asi Sláva nic o sobě nedá věděti, co jsem mu zlého učinil? Než nikoli. Odstup to ode mne! Vyčítati nechci a neumím a jsem tomu srdcem i duší rád, že jste mně psal.

Kdo se žení, poroučí klid svůj nejistým příhodám. A aby Vaše budoucí příhody byly jisty, pokud lidský rozum vypočítati může, o to mi jde, jenž radu Vám dávám. Nikde nezračí se pravda našeho starodávného přísloví: Kvapky mívají hapky, jako když se člověk žení. Nesmíte tedy nikoli kvapiti. Jako někdo, chce-li nějakou květinu vsaditi, musí prve míti na ni příhodný vrhlík

s dobrou zemí: tak i člověk, chce li se ženiti, musí míti prve jistý svůj chléb. Dokud tedy nejste dobře placeným professorem, vypuďte prozatím ženidlo z hlavy. Jinak ženil byste se na nejisto, a to hrozně škodí muži v očích ženských. Nebo vězte: ženská jest mnohem praktičtější osobou, jde-li o vdavky, nežli muž, kdy má ženidlo na mysli. Na povrchu jest samá láska, ale co pod tím jest, jest chladný výpočet, jak ji muž zaopatří. Nejsou snad všecky ženy takovy, ale většinou jsou takovy. Neznám Vaší nevěsty, slečny Betty. Jak mně ji vypisujete, jest vší úcty hodna, a Bůh ví, nerad bych jí ublížil ani myšlénkou, ani slovem. Po všechny časy raději jsem snášel a trpěl, nežli abych někomu utrhl na cti a spáchal na něm sebe menší bezpráví. Jde jí však již na třicítku, což při lásce ženské šeredná jest rubrika a pak sám o ní píšete, že jest příliš praktického ducha. Snad nejde jí o Vás, jako o zaopatření skrze Vás. — Víte, co učiníte, Slávo? Přesvědčte se, že má k Vám tu pravou lásku. Není to nesnadnou věcí. Ženské bývají na groš, jako čert na hříšnou duši. Řekněte jí toto: Slečno Betty! Rodičům mým zle se vede, mají nutně potřebí mé podpory. Co uhospodařil jsem a dostal za odbytnou od pana hraběte, musím jim dáti za to, co na mne vynaložili. Jsem holý jako ta dlaň a potřebuji peněz na studie a konkurs. Dejte mi zatím těch několik set, které máte, vždyť to bude beztoho naším společným jměním. Jak se stanu professorem, vezmeme se. Řekne-li: ‚Slávo, vemte si je,' má Vás od srdce ráda a ožeňte se s ní; pakli se bude vytáčeti a peněz Vám na pouhé slovo nesvěří, pak, milý Slávo, neberte si jí, neboť nemiluje Vás nezištně a Vy byste si s ní těžký kříž zavěsil. Tak Vám radím já.

K závěrku mám ještě jinou věc na srdci, již Vám ovšem musím stůj co stůj pověděti. Vstávaje lehaje mám tu věc již hromadu let na mysli a největší čas, abych

ji Vám jako otec synu svému vypsal a předložil. Nepamatujete se, Slávo, už pranic na Kadlouška officialovic, s níž jste, když jste u mne naposledy návštěvou býval, hrál a čtveračil? Nevíte už, jak Vám sedávala jako dívčinka na klíně? Slávo, drahý příteli můj, Kadloušek vyrostl pod mýma očima a při mém vychovávání v hezkého Kadlouše. Je to děvče z míry hodné a dobré, hospodářské, a co váží také mnoho, děvče česky vychované, s českým smýšlením, s českým cítěním. Jaká rodička je slečna Betty? Není-li Češkou, nevěřil bych jí; neboť neumí po česku milovati, a česká láska, věřte mi, jest ze všech lásek nejpoctivější, nejsrdečnější. Už když Vám sedávala na klíně, říkával jsem k sobě: Tohle by byl páreček, totiž rozumějme: Vy a Kadloušek. Ale tenkráte byl Kadloušek dítě a Vy jinoch fanfárum. Čekal jsem pořád, až k nám přijdete a Kadlouška uvidíte, jaké milé děvče se z ní udělalo. Vy jste, budiž Bohu naříkáno, nepřišel. Slávo, milý Slávo, k čemu mám rozkládati Vám obšírně a široce, abyste zajel ke mně na Kadlouška se podívat? Nic jiného na Vás nežádám, nežli abyste brzo přišel, Kadlouška viděl a seznal. Znám ji od dětinských let a stojím za ni životem i spásou svou, že by jsouc manželkou Vaší Vás oblažovala. Uvažte, jak velmi zřídka v životě se stává, aby dal někdo takové důkladné svědectví ženichovi o jeho nevěstě, jaké já dávám o Kadlouškovi. Jen rodiče nevěstini by mohli tak mluviti; ale to víte, ti raději z vlastního prospěchu barví na bílo než na pravdivo. Já pak jistou a věrnou mluvím pravdu.

Kdo Kadlouška k manželství pojme, nepřivede si do domu ženu s holýma rukama. Máť ona po matce věna dvou tisíc zlatých ve stříbře a výbavu dostane za několik set. Vím to jistě a pravím to ovšem jenom proto, že mně také píšete, kolik má slečna Betty na penězích.

Říkávají: Na cizí kůži snadno píti, ale Bůh mi svědkem! toho při mně není. Chvále Kadlouška chválím

ji jen pro Vás, jen Vám se chtě podle síly své zavděčiti. Ani Kadloušek, ani rodičové její nevědí ani co by za nehet padlo o tom mém psaní, ani o mých zamilovaných plánech a záměrech viděti Vás a Kadlouška šťastnými manžely. Nebude-li slečna Betty míti ve Vás plné a pevné důvěry, to jest, nesvěří-li Vám svých peněz, nuže, zajeďte si z Prahy ke mně, abyste poznal mého Kadlouška. Nelitujte útrat a cesty; jde-li o naše vlastní blaho, ani do Říma nesmí nám býti cesta daleka. Bude-li Vám Kadloušek po mysli a po srdci, přesvědčíte se pak, že rada moje k Vám zdráva byla a upřímna; pakli nenaleznete při ní, co jsem tuto po velmi zralém uvážení položil, nebude nic při Vás zmeškáno, a radu moji můžete pak poručiti větrům a oblakům.

Pověděv, co mne má k Vám láska a dobré svědomí ponoukaly Vám pověděti, zavírám tento svůj dopis, a nespouštím se dobré naděje, že se ve Vás nezmejlím a že dá-li Bůh k nim své požehnání, šťastně vejdou ve skutečnost přání má a žádosti, jež po tak drahná léta ukrývám v hlubinách srdce svého. Čímž Vás, Slávo, drahý synu a příteli můj, do ochrany boží poroučím a všeho dobrého Vám na milém Pánu Bohu žádám. Váš starý, věrný pěstoun a přítel

Václav Kleofáš.«

Odevzdav psaní na poštu vyšel si pan Kleofáš s lehkým srdcem a jasnou myslí za město. Ještě mezi stodolami dohonil paní Vendelínovou.

»Kam pak tak zhurta, sousede,« zastavovala jej na cestě; »vemte nás s sebou, svezeme se rády.«

Kleofáš se s ní dal do řeči a šel s ní společně dále volným krokem, poněvadž Vendelínová byla tělnata a na chůzi slaba. Když se Vendelínová vypravováním každodenních věcí jak náleží rozmluvila, zabočila hladce a

zručně do kapitoly, na niž měla namířeno spatřivši Kleofáše. Napovídala toho o svém Pepíkovi, až Kleofáše hlava brněla, líčila obratně plány, jaké s ním měla, a zavadila o rodinu Valvodovu.

Kleofáš čil vlka v žitě a odměřoval opatrně každé slovo svých odpovědí. To ovšem nestačilo Vendelínové, šlo jí o to vyzvěděti, jaké věno dceři dají, a dávala také podle toho vždy zřejmější a určitější otázky. Kleofášovi se rozblesklo v hlavě. Domníval se, že mu Prozřetelnost Vendelínovou do cesty přivedla, aby mohl dále pracovati pro Slávu. Když tedy Vendelínová házela desíti, dvacíti a více tisíci, které její Pepík jakožto doktor s nevěstou může dostati, pověděl jí holou pravdu o Kadlouškově věně a zadušoval se i Vendelínové na ni. Matka Klenkova se zarazila, ano i dopálila.

»To nebude z mračna déšť,« prohodila určitě a zúmysla, neboť se domnívala, že Kleofáš řeč officialovům donese. »To není nevěsta pro mého syna, doktora. Pepík si musí nechat chuť zajíti. Povídal mi sice o nějakém lektvaru, který by prý officialovům bohatství přinesl, kdyby můj syn, doktor, dal k tomu jméno. Ale na takové tintili vantili já svého hocha nedám. Byla bych bláhova, abych si šlapala sama štěstí Pepíkovo a dcer svých. Povídám, sousede, z toho mračna nebude pršeti.«

Po té se na rozcestí rozešli. Kleofáš se oklikou vracel do města. Byl sám s sebou pro dnešek spokojen.

»Slávu odvrátil jsem od slečny Betty, a nedopečený doktůrek ztěžka si to spraví se svou ostrou paní mateří! Ostatkem nevyšlo by to Kadlouškovi beztoho na nic dobrého. Josef Klenka nemyslí to asi s ní spravedlivě. Jeť z krve Vendelínovské: jaké semeno, také plemeno.«

VII.

Okolo svatého Václava, když čerstvým, jasným podzimním vzduchem po polích a cestách lítalo babí léto, zavál posléze i panu Kleofášovi vítr, jehož si tak dlouho žádal a jehož s plnou důvěrou očekával. Plachty jeho lodičky se nadmuly a ona vzala šťastný směr ku přístavu, jenž se oku našeho starostlivého plavce vůčihledě přibližoval. Ode dne, v němž zaslal Slávovi odpověď svou a Vendelínovou mezi stodolami proti synu povzbudil a popudil, uplynuly jen tři neděle. Malá ta prostora časová zahrnovala v sobě změny veliké a důležité.

Nastávající zeť páně Valvodův přestal ponenáhlu k officialovům choditi, vyhýbal se opatrně, ale zřejmě všemu styku s Kadlouškem mimo dům a posléze nerozloučiv se odjel do Prahy, aby dokonal svých studií. Aby pak rodiče Kadlouščini nebyli o něm v nějakých pochybnostech, zhotovil, beztoho že návodem matky své, dlouhé psaní velmi rozumně a diplomaticky složené, kteréž paní Vendelínová panu officialovi do úřadu zvláštním poslem poslala. Netřeba připomínati, že v něm s dostatek vyložil, že ač nerad a bolestně od Kadlouška nadobro ustupuje. Kleofáš se v něm nemýlil: žalud nepadl daleko od dubu. Klenka nebyl mnohem lepší než praktická a lakotná jeho matka. Srdce Kadlouščina nevážil vysoko, sice by nebyl je tak rázem a nešetrně od sebe nezapudil, ano přímo neurážel.

Z dopisu Klenkova zdvihla se u officialů pravá bouře, jež celým domem na čas zmítala. Kleofáš, jenž vši sílu na to vynakládal, aby ji stavil a spokojil, také jí neušel. Nejhůře si při tom vedl Kadloušek. Nezkušené, dobromyslné děvče, vědouc, že při té nehodě prosto jest vší viny, div si vlasů s hlavy nervalo. Oči jí první den ani neuschly a bezpráví Klenkou jí učiněné tak ji hnětlo

a mučilo, že by se raději ani byla neviděla na světě. Valvoda zahrnoval výčitkami choť i dceru, že uvalily na rodinu hanbu, a jemnostpaní officialová sháněla si svou žáhu na Kleofášovi, o němž v dopisu Klenkově stálo, že Vendelínové prozradil, kolik má Kadloušek věna.

»Já myslil to dobře Kadlouškovi,« lhal snad poprvé za svého života Kleofáš. »Takové peníze! Myslil jsem, že Vendelínová chytí se toho zuby nehty, a ono to tak nekale dopadlo!«

»Pan domácí je člověk ze starého díla,« omlouval jej Valvoda. »Myslil to dobře. Tys, ženo, vinna; proč jste si s takovým hejskem začínaly! Ten licoměrník a farizeus! Mé tinktury proti choleře nemohl se ani dosti vynachváliti!«

Tak se poněkud svezla vina s Kleofáše, jenž stále zarputile svoje plány si držel za lubem. »Nyní jen aby Sláva přišel,« těšil se potají, »pak poznají teprve officialovic, kdo jest Kleofáš. Že nic nepíše! Kdyby nechtěl přijíti, psal by jistě. Však my přece zvítězíme.«

Nejvíce ho bolelo, že Kadloušek má jej v podezření, neboť cítil příliš dobře poctivý stařec, že se mu miláček jeho víc a více odcizuje.

»Však až přestojí jen první prudkou bolesť, vyvedu se sám u ní ze všeho podezření,« říkával sám sobě a čekal jen na vhodnou příležitosť k tomu.

Dočkal se toho na svůj svátek. Kadloušek nemohl přes srdce přenésti, aby nepřišel dolů s přáním starému svému příteli.

Kleofáš vypukl v pláč a Kadloušek také. Slzy dívčiny řinuly se prudce a hojně. Nepřinesla dolů naději, že ji Kleofáš potěší, ale nyní cítila a tušila, že především Kleofáš k tomu povolán, aby sňal tíž i bolesť s jejího zkormouceného srdce. A nezmýlila se.

»Sedněte si, Kadloušku drahý,« lichotil se k ní vlídně Kleofáš; »mám tolik toho na srdci, že to musí

na boží slunce. Vždyť, Bože můj, nic na světě mne tak nemůže boleti, jako ty vaše uplakané oči! Ať mne živý Bůh na tom místě ztrestá, nestarám-li se o vaše štěstí již po dlouhá léta spravedlivěji a účinněji nežli vaši vlastní rodičové. Dlouho jsem se tím před vámi tajil, ale nyní, když vám bolesť dodala rozumu, všecko vám světle vyložím.«

Pan Kleofáš se dostal do ohně a vypravoval Kadlouškovi všecko, všecinko tak, jak se to rodilo a dospívalo v jeho vlastní duši. A když všecky své plány s ní a Slávou dívce vypověděl, dokládal slze:

»Můžete si nyní pomysliti, jak mne to bolelo, když mladý Klenka házel po vás okem. Věděl jsem, že nic dobrého z toho ovšem nedopadne. Znám dlouhá léta Vendelínovou a dobře jsem počítal, že synáček její nebude z lepšího těsta. Tak, tak, Kadloušku, myslete si o něm co myslete, kdyby měl dobré a upřímné srdce, zdali by mohl přes všecken návod matčin vás až tak do té duše uraziti, jako to učinil? Za Slávu stojím, dokud na mně který vlas!«

Kadloušek ke všemu tomu kroutil hlavou, povzdechl si a pravil malomyslně:

»Nemožno, domácí pane, nemožno! Nebudu již nikoho tak milovati, jako jsem milovala Josefa.«

»Tak ne, Kadloušku, ale lépe a více, a s plnějším srdcem,« namítal jí Kleofáš. »Či myslíte, že láska jen tak ledabylo sestupuje v lidské srdce, jak to bylo u vás s Klenkou? Nikoli, nikoli, má zlatá dušičko česká! Srdce jest pole. Bolesť je musí dříve rozorati a protrhati, nežli přijme zdravé símě lásky tak, aby dobře klíčilo a vyrostlo v úrodný klas. Láska Klenkova, rovněž tak jako láska slečny Betty, padla na srdce vaše a Slávovo jakoby na úhor padla; símě její uvadne a zetlí. Ale nyní, když zkypřeno pole srdce vašeho bolestí a poznáním, že jste byli sklamáni: uvidíte teprv oba, jaký dar boží

jest láska manželská a jakou jest ovšem zahradou v suchopáru lidského živobytí. Tak jest to, Kadloušku, tak, a nikoli jinak. Já, jenž mám už tolik pátků za sebou, já to mohu říci a ne mladá, nezkušená dívčinka, jaká vy jste, anebo mladík a neprotřelý muž, jakým Sláva.«

Kadloušek neměl námítky proti tomu. Teprve po chvíli dodal:

»Ale váš Sláva mne ani hrubě nezná a kdo ví, jestli upustil od Betty a jestli vůbec již k vám za svobodna přijde.«

»Přijde, dušinko, přijde,« ujišťoval ji Kleofáš; »neboť kdyby nechtěl přijíti, jistě by mně byl psal. Slibte mně jen, že jej přijmete jako sestra bratra, upřímně, bez ohrádky, a ostatní složme důvěrně do rukou božích. Jak to vypadne, tak to dopadne; já se vám oběma nebudu do ničeho míchati.«

Nežli mohl Kadloušek slíbiti, čeho na ní Kleofáš žádal, zaklepáno na dvéře, a do pokoje Kleofášova vstoupil mladý, sličný, slušně ošacený muž. Stařec letěl mu do náručí a zvolal prolévaje slzy radostné:

»Vždyť jsem to teď Kadlouškovi řekl, že, Slávo, přijdete. Viďte, že jste svým pánem, že jste slečny Betty zanechal?«

»Zanechal,« odpověděl příchozí Sláva a jakoby Kadlouška od jakživa znal, šel k ní a podal jí ruku, již upřímně tiskl.

»To jsem chtěl ovšem slyšeti a nikoli něco jiného,« jásal Kleofáš. »A teď si, lidičky, povězte, co si pověděti chcete. Já jsem dokázal, co jsem dokázati chtěl. Nyní mne již není u vás potřebí.«

Tolik promluviv vzal Kleofáš svůj kašket a odešel.

Sláva jen na chvilku se zamlčel. Ale pak rozhodně přistoupil ke Kadlouškovi, vzal ji pevně za ruku a upřev na ni pronikavě oči své pravil hlasem jistým a vřelým:

»Kadloušku, řekněte mi poctivě na své dobré české svědomí, chcete-li býti mou věrnou, upřímnou ženou?«

Kadloušek stál sotva na nohou. Zdálo se jí, jakoby blesk z čista jasna do ní udeřil. Tváře jí zahořely a živou mocí nebyla s to, aby se na Slávu podívala a jen jediného slovíčka ze sebe vypravila.

»Chci býti laskavým vaším mužem, Kadloušku,« pokračoval Sláva. »Co tomu říkáte?«

Kadloušek pozvedl k němu oči posud neuschlé a nevěda ani, jak se to stalo, dal za odpověď sladká slovíčka:

»S pomocí boží — chci.«

Sláva rozpřáhl náručí a nežli se nadála, vtiskl jí dlouhé, vřelé políbení na rty. Byli svoji. Tesknoty, jež po nich šly, odpadly jim od srdce, ústa se rozhovořila oním hovorem, jejž jen jednou za svého života vodíváme; hovorem, jenž splývá jako manna nebeská ze srdce do srdce, když dvě milující srdce se shledala a uzavřela, jíti vespolek, za jeden člověk, celým životem. Odzvonili již dávno poledne, když Kadloušek nahoru odcházel. Ubíralť se po schodech s těžkým srdcem, neboť dobře cítil, že není již nahoře u rodičů domovem, nýbrž dole u Kleofáše, kde mešká Sláva.

Kleofášovi nikdy tak nechutnal skrovný jeho oběd jako dnes. Za to Slávovi nechutnalo. Bylať mysl jeho všecka jinde, Kadloušek vzal ji s sebou nahoru.

Po obědě se teprve jak náleží s Kleofášem srečili a usnesli na dalším plánu.

Sláva a Kadloušek měli prozatím o uzavřeném svazku svém před officialovými pomlčeti. Sláva měl si odbyti konkurs a jakmile nějaké místo dostane, měl Kleofáše, jakožto starosvata svého, poslati k Valvodovům, aby požádal ve vší počestnosti a ve všem pořádku za ruku Kadlouščinu. Sláva by byl raději vraty vpadl do domu

a hned se u Valvodových o svých úmyslech vyjádřil, ale Kleofáš toho nepřipustil.

»Slávo, drahý synu můj,« namítal, »říkejte si tomu komédie nebo neříkejte, ale já chci jako každý pořádný starosvat míti ženicha, jenž krájí si z vlastního bochníka. A pak budu míti znamenité dostiučinění. Jemnostpaní podezřívala mne: nuže, ať ovšem přesvědčí se, jsem-li hoden podezření, nebo úctv a lásky.«

Sláva a odpoledne Kadloušek činili milému starci po jeho. Na tom prozatím zůstáno.

IX.

Vítězství páně Kleofášovo bylo úplným. Leč šťastný staroch neměl se z něho těšiti stále a měrou nezkalenou. Jinak by také odpadl poslední tento článek kapitoly naší z maloměstského života. Útlocitné čtenářky snad se lekají?! Ovšem, nikoli bez příčiny, řekli bychom s panem Kleofášem. Avšak jako prý duha bouři staví, nechť prosvítá mračnem, jež nám ještě nad myslí drahých čtenářek rozepjati jest, i napřed duha milé naděje, že to všecko dobře dopadne. Nešloť nám nikdy o to napínati. Milerádi přenecháváme tuto vlastnosť a snad i výhodu spisovatelskou šumnoduchým Francouzům; my Čechové, plémě z krve vážnější, chceme se opravdivě baviti, chceme mysl z umění svého pružiti, posilňovati, povznášeti. Mámeť sami zdravé nohy, k čemu nám cizích chůd?

Bylo tomu tak. Ke Kadlouškovi, jenž za tak krátký čas měl dva ženichy, hlásil se za několik neděl po odchodu Slávově ženich třetí. Byl to úředník v nejlepších letech, muž řádný a ctihodný, jemuž Valvoda i jeho paní opravdu přáli. Co měl Kadloušek činiti, když jí rodiče ustavičně v uších leželi a tvrdohlavý Kleofáš snad z vrtochů stareckých nechtěl připustiti, aby prozradila

svou známosť se Slávou? Však byl také Kleofáš za svou svéhlavosť nepokojem ztrestán a snad také za to, že dopustil se zrady nad Kadlouškem tím, že zúmysla pověděl Vendelínové, jaké bude její věno. Kadloušek šel na radu ke Kleofášovi.

»Co mám činiti?«

»To musíte sama věděti, milý Kadloušku,« odpovídal znepokojený staroch. »Co sluší se, aby za takového případu česká dívka učinila?«

»Aby setrvala.«

»Proč se mne tedy ptáte?« zvolal hrdě Kleofáš. Ta jeho hrdosť pocházela z toho, že viděl na Kadlouškovi, že jeho vychování nevynaložil na všední loutku, nýbrž na dívku, jež má povahu.

A setrvali. Než se rok s rokem sešel, byl Sláva zaopatřen, a jednoho krásného dne, volil k tomu svátek Valvodův, vstoupil Kleofáš co nejlépe vyšňořen a ošacen před manžely Valvodovy, aby ve jménu professora Stanislava Vlasáka žádal jich za Kadlouščinu ruku. Činil to »ve vší počestnosti a ve všem pořádku«, a na řeč svou přivěsil tolik »ovšem« a »nikoli«, že sám nebožtík Krameryus byl by při tom povážlivě šňupal. Jakou konduitu při tom dal Slávovi, můžeme si pomysliti. Co země česká stojí, nebylo v ní tak výborného ženicha, jakým byl Sláva. To také asi Kadloušek nad všecku pochybnosť uznával, neboť když se jemnostpaní officialová dcery své ptala, co tomu říká, padla nevěsta matce okolo krku a celou ji zlíbala radostí. Valvoda vzpřímil se, že byl ještě větší než obyčejně a pravil:

»Vida, vida, liška vylezla z díry! Teď už víme, proč nechtěla Modřického. A jak to vařili pěkně pod pukličkou, aby jim nikdo do kaše nenadrobil! Já nemám nic proti tomu, domácí pane. Študentíka mám vykrmeného, může býti svatba. Říkal jsem vždycky: v Kleofášovi vězí aspoň půl tuctu filosofů. Ale že jste

takovým čiperným kuplířem, jak živ bych byl neřekl! Já se musím schovati proti vám, i se svou tinkturou proti choleře.«

Byla svatba radostná a po ní šťastné manželství. Kadloušek a Sláva dobře se k sobě hodili, jako oko k oku. Někdy ovšem hledělo jedno sem a druhé tam, ale netrvalo to nikdy ani tři dni. Bývá už tomu tak i v nejlepším manželství.

»Nemůže býti každého dne hubička,« říkával Valvoda z vlastní prakse své; »někdy musí býti i huba.«

Když Kadloušek odjížděl se Slávou, dal jí Kleofáš svůj drahý »akalér« i Matku boží z předměstského kostelíka na památku. Pod tou Matkou boží narodilo se také všechno potomstvo Kadlouščino i Slávovo. Jezovitský krucifix si podržel až do své smrti; v závěti odkázal jej a knihy k tomu svému synovi »jakožto odplatu za hojné dobré skutky, jež byl ze synovské lásky otci prokazoval«. Mělť zůstati navždy při jeho rodině. Zesnul v Pánu u velkých letech, dočkav se šťastnější jitřeny, jež vzešla milovanému jeho českému lidu. Divná osudu umíněnost! Kleofáš umřel od cholery. Valvodova tinktura nepomohla. Ale proto destilloval Valvoda svou tinkturu neuprosně dále, pomáhaje jí, třeba se mu výsady nedostalo, »bezzištně a zadarmo trpícímu člověčenstvu«.

ZA RANNÍCH ČERVÁNKŮV.

ROMÁN.

1875.

Den, toť život. Život jednotlivcův, národa, člověčenstva. Ze tmy vycházíme, do tmy nezacházíme. Slunce, toť láska. Ze slunce vesmír, z lásky člověk. Všeliký život na nebeských tělesích ze slunce se rodí. Pod zrakem bohoplodivé síly jeho rozchvívá se země rozkoší, vnímá se láskou, počíná a rodí. Co země, to ostatní planety. A láska plodí a láska rodí vše, v čem lidské bijí tepny, v čem pryskají elektrické myšlének jiskry, kupící a hromadící se a splývající v světla, plameny a žáry v hlavách povolancův a vyvolencův. A tisícové a miliony rozžíhají na nich svá vlastní světélka, ohřívají se na nich, živí se jimi jako robata na prsu mateřském a čerpají nadšení z nich. Na žáru nadšení přetvořují pak a formují pozemskou hlínu v křišťály a démanty, v nichž uzavřena kouzelným klíčem duha odvěčných paprskův. Hoďte křišťály ty v bahno a bláto, křišťály ostanou. Naskytnou se účinné ruce, vytáhnou je, očistí je, oleští znova. Zatřpytí se opět původní, odvěčnou září, zaskvějí se a svítí, že hliněným pozemšťanům oči přecházejí, že tmy, jež úsilně po staletí nastrojili, trhají se jako ta mračna a ty mlhy noční na obloze, kdy rozhořívají se červánkové ranní. Svítá, rozednívá se. Den! Jíní se rozehřeje, ptactvo se rozepěje, zvěř se rozbíhá, člověk, národ, lidstvo rozmyslí se, rozhovoří, rozhýbe se k vážné práci, k svatému dílu. Život! Den jest život. Kdo člověk, kdo národ, žíti mu jest svým během vlastním, svým určením. Nemluvně od-

roste peřince, dítě rodičům a chůvě, chlapec škole, jinoch lesklým bludům a sladkým nesmyslům, národ poručníkům svým, lidstvo tyranům železným a krvelačným. Muž, žena! Žijí, plodí a rodí v budoucnosť, u věčnosť. A národ zvláštní žen a mužů snětí! I jemu jest žíti, ploditi, roditi v budoucnosť, u věčnosť. Kdo tomu nevěří?! Hliněný pozemšťane z té zimničné po chlebu, slávě a rozkoši honby! Rozpadneš se, rozejdeš v prach a dým, jejž větry rozvanou, roznesou, zanesou. Seschneš se v nic, v málo více nežli nic! Nevyhraníš se v křišťál, v němž jiskra zavřena od věčnosti. Sursum corda habemus ad dominum! Bude den, život . . .

V dvoraně knihovny národního našeho musea v Praze, v níž na odiv vyloženy jsou nejvzácnější slovesné památky naše, rukopisové Zelenohorský a Kralodvorský, visí v levo od učeného hraběte Kašpara Šternberka podobizna muže starce roku 1821 poctivým štětcem Kadlíkovým na plátno vybásněná. Často stával jsem před ní a hledíval do těch průzračných modrých očí, v nichž věhlas i ráznosť, hrdé vědomí i dobrotivosť tak dojemně se objímají. Pilná a tuhá duševní práce, nadšená ideami božskolidskými, položila na rysy a čáry podlouhlého toho obličeje ráz ušlechtilé přísnosti i milovábné lahody. Není to pouhý upocený badatel a suchoparný učenec, jest to vlastenec, lidomil, demokrat par excellence, ne takový, jenž skvělými frásemi sebe i jiné živí a opíjí, aby sám brán byl na slovo a snad i proslavil se vyzývavě, dobývaje utlačencům práva i svobody: jest to demokrat, jenž ustlal v srdci svém teplé místečko člověčenstvu a bezhlučně, tiše a skrytě pomáhá i působí, by šířila se a pevnila na vratké půdě životní pravá lidskosť. A pravá lidskosť jest království boží na zemi.

Hlava, o níž mluvíme, podobá se silně hlavě císaře Josefa II., a v novověkých našich dějinách zběhlejší čtenář snadno uhodne, že mluvíme o ctihodném patri-

archovi nové naší literatury, o Josefu Dobrovském. Národní vděčností svou, jež u jiných národů téměř již do přísloví vchází, zapomněli jsme a zapomínáme i na tohoto bohatýra duchem, jako jsme již v rum nepaměti pochovali mnohé jiné dobrodince své. A přece bez jeho práce a píle nebylo by novověké naší mluvy a literatury a národnosť naše tiela by snad posud v prachu . . .

Přišed za svým povoláním na Šumavu měl jsem kollegou muže, silně již k stáří se chýlícího, jenž za chlapeckých let Dobrovskému při oltáři ministroval a leccos nového i zajímavého mně o něm povídal. Později seznal jsem starce starosvětského a hovorného, jenž snad posud na živě a již za dob Dobrovského kaplanem byl v Políni u Chuděnic a patriarchovi našemu obcoval. Dotýkáť se jeho Dobrovský i v korrespondenci své k Hankovi. Z hovorných jeho úst slyšel jsem více a ještě zajímavějších věcí. Jiných dobrých zrnek nasbíral jsem si z úst obyvatelův panského územíčka, na němž Dobrovský mnohé měsíce v první čtvrtině našeho století trávil. Znaliť jej buď osobně, nebo z doslechu. Mimo to poznal jsem na vlastní oči důkladně dějiště naší pověsti.

Všecky ty dosti různobarevné nitky spřádaly a spředly se v duchu mém u více méně jednotný útek. I odhodlal jsem se rozestříti jej před milým čtenářstvem svým, jež zahrnuvši mne již tolikerou přízní, snad i tentokráte vděčně přijme z mé ruky sešit listův, jejž tímto důvěrně kladu na čítací jeho stolek.

I.

»Do jakých konců to s vámi dojde, Mrštino, povedete-li pořád svou? Věru, nevím už, jak vás uhájíme před jemnostpánem vikariusem!«

»Nemám knih, velebný pane. A vy jich každou chvíli tak zostra na mně žádáte.«

»Pořád tou starou notou! Malujte si bloudkům straky na vrbě, ale ne mně. Však nechodím k vám na svůj vrub. Mám tak nařízeno od pana faráře, pan farář od konsistoře. Však vy máte i Králickou bibli, i bratrskou konfessí a katechismus, ale zapíráte.«

»Podle svého sprostného rozumu mám, velebný pane, za to, že máme zabezpečenou svobodu myšlení i věření. Císař Josef slavné paměti vydal léta Páně 1781, 15. dne října, toleranční patent ...«

»Toleranční patent sem, toleranční patent tam,« přejal Mrštinovi slovo kaplan Fabián. »Duchovním věcem musíme my rozuměti a ne vy. A pak císař Josef vydal leccos, co samo sebou musilo padnouti pod stůl. Takhle lidi v pytli pochovávati, to by spasilo!«

»Není světla bez stínu pod božím sluncem!«

»Jděte mi s hloupými tůčkami! A na krásně, kdyby platil toleranční patent, nejsou v něm zahrnuti pikarti.«

»Já nejsem žádným pikartem, velebný pane.«

»Aha, zajel jsem do živého! Dopaluje vás to!«

»Jsem mužem poctivým.«

»Toho vám neberu. Nebo kdybyste nebyl spravedlivým člověkem, neměla by vás milostivá vrchnosť hajným v Drslavicích.«

»Rád to slyším z vašich úst, velebný pane.«

»Co je pravda, to je pravda. Ale proto měl byste si lépe vážiti svého chleba a nebýti tajným bratrem.«

Kaplan se úskokem a ostře podíval na Mrštinu. Stařec sklopil k zemi oči.

»Pak jste člověk rozšafný, zdravého rozumu a soudu,« pokračoval kaplan; »proč nedržíte rozumů svých za zuby, proč svádíte jiné?«

»Já nesvádím nikoho.«

»Tak! A což Lužický Fráňa, váš zeť? Což jeho rod a sedláci tam? Je to vosk? Myslíte, že máme slepičí mlhu a že nevidíme, že se v Lučicích počíná povážlivě jeviti duch církvi nepřátelský? Však víme, odkud táhne vítr.«

»Toť jen podezřívání. Jsmeť všickni děti otce nebeského; jaké myšlení nám na mysl dá, takové máme. Že bych někoho sváděl, tomu odpírám.«

»Ejhle rozumy z vašich knih! Jako bych je viděl vytištěné, černé na bílém. A takové škodlivé rozumy rozjídají se jako jedovaté vředy. Tomu musíme na kraj a konec dojíti, sice bude zle. Proslýchá se, že Fráňovic Madlenku, vaši vnučku, rád vidí Tomeš Kudrnovic. Vezmou-li se, bude se pajeď rozjídati dále.«

Fabián se zamlčel a začervenal. Mimoděk sklopil sám oči k zemi.

Pomlčev po chvilce odpověděl Mrština: »Koho Madlenka ráda má nebo bude míti, toho ať si vezme. V tom je zákon boží!«

»A jed se bude šířiti. Třebas pravda ležela v slovech vašich, nemyslíte na to, že vás a všechny vaše máme za rukou u milostivé vrchnosti.«

»Nejím chleba zadarmo, velebný pane. Každý krajíc je poctivě zasloužen. A kdybyste mne vypudili z teplého hnízda, hladem neumru.«

»Tak mluviti můžete vy, co ale Fráňa, co Madlenka, budou-li pronásledováni?«

»Velebný pane, jste muž a přece saháte na mou slabou stránku. Což bych to neřekl: Madlenka, vnučka má, že mi přirostla k srdci? Vidím v ní já hříšný člověk poklad vzácný a milý.«

»Nu vidíte, Mrštino, a přece stojíte na svém, jako ten strom v lese. Člověk není stromem. Má duši, a ta pod záštitou a správou duchovní vrchnosti.«

»Ale prve pod záštitou a správou boží.«

»Duchovní vrchnosť zastupuje Boha na zemi.«

»A jisté a spravedlivé svědomí.«

»Svědomí je lidské, může klamati.«

»Svědomí je od Boha, nemůže klamati.«

»A je-li svědomí rozum?«

»Rozum není svědomí.«

»Nechte si svých výkladů, jsou to pírka do větru. Moudřeji byste jednal, kdybyste mi vydal knihy, kdybyste v neděli přišel na faru a vyznal tam naši samospasitelnou víru. Měl byste svatý pokoj a seděl v bázni boží v tichém hnízdě svém, až vás Pánbůh povolá ke své velké armádě. Či se chcete ještě rozmýšleti?«

»Rozmýšlím se. Neboť odtrhnouti se od pravdy, když život tvůj už takořka na kahánku, je věc hodná nejbedlivější rozvahy, nejsvědomitějšího zkoušení.«

»Odtrhnouti se od pravdy! Totě rouhání! Přivinouti se ku pravdě, o to běží. Mrštino, Mrštino, více nakládáte rozumu svému, nežli může uvézti. Co pravda, odpovězte k tomu?«

»Co Bohu se líbí a co káže svědomí.«

»Nechodíte daleko pro odpověď, sáhnete jenom pro ni do kapsy. Co Bohu se líbí! Ovšem. Ale tomu učíme my, co Bohu se líbí.«

»A svědomí to káže i učí.«

»S vámi se točí člověk v kolečku. Odkud vyšel, tam zase přijde. Jste nebezpečný člověk, upíráte zjevení!«

»Neupírám, neboť zjevení jest od Boha, a na člověku jest, čerpati z něho poučení.«

»Dobře, dobře. Nemám déle chuti honiti se s vámi v polích za větry. Ani dobrotou se u vás nepořídí, ani hrozbou! Jak si ustelete, tak budete spáti.«

Praviv toto kaplan Fabián vstal s lavice a měl se k odchodu. Mrština doprovázel jej mlčky přes práh. Na záspí oba stanuli. Bylot viděti, že jeden i druhý tlumí v sobě myšlénky, jež zdráhá se projeviti. Mrštinovi

nešlo jen o vlastní osobu, cítilť, že blaho vnučky své a milých příbuzných jaksi dává do sázky. I Fabián měl podle všeho něco více na očích, nežli přiměti starého hajného k tomu, aby vydal mu bratrské knihy a učinil vyznání z víry své. Leč nerozhovořili se již. Stáli mlčky na záspí. Hleděli pod sebe.

Hájovna stála o samotě na konci vsi, při dosti úpravné vozové cestě, vedoucí k Chuděnicům. Naproti ní přiléhala k cestě rozsáhlá louka. Zelenala se podzimní zelení. Bylo po otavách. Šourem po louce, rovnou šňůrou k Fabiánovi a Mrštinovi, ubírala se krokem vážným a zrychleným mužská postava, neobyčejně, téměř fantasticky přioděna. Bylať všecka modra od hlavy k patám. I ty střevíce s přezkami na nohách, i ten klobouk na hlavě byly modry. Kolár na krku svědčil o tom, že jest to kněz. Hlava chodcova měla ráz ušlechtilý, více přísný než jímavý. Z očí hleděly věhlas a důmysl. Husté, geniálně rozcuchané vlasy hrnuly se zpod klobouku. V obličeji měl patrnou podobnosť s císařem Josefem. Chůze a všecko držení statného těla jevilo turnyru téměř aristokratickou. Zvláštností bylo, že měl za pentlí na klobouce dokola zastrkány čerstvé lesní i luční květinky, jakoby mu byl klobouk torbou botanickou, a že v obou zaťatých rukou držel po mokrém šátku, z nichž chvilkami kapalo. Když se asi na čtyřicet kroků modrý muž k hájovně přiblížil, zpozorovali jej oba muži. Kaplan vysekl hlubokou poklonu, a Mrština odstoupil uctivě o několik kroků od kaplana a poníženě se uklonil. Příchozí pán, jenž již hodnou chvíli kaplana i hajného měl na mušce, kývl na odvetu zdvořile hlavou. Zastavil se před nimi.

»Krásný podzimní den, dilecte frater,« pravil příchozí kněz. »Vyšel jste si také jednou do přírody? A takový kus cesty až do Drslavic!«

»Jsem tu za svým povoláním, jemnostpane abbé,« odpovídal pokorně Fabián.

Místo odpovědi rozhlížel se abbé Dobrovský kolem sebe. Spatřiv v levo od stavení při zahrádce studeň, šel mlčky k ní, pohlédl do okovu a pokynul okem hajnému, aby mu čerstvé vody navážil. Hajný mu porozuměl a učinil po přání. Dobrovský namočil do studené vody oba šátky, vymačkal je zhruba a vrátil se opět ke kaplanovi.

»Svatocudná voda!« prohodil Dobrovský přízvukem ironickým. »To epitheton se impostorovi povedlo! Voda svata jest, příteli, a cudna. To jest: čista, prázdna všech hloupých příměsků. Hloupých, poněvadž lidských. Rozumějte: voda nevybraným zřídlem zdravé a léčivé síly.«

Kaplan se uctivě usmál.

»Nevěříte-li?« tázal se abbé.

»Věřím.«

»Apropos! Za jakým povoláním jste v Drslavicích?«

Fabián mu stručně a jasně vyložil, jak mají Mrštinu v podezření, že tajným českým bratrem, a že přišel k němu z rozkazu vikářova, aby mu husitské knihy pobral a jej k tomu přiměl, aby na faře složil vyznání víry katolické. Mluvil po německu, aby mu Mrština, jenž opodál stál, neporozuměl.

Oko Dobrovského se zajiskřilo. Se zalíbením hodil okem po Mrštinovi a pravil: »Audiatur et altera pars, bratře v. Kristu. Přenechte tu věc mně; přijdu jí na kloub. Projděte se zatím po vsi a potěšte nějakou nemocnou« — při posledních slovech pousmál se ironicky — »já promluvím sám s hajným. U zvonice se sejdeme a bude mne těšiti, ráčíte-li mou maličkosť provoditi k Chuděnicům.«

Kaplan odešel. Dobrovský pokynul Mrštinovi, aby s ním šel do stavení. Byly ve světnici sami.

»Mrštino,« pravil abbé prostosrdečně, »máte-li v chalupě místnosť, kam není viděti, sneste mi tam svoje knihy.«

Při tom nespustil oka s oken a mluvil hlasem přitlumeným.

Starý hajný škrábal se rozpačitě za uchem.

»Důvěřujte mi, český človĕče,« pokračoval Dobrovský, »jsem vášnivým přítelem staročeských knih a povídám vám bez ohrádky a lsti, že českých bratří stokrát více si vážím, nežli všech těch našich kněží za císaře Františka. Bratrská víra je ryzí Kristova víra a zračí se v ní dokonalá lidskosť. Teď mne znáte, kde je máte?«

Mrštinovi, jenž bystrého oka svého s Dobrovského nespustil, rozjasnilo se v duši. Nabyl přesvědčení, že učený stařec nemůže lháti. Přistoupil vesele k abbéovi, potřásl mu upřímně ruku a zvolal: »Milostpane!«

»Co tedy máte?«

»Mám pětidílnou Králickou, Samotulský kancionál, historii o protivenství, konfessí, katechismus, Husovu dcerku a kroniku od pana Pelcla.«

»Kde je máte?«

»Zakopány na Doubravě pod bukem. Pod kořáním je tam jeskynečka z kamení. Vláha tam neprorazí. Kroniku mám tuto doma.«

»Není nic na deskách napsaného?«

»Jsou tam čtyři nábožné písně.«

»To je trefa! Dnes máme čtvrtek, v sobotu sejdeme se odpoledne na Doubravě, a ukážete mi. Kněží se nebojte, Mrštino. Beru vás pod svá ochranná křídla, a Dobrovský u pana hraběte více platí než všichni farářové z panství. Setrvejte, český človĕče.«

Při tom poklepal blahosklonně bratrovi na rámě.

»A teď buď s Bohem, Mrštino. Na shledanou v sosobotu na Doubravě.«

Mrština mu potiskl ruku. Dobrovský odešel.

Pod zvonicí čekal naň Fabián s několika rolníky. Tito spatřivše Dobrovského hnali se, aby mu políbili ruku,

»Varte,« volal jim abbé v ústrety schovávaje ruce za záda, »nebo vás všecky pokropím nesvěcenou.«

Sedláci se potutelně usmívali, Fabián se kabonil.

»Pojďme, velebný pane,« vybízel abbé kaplana.

Odešli. Za vsí u studánky namočil sobě Dobrovský opět šátky. Pak teprve dal se s Fabiánem do řeči.

»Mrština je poctivý chlap, ubližujete mu,« rozpřádal hovor.

»Klame vás, jako klame nás.«

»Podezírání.«

»Račte odpustiti, jemnostpane, že odpírám,« hájil se Fabián. »Béřeme-li jej v podezření z nevěry, není věru lapeno z prázdna.«

»Tak? Povídejte, rád uslyším.«

»Asi před třemi lety, okolo Všech svatých, stala se příhoda, pro náš duchovní úřad povážlivá. Vzal se v Chuděnicích, bůh ví odkud, nemocný žebrák a umřel v sušírně na zahradě u jednoho sedláka. Nota bene: bez zaopatření svátostmi umírajících.«

»Neměl snad ubožák nikoho při ruce, kdo by přivedl duchovní assistenci.«

»Možná, ale my ho nemohli jen tak ledabylo ve svěcené zemi pochovati.«

»To jest: váš farář odepřel mu křesťanský pohřeb?«

»Tak jest, jemnostpane, a myslím, že pan farář jednal zcela správně.«

»Zcela správně,« podotkl ironicky Dobrovský.

»Kdo ví, jaké víry byl, totiž ten žebrák.«

»Třeba protestant.«

»Třeba žid, jemnostpane.«

»To je jisto, a položiti jeho kosti do svěcené země!«

Kaplan se zakabonil. Po chvilce pokračoval: »Nemohli jsme ho právem pochovati. Nikdo ho neznal z celé vsi. Počkejme nějaký časek, řekl pan farář, snad

někdo se nahodí, kdo ho pozná. Ale pátý den byl už žebrák pochován.«

»V posvěcené zemi a ne jako zdechlina za plotem?«

»Račte odpustiti, jemnostpane, ale . . .«

»A kdo spáchal ten ukrutný čin?«

»Mrština s tím darebákem, s tím zlodějem, s Hukalem, co bydlí při rybníce.«

»A to je ohavnosť, prolomte se nebesa!« divil se potutelně Dobrovský.

»Však bylo z toho vyšetřování, vlastně mělo býti, kdyby nebyl excelenc pan hrabě se do toho vložil. Řekl: ‚S Mrštinou si to spravím, a Hukalovi dejte jich vysázeti deset na pamětnou, aby toho podruhé neučinil.‘«

»A na tom zůstáno?«

»Zůstáno. Ale Mrština má od těch dob u nás vroubek. Kdyby nebylo excelencpána, byl by jistě seděl.«

»Ale podruhé to neudělal?«

»Ještě něco horšího, milostpane.«

»Jděte!«

»Račte jen laskavě uvážiti. Asi před rokem, po žních, šli naši procesím na Svatou Horu. Nechvílův Pepík nesl jako obyčejně před průvodem svatý kříž, ověnčený dělanými růžemi, které darovaly družičky. Nad Slatinami dohonilo procesí Mrštinu. Šel právě z lesa. Nemohl se vyhnouti. Zastavil se a sotva prý smekl, aby se mu pleš nenastudila. A při tom se jízlivě usmál. Poutníci to viděli na své oči.«

»Snad se jim to jen tak zdálo?«

»Pěkně zdálo; nezdálo. Viděli to.«

»Snad se mu chtělo kejchnouti?!«

»Račte dovoliti, jemnostpane . . .«

»Neomlouvám ho, bratře v Kristu. Ale jak to dopadlo?«

»Jak to dopadlo! Kdyby se mu to bylo mohlo dokázati! Ale byli v průvodu někteří, již asi s ním drží za jeden řemen.«

»To by bylo proň omluvou, že také zbožným, chodí-li jeho přátelé na pouť.«

»Ó, lidé se umějí přetvařovati; kdo jim vidí do srdce?«

»Máte pravdu. Mnohý by Kristu Pánu ukousal nohy a je při tom podšitá liška.«

Kaplan se podíval na Dobrovského a zamračil se. Zdálo se mu, že nemíří abbé jen tak do větru a že nemyslí jen ty některé svatohorské poutníky.

»Tedy se to Mrštinovi nedokázalo?«

»Něco do toho přišlo. Tuším, že pan farář se tenkrát roznemohl. Ano, ano, postonával pak celou zimu. Ale Mrština má od těch dob u nás druhý vrub.«

»Všecko hezky, ale tajným bratrem proto nemusí býti.«

»Že je čtenářem, to známo; proč skrývá knihy své?«

»Má historii Pelclovu a ta přece nezávadnou, vždyť má své imprimatur.«

»Však on má také jiné, zapovězené, pikartské.«

»Domněnky, věřte. A pak je pro svou poctivosť i u pana hraběte na slovo vzat.«

»V tom je ta klička, že nemůžeme mu přijíti za ruku. Ale konečně vyjde pravda přece na jevo.«

»Stará vesta, bratře v Kristu. Pravda přichází a přijde na jevo a třeba zasypána byla Čimborasem rumu smeteného ze všech konců světa.«

Za té řeči přišli v úvale mezi Doubravou a Ryčajem k mostu, zastíněnému rozložitými topoli. U mostu na kameni seděl žebrák Koudela, kmet to téměř stoletý, v chudobné hadry oblečený.

»Pochválen buď Ježíš Kristus,« volal již z daleka na příchozí kněze. »Smilujte se, dobrodinečkové, nad ubohým starým bídákem. Dejte mu almužničku!«

Fabián sahal do kapsy pro peníz. Dobrovský mu ruku zadržel a dal mu podržeti jeden ze svých šátkův. Po té sáhl vzadu do kapsy kabátu a vyňal hezky velikou koštěnou kostku. Přistoupil k žebrákovi a podávaje mu kostku pravil:

»Tu máš, Koudelo, hoď si.«

Koudela vzal kostku, vrtěl jí chvíli v dlani a hodil ji do prachu na silnici.

»Kolik ti sedlo?« tázal se Dobrovský.

»Pět,« odpovídal radostně žebrák.

»Dobrá; tu máš pět krejcarů,« pravil abbé a vyplativ žebrákovi pět krejcarů schoval kostku opět do kapsy.

Šli dále.

»Proč to činíte, jemnostpane,« namítal Fabián. »Totě divno! Zasloužilému chuďasovi může padnouti jedna a darebovi třeba šest!«

»Kdož vidí žebrákovi na očích, je-li skutečný chuďas nebo přetvařující se šibal? Zdání klame. Tomu dal bych krejcar a on zaslouží šest; onomu dal bych šest a on nezaslouží třeba ani krejcaru. Rozum náš kulhá, bratře v Kristu, a proto ať rozhoduje náhoda, my zůstaneme čisti a neublížíme.«

»Ale to jsou hrozné kasuistické náhledy a zásady!«

»Nevidím v nich hrůzy, dilecte frater. Já byl již všeličíms za těch let, co chodím po zemi a myslím. Stavěl jsem a skácel již dost a dost. Proč bych, když už pomalu červům sládnu, nebyl kasuistou? Jakživa rozhodovala náhoda a bude rozhodovati přes všechny Leibnice a Kanty.«

II.

Po šedém nebi koulely se chmury. Tvrdý půlnoční vítr hučel, opíraje se mocně o stromy při silnici a rozháněje déšť, jenž byl na spadnutí. Poprchávalo. Chvílemi řidčeji, chvílemi hustěji. Od Chuděnic v tu stranu, kde stojí v malebné poloze kaple sv. Anny se hřbitovem těsně při lese, utíkal muž silné, ba hřmotné postavy s pytlem na zádech. Měl velmi na spěch a mířil rovnou cestou k lesu. Byl zhruba oblečen a prostovlasý. Rozcuchané rezavé vlasy rozvlál mu vítr, v očích bylo mu viděti strach a úzkost, kol širokých úst vzdor a odhodlanost. Šlo mu patrně o to, aby dosáhl lesa. Neohlédl se ani jedenkráte, nechtě ani okamžiku ztratiti. Utíkal k lesu, co mu nohy stačily.

V městečku samém byl šumot a hluk. Tlupa mužův ozbrojených holemi, obušky, motykou a lopatou hnala se po silnici od kostela nahoru. I oni měli na spěch.

»Však nám neupláchne,« volal kostelník Strouhal.

»Bůh buď jeho kůži milostiv, až ho dostaneme. Však mu kůži vyděláme, že bude míti do smrti polízanou!« zaříkal se druhý, podle všeho panský oráč.

»Neprodávejte telete, dokud nemáme krávy,« bručel třetí, dle kroje a stroje panský dráb. »Jen zostra ku předu, braši. Dostihne-li ten lotras lesa, ďábel aby jej honil!«

»Tak, tak, Vojtíšku,« clili mu někteří barvu. »Vezměme nohy na ramena.«

Přiběhli na vrch za městečkem. Stanuli chvilku, pohlíželi k lesu.

»Tamhle běží ničema!« zvolal oráč. »Do lesa má, co by kamenem dohodil.«

»Proklatý otrapa! Za ním, za ním, alejemi!«

Dali se ořechovým stromořadím, jdoucím ke kapli svatoanenské.

Pronásledovanec zatím dostihl lesa. Oddechl si, ohlédl se. Usmál se posupně. Bystré jeho oko zahlédlo tlupu jej pronásledující. Dal se znova do běhu, v pravo do houštiny.

»Hoňte si mne, trulanti,« pravil sám k sobě, »však vám tenkrát vytru zrak!«

Udělal sotva dvacet kroků v. Zarazil se. Z šera lesního vynořila se modrá postava mužská. Zastoupila mu cestu. Zloděj se vzpamatoval.

»Vari z cesty,« vykřikl, »sice udeřím,« a rozpřáhl pravici k ráně.

Modrá postava neustoupila ani o vlas, ale mrštila mu zrovna do očí mokrý šátek. Utíkající člověk se zachvěl překvapením. Stanul, protíraje si oči.

»Kdo jsi?« zahřměl naň Dobrovský.

»Milostpane! Honí mne. Pusťte mne. Pro Boha prosím!«

»Kdo jsi?«

»Hukal.«

»Zloděj?«

Hukal neodpovídal, třesa se po celém těle.

»Co to máš v pytli?«

»Plece, šunky, milostpane. Ženu mám v šestinedělí. Má hlad, hrozný hlad. A děti mají hlad, milostpane.«

»Komu jsi maso vzal?«

»Obročnímu, milostpane.«

»Konipasovi?«

»Konipasovi.«

»Běž, darebo!«

Hukal se dal do běhu. Pronásledovatelé jeho byli již téměř u lesa.

»Semhle zaběhl,« zvolal oráč. »Hupky za ním! Rozdělme se nedaleko od sebe.«

»Rozdělme se. Však nám neupláchne.«

»Jak je v lese, jakoby země se po něm slehla,« bručel dráb Vojtíšek. »Uvidíte.«

»To to, jen za ním!«

Dorazili k lesu. Dobrovský jim zastoupil cestu.

»Kam se ženete?« tázal se vážně i potutelně.

Dráb se zastavil a ostatní družina za ním. Vzpřímiv se po vojensku salutoval a pravil hlasem úředním: »Poslušně melduju, milostpane; jsem na patrole za tím arcilotrem, za Hukalem.«

»Kdo to?«

»Zloděj.«

»Co učinil?«

»Kradl.«

»Co kradl?«

»Šunky, jelita a všelijaké vepřové věci.«

»Hleďme, hleďme! Komu?«

»Jemnostpánu obročnímu, poníženě melduju.«

»Utekl vám?«

»Utekl tady do lesa k svatému Volfánku.«

»Nemožno. Byl bych jej musil viděti.«

»Zaběhl sem. V čas ještě jsme jej zahlídli.«

»Zpropadený lotřík! To se asi zrovna neviditelným udělal.«

»Však my jej dostaneme, milostpane.«

Vojtíšek poslušně salutoval a obrátiv se k družině komandoval: »Forverc! Marš! Kdo ho zahlídne, vykřikne: Mám jej. My všickni pak po hlase za ním. To by v tom byli všichni« . . .

Nedořekl z uctivosti k milostpánu abbéovi. Muži rozešli se do lesa. Kostelník Strouhal držel se věrně Vojtíška. Bál se sám do lesa.

Dobrovský usedl si pod rozložitou lípu na pokraji lesním. Déšť se spustil hustěji a šelestil mile v hustém listí lípy, pod níž bylo sucho. Bylo to útulné místečko, pěkně za větrem.

»Hukal, Hukal,« přemítal Dobrovský, »to jméno jsem již slyšel — ?«

Vzpomněl si na Drslavice a Mrštinu. Vzešlo mu světlo.

Přemýšlel dále o zloději. Dvě věci při tomto člověku zdály se mu pozoruhodnými. Předně pochoval s Mrštinou ubohého toulavého žebráka, jemuž farář odepřel počestný, křesťanský pohřeb. Byť i Mrština první dal k tomu pohnutku a pobídku, přece to projevovalo dobré srdce, že Hukal se k tomu skutku propůjčil. A pak deset ran jest deset ran, a Hukal je na svém těle za skutek v pravdě lidský odnesl. Mrština pokládal se obecně za člověka spravedlivého a rozšafného, a přece použil pomoci zlodějovy. Hukal nemohl býti jen tak ledabylo zlodějem. A mimo to: jiný sprostý a hrubý zloděj byl by jej jednoduše, bez rozmýšlení k zemi srazil, kdyby mu byl samojediný v lese zalehl cestu k útěku. Proč nejednal tak silný Hukal, proč pro Boha prosil, aby jej pustil, že jest pronásledován? Ovšem mokrý šátek, hozený do očí, byl coupem i pro ostříleného zloděje neobyčejným. Ale vydati mohl jen pro okamžik. A Hukal i když se vzpamatoval po tom, ukázal se poníženým, ano upřímným. Přiznal se zcela zjevně, co vzal a proč ty šunky vzal.

Hladová žena v šestinedělí, hladové děti! V Dobrovského srdci se něco hnulo. Nebyl s to, aby ubránil se sympatii, jež vnikla v něm k Hukalovi a přes všecken odpor se zmáhala.

Přestalo pršeti; v lípě to již tak mile nešelestilo. Dobrovský se probral z myšlének nesvětlých, ano nemálo záhadných, v jichž popředí Hukal stál a v pozadí velebná téměř postava Mrštinova.

Z lesa vystoupil kostelník Strouhal všecek upachtěn.

»Máte-li jej?« tázal se živě abbé.

»Nemáme, milostpane, a silně pochybuji, že jej dostanou.«

Dobrovský si oddechl.

»Což dráb Vojta?«

»Ah, jděte s ním, milostpane. Že to tak mám říci: dřevěné baňky sázeti, to umí perfektně, a poroučeti a do roboty bubnem svolávati, že uši brní. Ale zloděje chytati, tomu se na vojně nenaučil.«

»A přece jste se ho držel skoro za šosy, když jste šel do lesa.«

Strouhal se začervenal.

»Lesu a vodě není co věřiti,« omlouval se nesměle. »Les nemá komor se závorami a voda trámů.«

»Ovšem, ovšem. A víte-li jistě, kostelníku, že Hukal obročního okradl?«

»Kdo jiný to tak umí jako on? A pak dětí má jako smetí. Odkud nabrati se pro ně chleba? A žebrati, to on nechce a nebude, dokud mu nepřetlukou hnáty.«

»Tak! Kolik má dětí?«

»Půl tuctu a dvě.«

»Těžká výživa!« podotkl Dobrovský a kynutím ruky propouštěl kostelníka.

Tento políbil mu rukáv a odcházel dolů k městečku.

Dobrovský vstal a procházel se při pokraji lesním. Asi za hodinku přišli i Vojta i ostatní z lesa. Vraceli se s prázdnou. Dobrovského to neušlo. Posměšek pohrával mu kolem tenkých rtů. Dole v městečku zvonili poledne. Podíval se na hodinky a odcházel volným krokem ořechovým stromořadím dolů k Chuděnicům. Šel rovnou cestou do zámku, nevšímaje si mimojdoucích, kteří zdaleka již jej pozdravovali. Vstoupil do své komnaty, v níž panoval nepořádek malebný a v pravdě učenecký. Chvíli přehrabával se ve svých papírech, přeběhl noviny pražské na stole proň přichystané a pak zazvonil. Vstoupil služebník, s jehož pomocí se převlékl,

tak že mohl vjíti do salonu. Krátce po tom odešel k hraběti na kousek hovoru. Vstoupil bez ohlášení do pracovny přítele svého hraběte Eugena Černína. Hrabě otočil k němu hlavu od psacího stolu, při němž byl zaměstnán, a pravil:

»Jste-li vy to, milý abbé? Nenudíte-li se u nás za dnešního větru a deště?«

»Stojíte na omylu, excelence,« odvětil Dobrovský po francouzsku, neboť hovor vedl se francouzsky; »bavil jsem se dnes více, než byste asi očekávali.«

I vypravoval plynně a ladně, jakoby kapitolu nějakého románu předčítal, všecko, co se dnes za přítomnosti jeho sběhlo na pokraji lesa pod svatým Volfgangem. Hrabě poslouchal ho pozorně a liboval si vtipné obraty a duchaplné jiskry, jimiž výmluvný abbé hovor svůj kořenil a vyšnořoval.

»Tak jsem dnes na dobrou chvíli nadobro zapomněl na svou kouli v prsou,« dokončil Dobrovský vypravování své.

»Nešťastná obora jindřichovická,« podotkl hrabě, »že jí nemůžete pustiti větrem!«

»Vítr kouli neodnáší, excelence, hlavně sedí-li tak hluboce v prsou jako ta má,« odvětil Dobrovský zamýšleje se. Po chvíli pak trapného mlčení dodal jařejším hlasem: »Zato opět přináší mně leccos nového a zajímavého, co vábí ducha k přemýšlení a srdce k pocitům tím milejším, čím více halí je posud záře, anebo vlastně růžová mlha romantiky, z níž, jak se mi zdá, mohlo by vyjíti pro mne světlo, po němž prahnu.«

»Nerozumím dobře, milý abbé, jindy tak průhledný.«

»Neumím také posud dobře vysvětliti,« namítal Dobrovský.

»Ale jednou přece vysvětlíte?«

»Tak doufám, excelence. Račte znáti hajného Mrštinu a zloděje tak aspoň řečeného, Hukala?«

»Znám a snad jen povrchně. Jinak jsou to originelní lidé, není-li pravda, abbé?«

»Originelní a snad i hodni studovánu býti.«

»Aj, slavný náš kritik a filolog kloní se podle všeho pojednou k studiím národopisným?«

»Kloním, excelence, a co více váží, kojím se nadějí, že dopracuji se jimi prostředkův, abych zapudil tmavé pochybnosti, jež posud zahalují před okem mým i srdcem budoucnost našeho českého lidu.«

Hrabě se velmi zvědavě podíval na Dobrovského a pravil: »Abbé, vy jste vzácný muž. Myslíval jsem, že vám minulost českého lidu postačí; ale duch váš jest mocným plynem, jemuž jedna končina nestačí, by se rozpjal. Nuže, rozpínejte se přítomností do budoucnosti a mé přání vezměte s sebou na cestu.«

»Díky, excelence. Škoda, že jsem již tak stár! Leč myslím, že vážné práci nejsou šediny na závadu.«

»Myslím, že nejsou, abbé.«

V tom zvonili k tabuli. Oba mužové ubírali se mlčky do jídelny.

III.

Jest neděle a podzimní ráno. Čerstvé ráno, krásné a jasné. Každé jasné ráno má svou poesii; ze staré noční tmy vychází mladé denní světlo, a mladé světlo povždy poetické. I neděle má svou vlastní poesii; především v kraji, na venkově. Poesie ta i příjemna a útulna i vznešena. Ráno v neděli po všedních dnech, prací strávených! Svátečnost po všednosti, poesie po prose! »Boží neděle,« říkají vesničané, což přivedeno do mluvy městských vzdělanců znamená: poetický den. Plul jsem jednou za jasného jesenního nedělního rána po Rýně

ze Šafhúz ke Kostnici. V poetické náladě rozešly se všecky ty česky bolestné upomínky mé v dým a páru. Hus i jeho hořký osud zdáli se mně býti »boží nedělí«. Boží nedělí v těch všedních dnech národa našeho...

Jest neděle a podzimní ráno. Čerstvé ráno, krásné a jasné.

V Lučicích z Fráňova statku vyšla dívka, ustrojena na cestu. Na levé ruce visel jí košík, podle všeho těžký obsahem. Neslať v něm rozličné potraviny dědečkovi, hajnému Mrštinovi do Drslavic. Chodívala tam s nimi skoro každou neděli záhy z rána. Z pruhovaného vlněného šátku usmíval se do rána pěkný její obličej. Bylať Madlenka děvče jako višně. Zdráva, čerstva, mila oku, lahodna srdci. Kdybys, vystoupě za rána z domu, ji byl potkal, byl bys celý den při dobré vůli. Po Madlence každý rád hodil okem. Mladý i starý. V mladíku vzbuzovala sladké naděje lásky, v starci upomínky na mládí květnaté a bohužel již opršalé. Kdo mi řekne, že v životě není poesie, buď blaseován jest nebo nepoznal nikdy života. Madlenka neušla od domova ani třicet krokův a již jí bylo se zastaviti. V zahradě za plotem stál u jiného stavení při cestě Kudrnův Tomeš. Snad čekal na ni.

»Kdybysi řekla, Madlenko, abych šel s tebou, hupky přes plot bych udělal a šel s tebou třeba až do Drslavic.«

»Tak daleko?«

»Tak daleko. A třeba až kraj světa.«

»Cesta je pro každého, Tomši.«

»Ovšem je cesta pro každého, ale...«

Madlenka měla se k další chůzi.

»S Pánembohem!«

»Kdybysi řekla, Madlenko: Tomši, pojď se mnou — rád bych šel.«

»Jdi s takovou řečí.«

»Na mou duši, rád bych s tebou šel, tuze rád!«

»Slova na vítr sázíš, Tomši.«

»Nesázím, Madlenko. Opravdu tuze rád šel bych s tebou.«

»Až někdy jindy.«

»A proč dnes ne?«

»Pro slepičí kvoč. S Pánembohem.«

»No jdi si, jdi. S Pánembohem. Ale...«

»Měj se tu hezky.«

»Což nepodáš mi ruky? Podej, Madlenko.«

Madlenka mu podala ruku a odcházela dolů k Slatinám. Tomeš se chytil oběma rukama za tyčkový plot, jakoby jej chtěl přeskočiti. Nepřeskočil Oči se mu zakalily lítostí. Byl mlád, nezkušen, ostýchav. Madlenka šla svou cestou. Chvílemi prozpěvovala. Jako ten čížek v olšoví. Přešla Slatiny a kus za mostem, při němž ondyno starý Koudela kostky metal o almužnu, měla druhou zastávku. Zcela jinší nežli první. Pod jedlí, kousek v lese seděl mysliveček, nespouštěje oka s cesty. Z daleka poznal Madlenku. Vstal. Když se k němu přibližovala, pospíchal jí v ústrety. Nepozdravoval, nemluvil, ale ohlídnuv se bystrým okem po okolí, není-li člověka viděti, objal zhurta Madlenku, přižehl ji k srdci a dal jí upřímnou hubičku. Ne jednu, ani pět; snad deset, snad více. »Co je nekonečná veličina?« tázával se druhdy šedivý mathematik svých posluchačů. »Hubička, pánové, upřímná hubička.« Posluchačstvo se smálo, staroch profesor popadal se za břicho. Byl hrd na ten vtip a neopominul jej každého roku opakovati.

Madlenka se nezdráhala. Líbala jako líbal mysliveček. Měli se rádi.

»Jak se máš, děvče, po všecky časy?«

»Jako o posvícení v Balkovech.«

»Pojď, odpočiň si trochu. Sedneme si chvíli do mechu.«

»To to, mech je vlhký.«

»Vezmu tě na klín.«

»Ještě nám štóla rukou nesvázala.«

»Ale sváže, a kdyby do toho tisíc hromů — —«

»Ať nás Bůh netresce, Františku. Je-li v tom vůle boží, stane se to i bez rouhání.«

»Z tebe mluví dědeček Drslavský.«

»A co by nemluvil! Věř mně, Františku, hned po tobě dědeček.«

»Nemám nic proti tomu. Ale musíme mu to všecko pověděti.«

»Nedělej to ještě.«

»A proč?«

»Vzal by mne na paškál, a toho se bojím.«

»Však tebe neupadne; jednou to býti musí.«

Madlenka vzdychla.

»Co vzdycháš?«

»Co řekne tomu tvůj otec?«

»Jdi mi s tou starou notou.«

»Což může bez ní býti naše muzika? On pán, úředník, obroční, a já jsem selská.«

»Jdi mi s tím panstvem! Šunky, které mu Houkal vyfoukl, jsou mu stokrát milejší, nežli jeho syn.«

»Nemysli si to. Řekni mu jen: chci Fráňovic Madlenku, a uvidíš, že bude oheň na střeše.«

»K čemu mi to povídáš? Beztoho nemohu proto ani spáti. Má na mne od jakživa s vrchu, že jsem nechtěl do kanceláře. Ale já a kancelář! Les, revír, to je pro mne kancelář, a nabitá flinta, to je moje péro. Včera složil jsem na to písničku.«

»Jdi s hloupostmi a starej se, abys brzy krájel z vlastního bochníka. Pak, dá Pánbůh, spíše to půjde.«

»Je to chyba, Madlenko, když je člověk nevlastním synem. Má matka neměla se za Konipasa vdávati.«

»Byla to vůle boží. Té neodčiníme. Ale nyní pojďme. Dost jsme se napovídali.«

»Ale ty stojíš v slovu, Madlenko, buď jak buď!«

»Stojím. Tu máš ruku na to.«

Milenci šli spolu hodný kus cesty. Drželi se za ruce. Na místě známém se rozloučili.

»Počkám tu na tebe, až půjdeš nazpátek,« prohodil František.

»Nečekej. Lidé budou choditi a viděli by nás.«

»Budu se aspoň na tebe dívati.«

»Dívej se, co oko ráčí.«

»A odpoledne půjdu do Chuděnic. Přijdeš na požehnání?«

»Přijdu.«

»Tedy v kostele.«

»V kostele. S Pánembohem.«

Madlenka odcházela. Obrátila se asi třikrát po milenci. On neodvrátil s ní oka, dokud nezašla za les do doliny. Pak šel do lesa. Měl plnou hlavu myšlének, tápal v nejistotách. Jak rád by byl promluvil s Mrštinou rozumné slovo! Vědělť, že hajný u Fráňů je první osobou. O otce, obročního Konipasa, mu ani tak nešlo. »Za dobrý rok budu plnoletým,« rozvažoval na mysli, »a pak padni co padni, rozkazovati si nedám. Lepší s Madlenkou hrách a kapusta, nežli s jinou vepřovinka! To je mé slovo.«

Madlenka vešla do hájovny. Mrština, čistě oholen a ve svátečním obleku, podal jí upřímně ruku a dívaje se na milovanou vnučku svou, mládl samou radostí. Vyptával se obšírně a důkladně po jejích rodičích, jichž už přes týden neviděl, a kořenil hovor svůj zbožnými a moudrými průpovědmi, jak míval zvykem. Potom

pravil: »Odlož, děvče, šátek a košík odevzdej Apoleně. Pak přijďte obě za mnou do komory, abychom vykonali svou pobožnosť.«

Madlenka odešla. Stará Mrštinova hospodyně Apolena uložila přinesené potraviny do sklípku, přioděla se svátečně a dala dvéře domovní na závoru. Po té šly do komory, čistě vybílené to jizbičky, z níž jediné zamřížované okno vedlo do zahrady dobře ohrazené. Mrština klečel na holé podlaze a měl oči v starou knihu sklopeny. Ženské poklekly za ním na podlahu, sepjaly pokorně ruce a svěsily hlavy. Po tom spustil starý hajný starým, ale jadrným hlasem starodávnou píseň: »Kdož ochrany nejvyššího.« Ženštiny zpívaly s ním. Když celou píseň přezpívali, vstali. Mrština obrátil se k posluchačkám a četl pevným hlasem svaté evangelium, na něž pak činil výklad, jak mu Bůh myšlénky na mysl přiváděl. Do výkladu svého uzavřel pravdy a rady, vzácné jako perly. Za řeči pravil:

»Není člověk křehkou nádobou, má-li bohabojnou mysl a čisté a věrné srdce; a jest křehčí nade sklo, netáhne-li se myslí svou k Bohu, má-li srdce přikaleno žádostmi a vášněmi, a nesetrvá-li v životě a smrti věrně srdcem svým při tom, co mu moudrý otec nebeský pro cestu života podal nebo podává.«

»Žádný neví, co štěstím jeho, co neštěstím. Protož budiž opatrným a střídmým v štěstí a pokojným a pevným v neštěstí. Obrátkou ruky ze štěstí vychází neštěstí a z neštěstí štěstí. Co tedy činiti v chumeli lidských běhův, abysi neutonul? Naučiti se pokojnou myslí vážiti radosti i žalosti. Kdo tomu učí? Svědomí, neboť skrze svědomí mluví k člověku Bůh. Svědomí šíří se u víru. Jen taková víra blaží. Každá naučená víra licha jest.«

»Narození nic není, život mnoho, spravedlivá smrť všecko.«

»Nenáviděti zlo jest: milovati dobro, obětovati se z lásky za spolubratry království nebeské na zemi.«

»Kdo všudy a při všem svou vlastní osobu má na mysli a starosti, krčí se sama v sebe jako hlemejžď ve svůj domeček. Domeček ten chrání sice před deštěm a větrem a všelikou nepohodou, ale člověk nevidí v něm ani slunce, ani nebe, ani zelené země a vystrčí-li někdy hlavu svou, tlačí jej stále v tejle ten jeho těžký domeček.«

»Povol čepu, hned bude po pivě, říkáme. Povol žádosti a brzy bude po radosti. Madlenko, tys mladá, pamatuj na to!«

Madlenka se zapýřila. Poslední dědova slova dosáhla jí do živého. František jí nešel po celý výklad beztoho s mysli, a všecka její dnešní pobožnost byla sotva poloviční. Z čistého jejího svědomí promluvil k ní najednou hlas, jenž ji ponoukal, aby se se svou láskou dědovi svěřila. Leč proti němu zdvihla se přirozená její dívčí ostýchavost a silná úcta a bázeň, kteréž měla před starcem, dle jejího přesvědčení božím duchem nadšeným. Při vší lásce, kterou k němu měla, stál jí děd její trochu vysoko. Příkladný, Bohu libý jeho život a horlivost jeho náboženská držela jej před jejíma očima u výši, kterou se bála přestoupiti. Utlumila pro dnes hlas svědomí svého a odnesla si z drslavské hájovny pro dnes jen myšlénky, které se k její lásce jako list k listu hodily:

»Setrvej věrně srdcem svým při tom, co ti otec nebeský pro život podává.«

»Milovati dobro jest: obětovati se z lásky království nebeské na zemi.«

»Nepovoluj žádosti, aby brzo nebylo po radosti.«

Myšlénkami těmi živila duši svou, když odcházela brzo po pobožnosti z Drslavic. Na umluveném s Františkem místě zastavila se, jakoby odpočívala. Zahleděla

se do lesa. Z lesa smála se na ni radosť a blaženosť z očí milencových. František postoupil několik kroků ku předu. Chtěl patrně za ní jíti, ale zarazil se. Lidé se trousili cestou. Přemohl se. Madlenka si vzdychla a odcházela, těšíc kormoutící se srdce tím, že odpoledne o požehnání Františka zblízka uvidí. Blízko již domova šla jí cestou naproti kněžská postava. Nezpozorovala jí, dokud k ní nedošla. Byl to kaplan Fabián. Pozdravila jej po křesťansku a políbila mu ruku. Fabián tu ruku chvilku podržel a pravil: »Kde jsi chodilo, děvče?«

»U dědečka v Drslavicích. Nesla jsem mu máslo a sýr a trochu pečiva.«

»A ranní služby boží?«

»Modlila jsem se cestou,« odpovídala Madlenka vymknuvši mu ruku. Nelhala. Podle učení Mrštinova bylo modliti se obírati se myšlénkami vážnými a spasitelnými, a těmi se Madlenka vedle lásky své obírala.

»Bůh ovšem všude modlitby slyší,« prohodil Fabián, »ale především v božím stánku svém, v chrámu Páně. Pohřešil jsem tě tam.«

Zarazil se a začervenal. Cítil, že se podřekl.

Madlenka se naň trochu podivně plným okem podívala. Sklopil před ní oči.

»Ostatně,« opravoval se kaplan, »můžeš chybu svou odpoledne při požehnání napraviti.«

»Učiním tak.«

»Učiň, děvče, a Bůh ti odpustí.«

Podával děvčeti ruku. Ona jí po druhé nepolíbila. Rozešli se.

Poodešed kousek cesty obrátil se kněz a hleděl za ní.

Madlenka se neotočila a rychlým krokem pospíchala domů. Ve vsi jí zastoupil cestu Tomeš.

»Že's už tady! Trvalo to celou věčnosť,« oslovil ji.

»Pospíchám domů. Čekají na mne. Buď zdráv.«

Madlenka spěchala do otcovského domu.

»Abys ty ode mne nepospíchala!« volal za ní nevrle Tomeš.

Odpoledne po druhé hodině byla Madlenka na požehnání. Stála, kde stávala děvčata. V levo, kus od ní při zdi stál František, kradmo k ní pokukuje. Kus za ním byl Tomeš. I on k ní více hleděl než na kněze při oltáři. Žehnaje po letaniích shromážděnému lidu, dobře si všiml kaplan Fabián, že Madlenka svou ranní chybu odpoledne napravila.

IV.

Jsouť životy lidské tytýž divny a divoky. Opíraje se o národní ruské přísloví vzdychá kdesi Kolcov, ten libý ohlas svého národa: »Prožit věk — ach, není pole projít pluhem, vítr nezanese hoře jako mračno.« Ovšem veliká lidí hromada nechodila nikdy za pluhem a nelopotila se nikdy za ním až do potu. Nepocítivši neví, co jsou na tvrdých dlaních palčiví mozolové a sotva porozumí svrchuřečené průpovědi. Země, společná naše máti, dává i černý těžký chléb i chutné dorty a suchary. Kdo jíš dorty a suchary, k čemu bral bys se o ty, jižto těžký a černý lámou chléb? Těžko se pracuje za vezdejší potřebou, lehko lenoší se v blahobytu.. Leč i černý chléb kde jest, dobrý jest; ale což, není-li jeho? A ty máš hladový žaludek, a děti tě chytají za cáry rozedraného šatu tvého a volají, křičí a pláčou: Dej, tatíčku, dej chleba? A žena upíná k tobě smutné hledy, majíc při prsu nemluvně tak hladové, jako hladov jest chudý člověk?

Chuďas ukradl bohatému pekaři pecen chleba. Lapili jej, přivedli k soudci.

»Vzal jsi chléb?«

»Vzal.«

»Proč jsi tak učinil.«

Chuďas neřekl, že měl sám hlad, nýbrž odpověděl:

»Mám doma pět dětí, jedno hladovější nežli druhé. Leží mi stále v uších: dej chleba. A ženu mám v šestinedělí. Dítě ji tahá a ona nemá mléka. Má hlad.«

Soudce sám měl rodinu. Soucit mu stiskl srdce, duch jeho zamyslil a rozmyslil se lidskou logikou. Ale lidské logiky nemohl potřebovati v úřadě svém, on musil vrátiti se k logice všední, přistřižené pěkně a hladce podle kapitol a paragrafův.

»Proč jsi nehledal poctivé práce?«

»Hledal jsem a nenašel.«

»To by bylo!«

»Bylo tak.«

»A...«

»Měli hlad. Vzal jsem pecen z krámu.«

»Měl jsi prositi.«

»Lidé nedají, nadají. Jdi pracovat, řeknou.«

»Špatně jsi jednal.«

»Špatně jsem jednal.«

Soudce musil souditi. Soudil. Nesoudil on, soudili paragrafové. On v duchu myl si soudě ruce; pokojil svědomí, pokojil je paragrafy. Před právem není osoba ničím. Vykonaný čin jest mu vším. Ale čin vychází z osoby. Odlučte od činu osobu! V tom je suk, zavilý suk.

Naše všední logika vězí až po uši v předsudcích. Nechlubte se pokročilostí, osvětou. Bašty vašich předsudků pevnější jsou nad pevnost nejpevnější. Právo předchází povinnost. Dříve nežli právo souditi, máte povinnost starati se o to, aby lidé neměli hladu. Vykonajíce povinnost konejte právo.

Takové a podobné myšlénky vystupovaly v hlavě Dobrovského, an ubíral se k Hukalovi cestou od ko-

stela dolů. Myšlénka za myšlénkou stavěly se v duši jeho do řady, jedna za druhou. A začátek a konec této řady? Lidskost, pravá lidskost. Zdravá lidskost prosta všech přímělskův a ozdůbek romantických.

Sestupoval dolů k rybníku. Obešel jej z pravé strany. Na vejpichu pod výstavným, ano nádherným panským špejcharem stála polozakryta bídnými stromy ovocnými chýše, v níž obývala rodina Hukalova. Chýše sešlá, roztrhaná: polituj Bože! Slunce do ní svítilo, déšť do ní pršel. Před chýší na holé zemi hrálo si několik hladových a špinavých dětí. Vyvalily naň oči. Neutíkaly. Tenkrát Dobrovský nevyndal ze šosů kostek, aby metaly děti los. Vytáhl sáček. Děti vyskočily, obsypaly jej, natahovaly ruce k němu. Podělil je hojně. Oči se mu zalily slzami. Děti jásaly a běžely nahoru do městečka něco si koupit. Hleděl chvilku za nimi. Pak šel pevným krokem do chýše. Otevřel dvéře do pošmourné, nečisté světnice, do níž jen dvěma okénky, papíry zalepenými, padalo světlo. Stanul na prahu. Muž zvyklý na salony šlechtické a úpravné příbytky ostýchal se okamžik vkročiti v zablácenou jizbu chudinskou.

Bylo poledne, ale kamna byla studena. Milý oheň nepraskal v nich. Hukalovic vařili, kdy měli co do hrnce; v poledne nebo v noci, na tom jim nesešlo. V koutku vedle kamen seděla na špalku Hukalova žena. Konejšila dítě, jež bezpochyby hladem křičelo. Byla to ubídněná osoba silných kostí. Neměla na sobě ani kus pořádného šatstva. Nevstala, nepozdravila. Všecka udivena vzhlížela k příchozímu pánu.

»Kde máte muže?« oslovil ji vlídně Dobrovský.

»Nevím, kde ho konec, milostpane.«

Dobrovský se neměl k odchodu. Ohlížel se po sedadle nějakém. Mezi okénky při zdi stála jediná lavice, nepříliš čistá. Žena podle všeho rozuměla, že si pán chce

sednouti, ale nevstala, aby mu lavici utřela. Neměla také zástěry, měla jen jedinou režnou, modře pruhovanou kytlici na sobě. Dobrovský utřel si svým šátkem lavici, odhodil pak šátek na stůl a sedl si.

»Podívám se po muži,« pravila Hukalová, »je-li kde po ruce.«

Odešla s křičícím dítětem. Dobrovský si oddechl. Děcký křik byl mu proti mysli. Zamyslil se a sestavoval si v hlavě dáta, jaká posud o Hukalovi nasbíral.

Hukal jej zajímal čím dále tím rozhodněji.

Selští lidé vypravovali:

»Hukal je podivný pavouk. Krade jen bohatým, chudiny nechá na pokoji, ale lepkavé prsty má od jakživa. V zámku už jej kolikrát zmazali lískovou mastí. A Vojtíšek to umí, ta čest se mu musí nechati! Ale nic naplat, nenapravili ho. Vymyj na cikána celý rybník, cikánem zůstane. Hukal není sice žádným cikánem, je z krajiny naší, a škodu na těle ještě nikdo z jeho ruky nevzal. A peněz také nebéře, ale jídlo, šaty, to béře. A umí to jako z knihy. Odvedli jej už kolikrát v železech do kriminálu a poseděl si tam dost. Nějaký čas pak dělal dobrotu, ale netrvalo to nikdy ani rok. Inu v poctivosti nesešediví. Když ho dobrá napadne, neřekl by nikdo, že je podšit šibalem. To se ukázalo na Syrové. Stojí to za povídání. Asi před čtyřmi lety šla Syrová, baráčnice, na výroční trh do Švihova. Nastřádali si u Syrových dost lopotně třicet rýnských na kravičku. Peníze v papírových bankocetlích dala si pěkně do modlicích knížek, knížky si zaobalila do plachetky a Bůh ví, kam si je dala, když šla ještě s jinými ženami do Švihova. Říkala, že za ňadra, ale kdo uvěří hloupé ženské! Jak by je byla ztratila na cestě? A peníze ztratila i s knížkami a byly ty tam. To bylo nějakého pláče a nářku! A jak by nebylo. Třicet zlatých v dobrých ban-

kocetlích, to jsou hezké peníze pro každého, neřku-li pro chudou baráčnici! Nechtěla ubožka ani domů tátovi na oči. Byl by ji ještě utloukl. Tu kus před Chuděnicemi, dole u lesa, když se plačky vracela domů, kdo na ni nečeká jako Hukal.

»Co dáte, Syrová, jestliže jsem vaše peníze nalezl?«

»Co bych dala, můj zlatý Hukálku! Celý zlatý bych dala.«

»Dejte jej. Našel jsem vaše peníze v příkopě. Tu jsou. Poznal jsem, že jsou vaše, protože v knížkách vaše jméno napsáno.«

Do Syrové jakoby boží posel udeřil. Sáhla hltavě po knížkách, počítala jednou, dvakrát: třicet rýnských, ani vlas nechyběl. Ale zlatého nechtěla dáti za nalezenou. Smlouvala, škudlila. Hukal se rozčepejřil.

»To máš z toho, když lidem uděláš něco dobrého,« vyčítal jí a odešel do polí.

Lidé ovšem říkali: »Kdo ví, nevzal-li Hukal sám Syrové těch peněz. Však víme, jak zloději peníze nalézají. Ale to jsou řeči do větru. Nebo kdyby jí byl ty peníze vzal, proč by jí je vracel?«

»A což nechce Hukal pracovati? Dejte mu práci, vždyť má dosti síly k tomu!«

»To je těžká věc, můj drahý pane. Dáti mu práci, kriminálníkovi! Na poli se ho člověk ani neuhlídá, v stodole není před ním jist ani snop ani síto, v stavení se každý hřebík před ním třese. Páni by mohli, těm to nic neudělá, a nevezmou ho k ničemu. Však vědí proč. A když páni tak dělají, budeme my selští lidé jinší? Ještě by nám to k zlému vykládali, kdyby k nám chodil Hukal do práce. Co má sedlák za našich zlých časů, ne-li ten kus dobrého jména? Kdybych na krásně vzal Hukala z milosrdenství do díla, co by řekli páni? Za tím něco vězí. Pozor na něj! Spolčuje se se zlo-

dějem! To bych si krásně posvítil, můj drahý pane! Hukal je nenechavec a nenapraví se. Kdo chce kam, pomozme mu tam.«

Tolik doptal se Dobrovský o Hukalovi na lidech. Zatím co obíral se v duchu minulostí Hukalovou ve světnici, šla Hukalová s dítětem na zahrádku za barák. Zastavila se u hromady kamení a ohlížela se opatrně.

»Petříku,« promluvila hlasem přitlumeným.

»Co dobrého?« ozval se z tajné skrýše v podzemí hlas mužský.

»Je tu ze zámku ten moudrý milostpán.«

»Co chce?«

»S tebou mluviti. Čeká.«

»Přijdu. Nevidíš nikde nástrahy?«

»Nevidím.«

Po té odhrnul Hukal pět neb šest větších kamenův při zemi a prošoupl se jako úhoř otvorem tím ven. Zarovnav jimi opět otvor, vzpřímil se a protáhl údy. Bylať skrýše jeho bezpečna, ale nevelmi pohodlna. Včerejší odpoledne strávil se svým lupem v lesích. Teprve za tmy v noci vrátil se po oklikách domů. Na večer hledali u něho a všecko vyšumovali. Vrátili se s nepořízenou. Ráno v neděli po tom byl tam opět dráb Vojtíšek s vrátným a panským bednářem. Prohledávali znova a nadarmo. Hukalová předstírala, že šel muž její na Plánicko; je prý tam práce. Nevěřili jí ovšem, ale museli opět odejíti s prázdnou. Pan obroční Konipas volky nevolky musil již udělati nad drahými šunkami svými kříž.

Hukal šel do stavení. Na záspí podíval se okénkem do světnice. Poznal Dobrovského. Vstoupil do světnice, pozdravil a stanul v pravo od dveří.

»Hukale,« pravil Dobrovský polo žertovně, »dvakrát tu hledali, a vy jste se jim neozval.«

»Neozval, milostpane,« odvětil zloděj s humorem, jenž zaváněl šibenicí.

»Hukale, vy musíte svoje řemeslo pověsiti na hřebík. Je to sice hezkou věcí kupovati za pět prstů . . .«

»A za šestou dlaň,« doložil Hukal.

Dobrovský se rozesmál.

»Ubohý obroční!« podotkl ironicky.

»Potěš jej Pánbůh v jeho zármutku!« přidal Hukal.

»Hukale, vy jste podkasalý šibal. Kam to povede? Žena, děti.«

Hukal se zamyslil.

»Nic před vámi není bezpečno!«

»Mlýnský kámen přece, milostpane.«

»Nechte žertů,« prohodil přísně Dobrovský. »Sahati po cizím majetku jest ohavností. A ohavnosť ostane ohavností.«

Hukal sklopil oči a chvilku pomičev pravil: »U pana obročního nevyjde to z přátelství, milostpane.«

»Jak to?«

»Moje žena, Nána, byla jednou děvče onaké. Byla chudá a dělala na panském. Račte věděti, jak už to chodí při panském díle. Pan obroční ji dopustil.«

»Jděte!«

»Jak Bůh nade mnou, čirou mluvím pravdu. Já jí měl vždycky v oku, a tenkrát, když chovala, vrátil jsem se z vojny domů. Měl jsem sto chutí zakroutiti mu za to krk. Ale bál jsem se Boha, ne lněné oprátky. Pak jsem si pomyslil: Stalo se, stalo, jinak nebude. Děvče přijde nadobro ve psí, jestli se jí neujmeš. Půjde to jednou, dvakrát, třikrát a konec konců: hotová žebračka. Šel jsem k obročnímu a řekl jsem: Vezmu si ji. Měli jste viděti, milostivý pane, jakou měl radosť, že se jí zbaví. Zjednal nám sám dovolení k ženění a dal nám několik zlatých do hospodářství. Chtěl jsem mu je hoditi pod nohy, ale v čas ještě jsem si pomyslil: Pán je

pán a na psa najde se vždycky hůl. Tak jsme se stali svoji. Z počátku šlo nám to tak tak. Byli jsme oba na panském díle. Ale Bůh ví, co jsem měl Nánu za ženu, měl jsem pořád o ni strach. Já dělal tu, ona tam, a práce mi nešla od ruky. Bál jsem se, že jí nyní obroční ještě chytřejší léčky strojiti bude. Pak jsem byl bývalým vojákem, a vojna a práce, totě myš a kočka. Potom mne všecko pálilo na panském díle. Měl jsem od jakživa s kruchty na pány. To bylo tak. Můj otec — byl spravedlivý muž — býval za onoho času panským skotákem. Jednou z ničeho nic spral správcův synek mou malou sestru tak, že srdce nad ní bolelo. Tatík můj měl srdce jako holub, ale tohle viděti, nasekal jich klukovi, co se do něho vešlo. Vyhnali jej za to z chleba, a vypadalo to s námi bledě. Matka prosila v zámku na kolenou, ale jakoby hrách na stěnu házel. Já již ledacos pustil větrem, ale tohle mně nevyšlo z hlavy, milostpane!«

»A dále?« tázal se Dobrovský.

»Šlo to se mnou a s Nánou všelijak, jako ty ovce běží, ale vždycky s kopce. Mně spílali lenochů, Náně, že je padlou osobou, nu, a než rok s rokem minul, nechtěli ani mne ani Nány k práci. Pánbůh dával dítě za dítětem. Já se držel zuby nehty, abych zachoval dobré jméno, obtěžovali jsme obročního, aby pomáhal, až vzal na nás hůl. On se zatím dobře oženil. Vzal si vdovu s chlapcem, co je teď mysliveckým při panské oboře a co chce Fráňovic Madlenku z Lučic, vnučku hajného Mrštiny.«

»Aj aj! A odkud to víš?«

»Ó já vím mnoho, o čem jiní nevědí. Je to hodný člověk.«

»Kdo Mrština?«

»Což Mrština! Druhého Mrštiny není na Chuděnicku. Kolikrát, když bylo nejhůř, ledacos nám pod-

strčil. A nemá sám mnoho. A do duše jak umí mluvit! To se kněží musí schovati.«

»A nepřivedl tě přece na lepší cestu?«

»Já se mu vyhýbám, milostpane, já se ho bojím. Mluvím s ním, jen když musím, posýlám raději Nánu.«

»Vidíš, Hukale, to je hlas svědomí, který se v tobě ozývá.«

»Možná, milostpane. Ale když je hlad a práce není a výdělku.«

»Tůčky, liché tůčky, Hukale. Drž se Mrštiny, to spravedlivý muž. Příklad velký řečník.«

»Spravedlivý muž, pravda. Na pány má také s vrchu jako já. Ví, jak utiskují lid. A on říkává: člověk jako člověk, všecko boží duše. Kdo tiskne druhého, z ďábla jest. Zákon boží jest: buď bratrovi bratrem a ne pánem «

»Dobře, dobře, ale slova nesmějí ostati slovy. Má-li býti bohatec chuďasovi bratrem, musí i chuďas býti jím boháči. Bráti to musíš s obojí stránky a nebrati, kde jsi nepoložil.«

Zloděj stál skroušeně před abbém, jenž vlídného oka s něho nespustil.

»Musím ti pověděti, proč jsem k tobě přišel. Tu máš ruku, Hukale, a slib mi rukou dáním, že nebudeš již krásti.«

Hukal se zatřásl po všem těle. Obě ruce dal do zadu a smekl je do sebe. Ostýchal se, hrozil se podati nečistou ruku šlechetnému abbéovi.

»Bojíš se ruku mi dáti?« domlouval mu měkce Dobrovský. »Dobře. Nepodáváš ji dnes a podáš ji snad zítra. Prozatím nezapomínej, Hukale, že jsem ti ruku svou nabízel.«

»Nezapomenu, milostpane, jak živ nezapomenu!« vydralo se Hukalovi ze stísněného hrdla; »nezapomenu.«

»To rád slyším a budu rád pamatovati. A nyní, kde máš ukradené maso, Hukale?«

Hukal odešel a za chvíli se vrátil s pytlem do světnice.

»Něco jitrnic a jelit a kus masa jsme včera v noci snědli, milostpane. Ostatní je tu všecko.«

»Vysyp pytel na podlahu, já vás oddělím.«

Hukal poslechl.

»Této části na svoje odpovídání vám tu zanechávám. Šunky a plece dej opět do pytle. Tak. A nyní půjdeš i s pytlem k obročnímu.«

Hukal vyvalil naň podivením oči.

»Rozuměl jsi?«

»Milostpane!«

»Pytel na záda a pojď se mnou.«

Hukal vzdychl a dívaje se bolestně na šunky minutku otálel. Pak poslechnuv přehodil pytel.

Vyšli z chýše. Lidé spatřivše je hrnuli se ze stavení. Děti šly za nimi. Dobrovský obrátil se k Hukalovi, jenž malomocně za ním šel, a pravil: »Pojď vedle mne, Hukale. Já se za tebe nestydím.«

Hukal okřál těmi slovy a vyrovnával se v kroku abbéovi. Nežli přišli do zámku k příbytku obročního, vleklo se zvědavců za nimi jako plátna. U vrat panského dvora stál dráb Vojtíšek před vrátnicí. Nevěřil ani svým zrakům. Zapomněl samým překvapením na všechen respekt k milostpánu abbéovi a vítal Hukala notným zaklením.

»Ah, ty zlosyne!« volal naň.

Dobrovský mu pokynul, aby vrata zavřel a zvědavce odehnal. Vojtíšek poslechl.

»Myš je v pasti,« liboval si, »však nám drátů neprokouše!«

Ale jaké bylo druhé překvapení jeho, když za hodnou chvíli vyšel sám obroční s Hukalem do dvora

a jemu nařizoval, aby hořejšími vrátky Hukala pustil do polí na svobodu.

»Tohle není samo sebou,« huboval Vojtíšek, Hukala k hořejším vratům doprovázeje. »Já to vždycky říkám, že se ten modrý abbé rozpolčil se zdravým rozumem a že nám tu všecko na rub obrátí. Toho nám sem byl čert dlužen!«

V.

Obroční Konipas a farář Strnádek seděli u obročních za stolem při obědě. Silnou polévku s jaterným knedlíčky a čerstvý jazyk s malínským křenem byli už šťastně odbyli, a stálo právě před nimi hovězí maso, malebně ověnčené mrkvičkou na drobno rozsekanou, čekajíc trpělivě, jak jím bude naloženo. Jakož vůbec duchaplný hovor tabuli koření a chuti přidává, dali se i oba pánové do maličké hádky, která hořčice lepší jest, francouzská-li či kremžská. Obroční přiřknul palmu hořčici francouzské pro »aróma její a chuti navinulost«; farář naproti tomu liboval si hořčici kremžskou pro její »říznosť, jazyk libě dráždící«.

Bylot rozkošné podívání na oba rozhovořené pány, ani s vidličkou v pravici a se sněhobílým ubrouskem, cípem za nákrčníky zastrčeným, u stolu proti sobě seděli. Bylyť to figurky, jakoby je z obrázku vystřihl.

Všecko, všecinko na nich, ano řekl bych každý vousek, každý vlásek na nich zářil dobrým bidlem a blahobytem tělesným i duševním. Stejný malý a zavalitý zrůst, stejná plnosť, okrouhlosť a buclatosť forem, stejná jak náleží vypasená bříška, stejné lalochy pod tučnými bradičkami, stejná obhroublá ústa s mlsnými rty, úhrnem: všecko všecinko nad veškeren omyl vynášelo na jevo, že jsou to v požívání vezdejších božích

darů spřízněné, jedním dechem dýchající duše. A přece mezi nimi spatřovali se rozdílové zevnější i vnitřní.

Pan obroční měl černohnědá myší očka, pan fará. sivá a rysí; pan obroční měl nad svrchním rtem uctivě přistřižené knírky, pan farář při uších asi s palec církevní licousy; pan Konipas měl sice vysoké čelo tučného lesku, ale nebyl holohlav, kdežto pan Strnádek byl lysý jako turecký svatý.

Leč při vší podobnosti celkové svítal ze zjevův obou pánů i patrný rozdíl vnitřní. Poesie labužnictví byla při faráři vyjádřena literou hrubší a nordičtější; při obročním byla něžnější a řečtější. Jazyk a nosíček Konipasův byl daleko široko na slovo brán. Přinesli na příklad vzácnou lahůdku na stůl. Farář i obroční lahodně a blahostně se usmívali. Ale jaký rozdíl v tom úsměvu! Labužnická duše ve faráři hopkovala a v obročním houpala se dle řecké míry a tance. Odtud i rozdíl v usmívání, v tom smyslům přístupném odlesku jich duševního hnutí.

Jinak co do povah málo si odevzdali. Oba byli odchovanci oněch zlatých panských časů po válkách Napoleonských. Generální zásadou, úzký kruh duše jejich vyplňující, bylo: Dobře jísti a píti, dobře se míti; císaře, krajský úřad, slavný militér a svatou církev slušně ctíti; shovívati a dle potřeby i podlízati těm, kdož výše stáli, a nesměšovati se s těmi, kdo stáli níže; posléze dobrou vůli s celým světem míti. Jinak povinnostem svým a úřadům aspoň v té míře dosti činiti, že nadřízenci nic proti nim neměli. Farář byl při všem dobráctví chytřejší, popudlivější, účinnější. Zakládaje si nemálo na své pastýřské důstojnosti požadoval důsledně se všech stran úcty. Nerad odpouštěl, kde mohl se mstíti, a k mstě své povždy našel cestičku. Vedle řečí náboženských kázával zvláště za přítomnosti vrchnosti a úřednictva ovečkám svým:

»Bůh stvořil vrchnosti a poddanstvo; vrchnost aby panovala, poddanstvo aby poslouchalo. Toho buďte po všechny časy pamětlivi. Ukazujte milostivé vrchnosti své ducha poslušného, mírného a přívětivého, a ona se vám za to laskavě odvděčí, až padnou na vás zlé časy. Nereptejte proti pánům v bídě a psotě. Pomyslete: Bůh zkouší nás a zkouškami svými si nás připravuje pro život věčný!«

I Konipas byl u vrchnosti dosti oblíben. Pokládali jej obecně za správného muže, ač když se dalo dělati, pod palcem ledacos učinil, co s úřadem a svědomím se nesrovnávalo. Omlouval se sám u sebe pomyšlením: Přízeň panská chodí po ledě, a našinec musí pamatovati na stará kolena. Chýlil se již k čtyřicítce, když se oženil. K manželství pojal vdovu po venkovském lékaři. Mimo pěkné jmění přivedla mu do domu syna Františka. Nebyla již mladá a krásy nějaké také při ní nebylo. Za to měla vlastnost, kterou labužník Konipas nade všecko kladl. Bylať výbornou kuchařkou, a to při jeho rozvažování nejvíce vydalo. Kromě toho byla suché a štíhlé postavy, a tělnatý obroční odjakživa liboval si suché ženštiny. Paní obroční byla k vystání. Klevetné jazyky ovšem o ní povídaly, že ráda pije rosolky a po předku punč bez horké vody, ale což na tom? K chudým lidem nebyla tvrda a úporna. S Konipasem neměla již dětí.

Obroční Konipas a farář Strnádek lámali posud kopí ducha svého o francouzskou a kremžskou hořčici, když vrazila do jídelny paní obroční všecka rozpálena.

»Šunky jsou na světě!« zvolala radostně.

Konipas vyvalil na ni očka podivením a vyskočil. Farář za ním.

»Cože, Fanynko!«

»Je tu starý abbé ze zámku, s Hukalem a šunkami.«

»Milion krupicion! To je radost!«

»Snad abych jej pozvala, aby šel dále. Chce s tebou mluviti.«

»Pozvi, Fanoušku, pozvi; vrchnost je vrchnost. Pozvi, dušinko, pozvi.«

Abbé Dobrovský vstoupil s Hukalem do jídelny.

Zapomenuv pro samou radosť na náležitý k abbému respekt přivítal Konipas šunky a oba muže slovy: »Vždyť jsem to řekl, že mně ten lotřík šunky ufoukl!«

»Učinil to, pane obroční,« pravil Dobrovský, jejž napadal demokritský smích, »ale učinil nad to mnohem více.«

»Račte přijati mou reverenci, jemnostpane abbé,« opravil farář chybu obročního.

Dobrovský se poklonil bratru v Kristu a pokračoval: »Hukal učinil mnohem více, pánové. Uznal, že dopustil se ufouknutím šunek ohavného činu, litoval jeho a přináší svůj lup nazpět panu obročnímu a prosí upřímně skrze ústa má, aby mu laskavě odpustil, čím se tak bezbožně proti němu prohřešil.«

Konipas nevěděl samým překvapením, co má odpověditi.

»Já pak dávám za něj své dobré slovo,« pokračoval abbé, »a kojím se vzácnou nadějí, že, pane obroční, odpustíte.«

»Ale Bože, proč bych neodpustil,« ošíval se nelibě obroční, jakoby mu pavouk lezl po nahém těle.

»Toť po křesťansku jednáno,« ozval se farář.

»Docela po křesťansku,« doložil Dobrovský. »Zároveň prosím, abychom celý tento příběh se šunkami pokládali za kámen, jenž padl do vody. Finis coronat opus. Nechť vyjde tenkrát Hukal z celé pře svoboden a beze škody. Ruku na to, pane obroční.«

»Je-li jen všecko na světě. Bylo dohromady patnácte kousků.«

»Uzence jsem daroval Hukalové a dětem. Hukalová kojí a má hlad, a děti jak by smeť. To jsem vzal na svá bedra a na své před vámi odpovídání.«

»Vzal Hukala ďas. Jen když přinesl šunky, plece a párky.«

»Ty jsou tu v pytli. Hukale, jdi a nehřeš již! Pan obroční rozkáže drábovi, aby tě zadními vrátky pustil na svobodu. Prosím, pane obroční, abyste vykonal, co jste slíbil. Či, bratře v Kristu, chcete dáti Hukalovi nějaké spasitelné viaticum?« dokládal ironicky abbé k faráři se obrátiv.

»Vašnostino poučení postačí.«

»Dobrá. Já tu počkám, abych věc náležitě objasnil a vyložil.«

Dobrovský usedl za stůl, a Konipas vyprovázel Hukala ven. V kuchyni si všecky kousky přepočetl, vybral nejhubenější párek a podávaje jej Hukalovi pravil: »Tu máš, ty arcilotře. Uvařte si jej doma. A zítra přijď si pro trochu hrachu k tomu.«

»Zaplať Pánbůh,« děkoval Hukal.

»Syp se, syp, ať tě nevidím.«

Po chvíli vrátil se všecek udýchán obroční do jídelny. Usedl na své místo, vytáhl z kapsy pěkný hedvábný šátek a utíral si čelo krůpějemi potu pokropené.

»Nic si z toho nedělejte,« znova zaplétal Dobrovský hovor. »Vykonal jste dobrý skutek, a dobrý skutek hoden jest potu.«

Po té rozmarně vypravoval osudný příběh o šunkách a Hukalovi, pokud o něm věděl, a s libostí přijímal doplňky k němu z úst obročního.

»Ale nyní za službičku vám prokázanou domnívám se míti právo k malému odvděku,« žertoval abbé. »Kousek pečínky a sklenička vína snad mne nemine?«

»Ale Bože, Bože, jaký jsem já kopr!« zvolal obroční pěstí do čela se udeřiv. »Nevím opravdu, kde mi hlava stojí!«

»Pro samou radosť se šunkami.«

»Ó jsou to šunečky, jemnostpane. Vepřík měl přes půl páta kamene, a masíčko! Radosť se podívati! Bylo tak kypro a ne mnoho ne málo, tak krásně prorostlé sádlem, že srdce se smálo!« Při tom vyskočil a pomlaskl si volaje Fanynku. I farářovi rtové si při jeho posledních slovech mlaskli.

Přinesli koroptvičky. Abbé pojedl kousek masa a okusil několik kapek pravého mělnického vína. Obroční jej nutil do jídla i vína, Dobrovský však přestal na méle. Vyprosil si skleničku čerstvé vody a rozhovořil se. Ústa mu jela jako po másle, a oba páni poslouchali jej pozorně a vděčně, divili se, smáli, tytýž i tak chechtali, že se popadali za boky. Dobrovský se rozjařil a metal vtip za vtipem, žert za žertem jim do duše. Když již se měl v duchu k odchodu, přemýšlel o vhodném finale svého hovoru. Této věci býval vůbec pamětliv a milovný a rád se zableskl před společností, kterou uměl lehkým i příjemným způsobem bavívati.

»Račte věděti, že jsem exjezovitou,« vypravoval, »a neměl bych svého hnízda chváliti, ale kdo rozumný odvážil by se upírati, že měli jezovité pravou životní moudrosť ať tak dím, najatu?«

»Ó bylo to tovaryšstvo osvícené a učeností i moudrostí slynoucí,« polichotil mu farář.

»Za mladých let střečil jsem se kdysi s otcem jezovitou, jenž měl v duši více moudrosti nežli na hlavě šedin. ‚Otče důstojný, pravím k němu, ‚co jest mi činiti, abych šťastně a pokojně byl živ, jak při vaší velebnosti to spatřuji?‘ — ‚Přidrž se, synu milý, tří zásad, jež ti chci dáti na cestu životní. První jest: Noli

parlare contra dominum praelatum. To jest: Mluv vždy slušně a pěkně o svých nadřízencích; nepomlouvej jich nikdy, neposuzuj, nevytýkej jim chyb a třeba byly jako Krkonoše. Ještě nikomu na dobré nevyšlo, kdo mluvil a reptal proti nadřízencům. — Druhá jest: Facias officia tua taliter, qualiter. Neboť: budeš-li horlivcem vykonávaje své povinnosti, popudíš na se závisť i nenávisť svých soudruhů a budeš míti život nepokojný; pakli budeš zanedbávati svých povinností, dostanou se ti nadřízenci tvoji na kobylku a vynajdou si již metlu na tebe. — Třetí jest: Sine mundum vadere, sicuti vadit. Svět má své nohy a svou hlavu, a jde si po vůli. Já ho nezastavím, ty ho nezastavíš, my ho nezastavíme. Ergo: nestarej se o něj a nenarazíš, neklopýtneš!‘ Jak se vám líbí ty tři zásady otce jezovity?«

»Oh, výborně, výborně,« volali farář s obročním jedním dechem.

»Myslím, že by si je měl každý člověk zapsati, aby jich nezapomněl,« dodával farář.

»Ano, ano, do kalendáře,« doložil Dobrovský, propukaje v smích, nad nímž se oba pánové zarazili.

Dobrovský použil té pomlčky jejich, poroučel se a odešel.

»Je to duchaplný muž!« prohodil Konipas k faráři. »Duchaplný a moudrý!«

»Jen si to myslete,« namítal farář. »Máť on za ušima a nic dobrého v něm nevězí. Však to dokázal už z mládí s Pražským evangeliem sv. Marka. Nic mu není svatého. Skoro se mně zdá, jakoby si z nás a z celého světa dělal blázny.«

»Ale jděte, jděte, velebníčku.«

»Ale my také víme, kam pěnkava nosem sedá. Však jsme jen tak do větru neabsolvovali dost pracně svých dvanácte škol.«

»To je pravda.«

»Ovšem, pravda, milý pane obroční. A my konáme povinnosti, k nimž nás Bůh povolal, svědomitě a náležitě. Proč se nám plete abbé do toho, proč hasí, co ho nepálí?«

»To je pravda! Co má s tím arcidarebákem Hukalem? K čemu jsme my, úřad, tady? Nedostaneme-li Hukala dnes, dostaneme jej zítra, pozejtří. Do smrti mně nevyjde z paměti, že jsem toho ničemu tak zhola propustil. A bez trestu! Toť proti všemu předpisu. To by tak bylo!«

»Vidíte!«

»Ale Pánbůh ví, já měl tu hlavu spletenu, když sem přišli, že se to v ní hemžilo jako lidí na Pražském mostě. Co mu řeknete, když vám řekne: ‚Odpusťte mu, pusťte jej na svobodu beze škody.‘ Do smrti mně to nevyjde z paměti.«

»A myslíte, že se i mně do úřadu neplete? Ondyno mně zahrál kousek, jenž by mne byl rozčertil, kdybych neměl od Pánaboha mírné a pokojné mysli. Pošlu vám kaplana Fabiána do Drslavic k hajnému, k Mrštinovi. Měl jsem vlastně jíti sám, ale to víte: pěšky je daleko a k jízdě cesta kamenitá a kopcovitá. K čemu dávati zdraví v šanc, když mám kaplana? Ať si jde a tuží se. Kaplan vzal pěkně Mrštinu na paškál a skrze dary Ducha svatého předělal dosti lopotně tu jeho zavilou, kacířskou duši tak, že změkla a podajna byla jako vosk Bylo již na tom, že skroušený hříšník pikartské knihy vydá a slíbí, že přijde na faru na cvičení a poučení, an se tu namanul abbé. Jak uslyšel o starých knihách, vystrnadil kaplana někam do vsi předstíraje, že všecko s Mrštinou spraví. A spravil to jako švec kabát. Nejen že jsme nic nepořídili, ale abbé zastával se ještě zarytého kacíře a utvrdil jej v jeho tvrdošíjnosti. Což Dobrovskému je hej, ale mně, jenž

spravuji zde duchovní úřad a odpovídati musím před slavnou konsistoří za každou ovečku, mně to nemůž býti po mysli! Jeho nevezmou za pačesy, ani kaplana, ale mne vezmou. Já mám ústní a písemní rozkaz od pana vikariusa, a pan vikarius snad od konsistoře, běží tu o mou kůži, vážený pane obroční. Proč fouká abbé do kaše, jež pro něj se nevařila? K čemu mně dělá mrzutosti, mně, jenž bych rád měl svatý pokoj s nadřízenými úřady?«

»To je nade všecko, velebníčku.«

»Vidíte, že je to nade všecko, a on mně ještě připraví pořádnou ostudu. Věřte mně, že mně tyto dni samou obavou ani jídlo ani pití nechutná. A proč? Proto, že nám ďas toho abbéa sem zanesl. Jak jsme tu byli v bázni boží a svatém pokoji tak krásně živi, dokud ho tu nebylo! A myslíte, že Hukal vaše šunky na vlastní svůj vrub z komory odnesl? Chyba lávky. Za tím vězí někdo jiný, aby z dlouhé chvíle vám život ztrpčil.«

»Snad byste nemyslil . . .?«

»Nedám za to ani zlámané grešle.«

»Myslíte? Já měl dnes hroznou noc. Sen za snem. Jeden ošklivější než druhý. Můžete si pomysliti, takové šunky a komoru jak by vymetl! To jsou nějaké starosti!«

»Nu vidíte. Byli by v tom všichni rohatí, abychom to jen tak nechali.«

»Jaká boží pomoc!«

»Nebyl bych myslil, že necháte tak na sobě dříví štípat!«

»Prosím vás, pomozte si. Vrchnosť je vrchnosť, a abbé je u ní zapsán do červené knihy. Budete sebe hájiti a narazíte. Však to známe. Nejezdí nadarmo s excelencpánem v jeho ekvipáži, nestoluje s ním nadarmo den co den. A přístup má k němu bez ohlášení. To je nějaká věc.«

»Pravda, já sám o sobě bych nic nepořídil, ale kdybychom byli dva?«

»To je těžká věc, velebný pane.«

»Inu dnes je dnes a zítra zítra. Rozvažme si to. Ruce za pás strčiti nesmíme. Co se nám může státi? Milostivá vrchnosť musí uvážiti spravedlivé naše stížnosti, které předložíme otcovské její moudrosti.«

»Je to tvrdý oříšek, velebnosti.«

»Buď si. Či nemáme zdravých zubův?«

»Úzkosť mnou lomcuje, pomyslím-li . . .«

»Jděte. Když si podáme ruce, posvítíme mu. To je jistá. Nechá nás aspoň na pokoji. Dnes vám vzal Hukal šunky z komory, zítra vezme pečeni z trouby.«

»Pravda, pravda.«

»A vy se nebudete moci práva dovolati.«

»Dočkejme času, velebníčku. Pro tentokráte mlčme, ale kdyby podruhé se něco podobného sběhlo . . .«

»Nu, co potom?«

»Vezmeme frak a půjdeme k audienci.«

»To rád slyším, pane obroční. Ale stojíte v slově?«

»Stojím.«

V tom vstoupila paní obroční do jídelny s černou kávou. Konipas mrknul významně na faráře, jakoby říci chtěl: Před ženskou jazyk za zuby. Vypili kávu, pohovořili o tom a onom, vstali a šli kousek cesty procházkou. Cestou nadělali málo řeči; měliť oba těžké srdce. U fary stiskli si tučné ruce své a rozešli se.

VI.

Listy krví psané, slzami a potem téměř k nepřečtení zbrocené jsou dějiny lidu českého za třicetileté války. Buď Bohu žalováno, že nemáme posud důkladného, spravedlivého literárního obrazu oněch pošmour-

ných a zkázyplných dob. Jakého jadrného a plodistvého poučení mohli bychom si z něho vybrati pro budoucnosť svou? Co známe, hrubí jen a velicí jsou obrysové, a přece vstávají vlasy a v žilách stydne krev při pouhém podívání. Věru, nepřebarvil muž, jenž kdesi napsal: Dějiny světové vypadaly by dějinami vzteklých psů, kdyby politický a národní vývoj člověčenstva nespoléhal na nutných zákonech přírodních a kdyby spoléhal na libovůli panovnické a na prohnané diplomatické programnosti. Jen s této stránky lze jest dějiny světové filosoficky pojímati a posuzovati, jen s této stránky plyne útěcha do rozbolněné, myslící duše.

Jen nutné zákony přírodní byly původem a příčinou, že neutonul lid náš v hnusných bahnech a močálech programnosti upřímo bídné, jen nutné zákony přírodní rozbily v ssutiny programnosť tuto. Dělo se to zvolna, krokem ať tak díme hlemýždím, ale příroda přece vítězila a bohdá zvítězí, poněvadž věčnou jest vítězitelkou.

Pomiňme útiskův rázu duchovního, jako: vypuzování a utracování spisovatelů, cynické hubení knih českých, železnou censuru, zmenšování škol a obmezování a vyloučení mateřského jazyka z nich a z úřadův, a při veďme si jen k paměti a mysli věci, jež na způsob břitkých nožů namířeny byly na hrdlo lidu našeho: bezlítostné a bezmilostné drancování a ochuzování skrze zástupy nepřátelské, bavorské, saské a švédské. Však i vojska přátelská, jako roty Valdštejnovy, nebyla milosrdnější. Ale popředně budiž vzata do úvahy poddanosť, hrozná jako mor, pod níž úpěl a hynul lid náš z vůle a rozkazu cizáckých dobrodruhů, již stali se neobmezenými pány jeho. Práce a robota usilovná, tvrdá a těžká nad všecku slušnosť, střebala jako upír mléko z prsů mateřských. Jaká nová pokolení mohla zemi vzejíti? V zemi, v níž rolník dobrovolně opouští zděděný majetek svůj a v níž zbraní, holí a provazy honěn býti

musí do obydlí, jež před Bohem i právem jeho jest, jakou očekávati možná bylo budoucnosť? A přece nezahynulo, co prováděno bez umu a míry na záhubu; nutné zákony přírody nedaly zahynouti.

Ač povahy lidu našeho tvrdy jsou jako ty žuly šumavské, ač srdce jeho v nadějích neúmorno, ač v trpělivosti předčí i nad samy mravence: přece nespatřuje bídě své ni míry ni konce, nejednou se postavil k zoufalému odporu proti tyranům svým. Leč pozvedaje odboje sebe tužší, házel jen hrách na stěnu. Co následovalo po nich, horší bylo toho, co je předcházelo. Hromady zoufalých životů pohasly, potoky krvavé se prolily, okovy přitíženy, bídy přidáno. Strhané zraky rolníků točily se prosebně po panovnících. Hlas srdce rozrývající dral se z pekelné poroby k stupňům trůnovým: Ulev bídě naší. Byliť panovníci, jako na př. Marie Terezie, již nezacpali si uši před hlasem a voláním tímto. Slyšela hlas ubohého robstva, uvažovala, oč volá, hledala cesty k úlevě a nápravě, ale narazila na šlechtu, obrněnou výsadami. Lid poddaný podle slušného a zaručeného práva naším jest majetkem, odpovídala šlechta důrazně panovníci své; my platíme za něj daň, my udržujeme stát a nedáme si porouchati dobrého práva svého. Nezvítězila, neodolala. Nastoupil Josef. Hnusná mračna poroby se protrhovala, přívětivý paprsek svobody občanské semo tamo prorážel, rozsvětloval se, zazářil. Svadlá naděje v srdcích českých oživovala se jako ta růže z Jericha, pokropena-li blahodárnou vláhou. Naděje rostly, žádostí přibývalo, touhy se dmuly, šířily. Přijde úleva, přijde spása! hlásáno z úst osvícených, opakováno ze srdcí sprostných. Zimničná nedočkavosť po všech krajinách. Úleva přišla, ale byla slaba, nemohla ukojiti. Páni nám ukradli milosť panovníkovu! Osekali zelený strom jeho milosti a strkají nám pahýl! Vzhůru na pány! Opět odboj! Tekla krev potoky, po-

hasly životy. Marno, musili zavděk přijati skromným dárkem. Bylo lépe, ale blaho občanské běhalo se zajíci v dalekém poli. Přišel dobrý Leopold na kratičký čas, po něm císař František a války Napoleonské. Nebylo kdy a příležitosti domáhati se práva. Bitva u Lipska. Lidu ležela dále skála na srdci, ale kvítek naděje v lepší budoucnosť nedal se pod ní umořiti; trpělivosť jeho překonávala samy mravence. Vzpomínali na Josefa jako na hvězdu v čiré noci. Vzpomínka ta oživovala, těšila, povzbuzovala.

Na Chuděnicku nebylo tak zle jako jinde. Vrchnosť nebyla přistěhovalým dobrodruhem. Bylať pošla z dobré krve české. Bylať si toho vědoma ovšem nikoli tou měrou, jak by bývalo žádoucno. Plovemeť duchem i srdcem proudem přítomnosti. Jen vzácný člověk předchází svůj věk. A vzácných málo, proto jsou vzácni.

Jako všude po Čechách byly i na Chuděnicku mezi selským lidem povahy ať tak díme až do kosti české. Měly to napřed před obecnými rolníky, že vynikaly vzděláním na svůj vrub pracně nabytým — neboť ze školy a kazatelny nemohlo se jim ho za těch časů dostati — že znaly minulosť českého národa z knih před katolickými komisary šťastně zachráněných a že stavěly si z minulosti novou, šťastnější budoucnosť. Českému selskému člověku jde především k srdci víra, zděděná po dědech a otcích, a proto znali se mužové, o nichž vedeme řeč, namnoze k staré české dobré víře, k víře bratrské. Pošmourný náhled do života českých bratří dědili i oni po nich, ale zároveň živili ducha svého i oním jasným idealismem i onou jemnotvárnou lidskostí, jíž sebe zarytější jinověrec českým bratřím neupře. Byliť opatrni a tajili se svou věrou a přesvědčením před veřejností, ale při tom dobře se starali, aby táž víra i tože přesvědčení s nimi neumíralo, anobrž dále se šířilo a upevňovalo. Od dob Josefových uvolnil

se načitě nátlak u věcech víry, a kde který český bratr tajný, na Josefa z vděčnosti nezapomínal. Známo s dostatek, že šla o císaři Josefovi pověsť, že nesešel smrtí přirozenou, nýbrž že byl od jezovitův otráven. Jiní dokonce domnívali se, ano spravedlivě myslili, že Josef neumřel, ale že kdesi chová se u vazbě, protože byl svobodomyslným a přál od srdce zuboženému selskému lidu. —

»Páni jsou páni,« říkali; »jsou s všecko, co chtějí. Císař Josef neumřel!«

Starý hajný Mrština byl takovým až do kostí českým člověkem. Byl občanem poctivým a spravedlivým až po poslední vlas a visel zároveň duchem i srdcem na českobratrské víře. Ale šel i dále unášen rozjímáním svým. Sestrojil si vlastní zásadu:

»Svědomí jest obrazem božím v člověku. Skrze svědomí mluví k člověku Bůh. Dobré svědomí líbezno Bohu. Dobré svědomí podstatou víry nejlepší.«

Byl opatrným po všechny časy. Ale chýle se tělem k hrobu a duší k věčnosti, býval tytýž zjevnějším. Duchovní vrchnosti to neušlo. Však jsme viděli, že hledali u něho knihy kacířské. Poddanost lidu selského hnětla jej bolestněji nežli samé rolníky, ač sám jí mnoho netrpěl. Šlo to již z jeho vidin věrodatných. Císaře Josefa vysoko vážil, věřil také, že posud na živu jest.

Když před několika lety Dobrovský poprvé s hrabětem do Chuděnic přijel a Mrština jej v polích potkal, polil starého hajného mráz po celém těle. Čím to bylo? Mrština pátral a nedopátral se. Poslední pravé příčiny se nedobral. Dobrovský s ním jednou o samotě několik slov porozprávěl. Mluvil tak pěkně jako psávali čeští bratří. Přítel pánův, vrchnosti, sám pán a mluvil tak čistě česky jako český bratr. Odkud se to v něm vzalo? Mrštinova pozornost a sympatie k abbéovi rostla. Věděl

o cizím pánu jen tolik, že jest knězem a bývalým jezovitou. O jeho učenosti a spisovatelské činnosti nepronikl žádný hlas do lesů Mrštinovi do ochrany svěřených. Že v Praze učení páni také po česku píší, o tom věděl jen z kroniky Pelclovy; pramenem hlavním jeho vzdělanosti byly jen ty některé staročeské, pečlivě ukrývané knihy. I když Dobrovského na Chuděnicku nebylo, přitanul často obraz jeho Mrštinovi na mysl. Přemejšlíval o něm, ale nedospěl dále nežli k myšlénce: »Zvláštní to pán! Mluví jako český bratr.«

Při tom všem cítil dobře Mrština, že se mu do duše položil nějaký zvláštní, ale temný pomysl o Dobrovském. Pomysl ten nechtěl nikterak proniknouti na světlo boží. Proto nepokojil starce a vzbuzoval v něm zvědavost a touhu po vysvětlení. Prahl po hovoru s Dobrovským, aby více se dověděl. Ale to byla věc nesnadná. Zřídka kdy potkal tajůplného pána, jenž procházíval se obyčejně po polích a hájích jako mlčenlivý čáp. Kromě toho byl Mrština podřízeným služebníkem hraběcím, jak mohl se odvážiti a na svůj vrub přiblížiti příteli a hostu samého excelencpána?

Tu přišel konečně Dobrovský sám k němu do Drslavic, právě když kaplan Fabián hledal u něho bratrské knihy. Dobrovský s ním mluvil, ano vstoupil k němu do světnice. Byli sami. Opatrný a velezkušený Mrština všecek překonán odložil všecku opatrnost a ostýchavost. Nemohl jinak než na všecky otázky vzácného hostě svého odpovídati holou, ryzí pravdou. Dobrovskému rázem se zalíbil. Stařec, jenž u veliké vážnosti chová staročeské knihy, jehož kněží pronásledují jako tajného českého bratra, byl proň zjevem velezajímavým a z brusu novým. S takovým člověkem nebyl se ještě nikde setkal.

Dobrovský odešel slíbiv, že v sobotu přijde na Doubravu.

Mrština byl toho dne všecek vyměněn. Dobrovský mu nesešel s mysli. Všední denní starosti a příběhy nepřitemnily jeho dojmu. Usnul přemítaje o vzácné dnešní návštěvě. Měl sen nad obyčej živý. U lože jeho chudobného stanul sám císař Josef tak, jak žil, jenže starý. Mluvil k němu známým hlasem. Mrština se ve snách bystřeji naň podíval. Mráz mu pronikl kosti a ledví. Císař Josef! To byl kněz ze zámku, Dobrovský!

Mrština vzchopil se vzhůru jako jelen s mechu. Potřel si oči. Okny svítil měsíc do světnice. V starých hodinách u dveří to hrklo. Bily půlnoc. Světnice byla prázdna. Na podlaze ležely pruhy bílého světla měsíčního. Mrština se ustrojil, vzal pušku přes rameno a šel do lesa na Doubravu. Ubíral se k buku, v jehož kořání ukrýval knihy své. Vytáhl z jeskyňky svazek Králické biblí a říkal si z ní. Měsíc mu svítil k pobožnosti tak jasně, že dobré oko jeho každou literu rozeznávalo.

Druhého dne ještě před polednem šel Mrština za nějakým řízením do Slatin. Cesta jej vedla mimo pastušku za vsí, v níž žil z milosti panské starý pastýř Kokoška. Byl to kmet již vetchý, nemluvný, skoro tupý. Mrština jej znal už drahně let a zastavil se někdy s ním. Kokoška seděl na kameni před studní a díval se tupě do polí. Mrština jej pozdravil. Kokoška nepoděkoval, ba ani si ho nevšiml. Neodvrátil s polí oka. Najednou promluvil dutým a temným hlasem svým:

»Císař Josef. Já jej viděl!«

Mrštinou to otřáslo po těle i duši. Zvedl zrak, podíval se do polí. Zamyšlen a k zemi hledě kráčel tam po mezi modrý kněz ze zámku. Byl hodný kus cesty od nich a zahnul v levo od nich. Nepozoroval jich.

Nepokoj Mrštinův se zdvojnásobil. Z výkřiku Kokoškova tolik si vybral, že dnešní jeho sen nebyl prázdným stínem, že bylo to vidění, jež mu Bůh seslal ze svého nedostihlého soudu. Proč mu jej seslal? Snad

zvolil si jej nehodníka k tomu, aby skrze císaře Josefa, jenž se mu tu řízením božím namanul, zjednal v Čechách průchod pravé víře a utlačovanému poddanému lidu českému úlevu v strastech a dobré lidské právo. Kus mystiky vězel od jakživa v něm, jako vůbec duše sebe rozumnějšího sprostného člověka jí nebývá prázdna. Proti čemuž by byl zdravý, jasný rozum odpor kladl, to při Mrštinovi podporovala a sesilňovala mystika. Nábožný a lidomilný hajný cítil na sobě, že čerstvá a nová síla probíhá starými jeho žilami a pozvedá jeho duši

»Bůh tě volá k práci a dílu,« přemítal na mysli; »jak učiníš se hodným jeho milosti?«

Cíl a meze díla svého jakž takž sobě vykázal, ale vhodné cesty jim najíti nemohl. Nelopotil se přespříliš rozjímáním.

»Bůh dal milost, Bůh dá vnuknutí v pravý čas!«

Touto zásadou na ten čas zajisté moudrou pokojil nejistoty, jež honily se útrobami jeho.

»Zítra na Doubravě, pod starým bukem. Uvidíme.«

Po nepokojném dni nepokojnější nastala noc. Mrština skoro oka nezamhouřil. Sotva se k ránu šeřilo, zdvihl se vítr, silný a prudký. Mrština se zasmušil.

»On nepřijde za takového větru,« naříkal sám sobě.

Po slunce východu odešel na Doubravu a pod známým bukem usedl do mechu. Vítr hučel a burácel prohýbaje větve buků a jedlí. Nadarmo šel Mrština hodný kus cesty Dobrovskému naproti. Žádaný abbé nepřicházel. Nepřišel; bál se zajisté o zdraví.

Byl-li Mrština prve na trní, byl nyní na jehlách. Dobromyslnému starci ani jednou nepřipadlo, že bojuje s přeludem. Naopak zdání a domněnky jeho čím dále tím jasnější a živější braly na se barvu pravdivosti. Na večer odebral se do Lučic k přátelům svým, aby sdělil se s nimi o důležitou novinu a vzal s nimi radu. Šel

k zeti svému Fráňovi do statku. Leckterý vesničan si ho všiml a druh za druhem trousili se pozvolna za ním. Byli to vesměs jeho přívrženci, věrní a tajní.

V nevelmi prostorné komoře statku Fráňova sešla se jich pěkná hrstka. Mlčky podávali mu ruce. Nikdo z přišlých mužův si nesedl. Jediný Mrština seděl odpočívaje na truhle.

»Bratři, jsme-li tu všickni?« tázal se hajný.

»Jsme, bratře.«

»Vykonejme tedy pobožnost.«

Pobožnost záležela v tichém zpěvu a nábožném rozjímání. Vítr venku hučel a prohýbal stromy. Po »Amen« promluvil Mrština.

»A nyní, bratři, si pohovořme. Co říkáte modrému knězi ze zámku?«

Na otázce té se vesničané pozastavili. Přišlať jim příliš s patra. Nevěděli pro okamžik co odpověditi. Po krátké pomlčce povystoupil jeden z mužův. Jiskrný zrak a ostré, poněkud tvrdé rysy v obličeji jeho jevily rozumnosť a ráznosť kromobyčejnou. Byl to otec Tomšův. Ukazuje prstem k čelu prohodil určitě:

»Myslil bych, bratře, že mu tuto přeskočilo.«

Mrština přemýšlel a neodpovídal.

»Dal bych ti, Tomši, za pravdu,« pokračoval jiný, starší rolník; »aspoň co onehdy o klatovském jarmarku s tou šerkou se přihodilo, hodí se jako vejce k vejci k tomu, co jsi pověděl.«

»Nevím co to bylo. Vypravujte,« pobízel Mrština.

»Krátce před jarmarkem dal si modrý kněz ze zámku zaznamenati všecky chudasy, již nemají, zač by si koupili nějaký ten šat na zimu. Záhy z rána o jarmarce dal si v panském dvoře do vozu zapřáhnouti a jel s Matějíčkem do Klatov. Tam nakoupil dobré, pevné šerky. Kolik jí bylo, nevím, ale jistě nad potřebu. Cestou

zpáteční ptal se Matějíčka: ‚Myslíš-li, že bude šerky s dostatek pro tolik a tolik lidí?‘ — ‚Milostpane, šerka se musí dříve ve vodě máčeti, nežli se z ní šije, a pak se sráží,‘ připomenul mu Matějíček. — ‚Vidíš, to mně nepřipadlo! Jsem tomu rád, žes mně to pověděl. Byl bych dal každému chudákovi po několika loktech. Šerka by se byla srazila a nedostávalo by se mu. Nebylo by pak na jiném, než že by si každý ze své kapsy šerky přikoupiti musil, aby se dostatečně na zimu ošatil. Konám-li dobrodiní, musí býti úplným a nikoliv kusým.‘ — Potom jeli dále. Dole u rybníka rozkázal modrý pán: ‚Zastav.‘ Matějíček zastavil. ‚Slož šerku, namočíme ji v rybníce.‘ Co měl Matějíček dělati? Poslechl. Vlezl až po kolena do rybníka a namočili šerku. Když se šerka vodou hodně napila, tahali ji spolu z rybníka. Šlo to bledě, neboť šerka nabobtnala a vodou tak ztěžkala, že ji sotva na vůz dostali. Byla již šťastně na voze, ale to nebylo všecko. Nejlepší švanda přišla teď. Mokrou šerkou přibylo nákladu, koně nechtěli zatáhnouti. Však známe ty panské koně. Nepřetrhnou se, jsou rozmazleni. Co počíti? Vůz jakoby byl k cestě přirostl. Díval jsem se na to s pole a nasmál se od srdce. Pak jsem šel Matějíčkovi na pomoc. Složili jsme dvě bečky soli s vozu a koně pak vzali. Slíbil jsem, že budu hlídati sůl, a až někdo pojede, že ji vezme do dvora. A stalo se tak.«

»A každý chuďas dostal ze sražené šerky spravedlivě naměřeno?« podotkl Tomeš.

»Dostal, zrovna na halenu a spodky.«

»A dobrodiní bylo úplno,« pravil Mrština, jenž celou příhodu docela vážně vyslechl. »Vy se, bratři, smějete věci, protože ji jen tak ledabylo posuzujete. Já nevidím v ní nic k smíchu. Nedivím se tomu, že modrý kněz ze zámku zapomněl, že namočená šerka bude mnohem těžší, ale divím se jeho spravedlivosti, kterou

měřil dobrodiní své. Veliký pán neví někdy, co ví sprostný sedlák, a sedláci neumějí zase uvážiti, kam čelí snahy mužů šlechetných a osvícených. Chtěl jsem vyzpytovati na vás, jak o pánu ze zámku smýšlíte, ale vidím, že soudy vaše jsou ode dneška a včerejška. Bůh uložil mně povinnost, abych sňal bělmo s očí vašich. Viděl-li kdo z vás císaře Josefa dobře vyobrazeného?«

Rolníci se zachvěli. Co myslil ctihodný mistr jich tou otázkou? Samému bystroduchému Tomši rozjiskřily se oči zvědavostí a divnou předtuchou. Všichni čekali, jak Mrština otázku svou vysvětlí.

»Muž, jenž po našich polích a lesích zamyšlen se procházívá, a sbírá a suší květiny; stařec, jenž u vrchnosti zámecké bývá pohostinu a u samého vladaře našeho panství požívá vroucí a nezkalené úcty, není knězem pouhým, aniž pouhým bývalým jezovitou. Podívejte se mu do očí. Co uvidíte? Že oči ty jistě jednou byly zvykly s trůnu se dívati na lidi. Každý jejich pohled vyzváním jest k službě, každinké mrknutí jich rozkazem. Není to kněz, jenž prochází se mezi námi, jest to v kněžské kukle muž vznešený a jasný, jenž zahaluje se v plášť tajemství před zraky nepovolanými a i nepřátelskými.«

»Srdečnější a rozumnější bývá někdy ta němá tvář z polí a lesů nežli ten boží lid. Na přátele a dobrodince své zapomíná snadno a brzo a zdravé oči své dává si beze všeho vzpírání zamydlovati chytráky a úskočníky, již ukládají o boží víru jeho a občanskou svobodu. Povídali: Odešel k otcům a není ho již mezi živými. A věřeno jim. A on neumřel, ale úskočně vzat byl u vazbu Bůh ví do kterých neznámých končin země a držán v ní a pečlivě ukrýván před pokolením. A břímě starobné shrbilo přímý jeho týl, a bystrý a silný jeho duch otupěl a zmalátněl vazbou a věkem. A bolest nad nevděkem lidským ohryzala zdravé kořání jeho ducha a

vichrem podzimním smetla čerstvé a zelené listí s jeho kmene. Ký div, že časem jasné světlo jeho zabloudilo v tmy a mrákoty. Přátelé temnoty vypukali v jásot: Neškoden jest, zničen jest. Nedbali již oň, neostříhali kroků jeho. Ale co duch, to život věčný; neuhasíš světla slunečního vodami mořskými . . .«

Mrština se na okamžik zamlčel. Po té seskočil s truhly, na níž posud seděl.

»Víte již, bratři, kdo modrý kněz ze zámku? Císař Josef jest.«

Posluchači trnuli. Námítky se nikdo neodvážil. Rozjiskřené zraky jich svědčily o tom, že mají za pravdu, co propověděl mistr jejich. Jediný bystrý Tomeš kroutil hlavou.

»Není možná, Mrštino,« pravil jistým hlasem.

»A proč není možná?« namítal prudce Mrština.

»Svět běží svými přirozenými běhy. Vykládáš zázraky.«

»Pokud Bůh, potud zázraky.«

»Ovšem, ale proč by právě nyní sahal po nich?«

»Aby uhájil dítek svých před bědou duševní i tělesnou.«

Tomeš pokrčil rameny.

»Hle, Tomši, před očima našima z malinkého zrna vyrůstá veliký strom. Co přirozený běh, co zázrak? Jedno s druhým před očima našima podává si ruce. Divnější věci vyvedli již nepřátelé boží v lidstvu. Odklidili panovníka šlechetného; nenamíchali mu, ale skryli a zatajili jej, aby nezaléhal jim šlechetenstvím svým nekalých jich cest. Ký zázrak v tom? Starý Kokoška viděl císaře Josefa tváří v tvář. Dnes ráno spatřiv kněze ze zámku, poznal jej. ‚Císař Josef! Já jej viděl!‘ pravil Kokoška. Já byl svědkem.«

»Kokoška vetchým kmetem.«

»A vetchý kmet tytýž dále vidí nežli muž při nejlepší síle.«

»Neodpírám, Mrštino. Přesvědčme se.«

»Přesvědčíme. A mám-li pravdu, či nemám-li ji, koho volíte, by o tom se přesvědčil?«

»Vás,« voláno se všech stran.

»Budiž,« vece vážně a přísně Mrština. »A neklamu-li se, jakož se neklamu, mám vyjednávati s císařem já potřeby vaše?«

»Vyjednávej!«

»Bůh dej mně sílu k tomu a hojný zdar. Jsem sprostná nádoba, než vůlí boží může se z ní víno rozlévati po české zemi.«

»Dá Bůh.«

»Však v čas srozumím se s vámi o cestách k společnému cíli.«

»Tak, tak.«

Shromáždění muži se rozešli. Někteří doprovázeli Mrštinu kus cesty k jeho domovu. Vítr hučel a bouřil, listí a větvičky lítaly. Mrština nedbal větru a nepohody. Cestou přemýšlel o své úloze, jež v nejasných, na polo zmatených rysech kmitala mu před očima.

»Bůh dal milost, Bůh dá vnuknutí.«

Pravdou tou křesťanskou pokojil nejistoty, jež honily se útrobami jeho jako vítr širou krajinou, kterou se ubíral.

VII.

Bylo několik dní pošmourných, deštivých, větrných. Jasno, teplo a sucho v přírodě pruží duši, šíří ji; pošmournost, chlad a vlhkost skličuje ji a stahuje její obzor. Kdo v ústraní venkovském hledá občerstvení a zotavení, jako právě Dobrovský v Chuděnicích, dvoj-

násob cítí tlak nepohody. Milý náš abbé však za takovýchto dní trojnásob zle se měl. Boje se nastuditi, nevycházel ze zámku, a stěny jeho příbytku tísnily jej více na zdraví než kohokoliv jiného. Přišel, aby okřál na čerstvém vzduchu v polích a lesích, a pole ta a lesy a libou z nich zotavu uzavírala před ním nepohoda. Po jeho mínění nebylo pro churavosť jeho léku nad studenou a pramenitou vodu, a i té bylo se mu odříci na některý den. Cítil na sobě, že krev se mu častěji hrne do hlavy a přikaluje ducha. Byl nevrlým a mrzutým, a domníval se, že koule na prsech prudčeji jej tlačí. Býval povždy zvyklý na vědeckou práci, a zvyk, jak známo, má železnou košili. Byl by rád pracoval za psacím stolkem, dokud venku vítr byl a déšť, ale práce mu nešla od péra. Obíral se právě skládáním lužicko-srbské mluvnice pro Vendický seminář v Praze, ale i nejlepší věda jeho, jazykozpyt, nejímal tenkráte duše jeho po chuti a přání. Abbé cítil na sobě, že chuť ochabuje, přání tuchne. Déle hodiny nevydržel při své práci. Pro rozmanitosť sahal ku vědě jiné, jíž rád se taktéž oddával na zotavenou. Byla to botanika, Linnéova scientia amabilis. Vědu tu měl nad míru v lásce, ano pokládal ji za spasitelku svou z temnot duševních, v nichž roku 1802 by byl skvělý jeho duch pohasl a utonul. Díky liboduchému příteli jeho, doktoru Heldovi, že zabránil, aby nebyl velduch náš vezen do blázince. Zjednav mu dosti příjemný útulek u milosrdných bratří v Praze, učinil tím neocenitelné dobrodiní vědě slovanské a všemu Slovanstvu. Bez něho nebyly by světla božího spatřily Dobrovského »Institutiones«. Hrozný osud veleduchův slovanských břitvami projímá duši! Dobrovský, Mickiewicz, Šafařík propadali šílenství. Kde, nebe, dobrota a láska tvá, reptali bychom, kdybychom byli slabými duchem. Však my jsme vzácnými, silnými. Umíme trpěti. Trpíme. Přetrpíme. Per aspera ad astra!

Celý rok 1802 strávil Dobrovský u vlídném milosrdných bratří ošetřování. Letní měsíce v zahradě. Zamiloval si botaniku, položil chorá ústa na mateřský prs přírody. Mlékem jejím ssál do sebe sílu, život, zdraví. Vyléčil se. Duch jeho opět původním světlem rozezářil se, a kradla-li se do něho časem děsná temnota, měl dosti síly, aby ji rozptýlil a zapudil. Na botaniku nikdy již nezapomněl. Odsloužil se jí. Spis jeho »Návrh soustavy rostlinné dle čísel a pramenův« předchůdcem jest výzkumů Decandolleových. Kdo na světě o tom ví, a ví-li, kdo o tom se zmíní? Umlčuje se, jako umlčen jest náš Zalužanský, jenž rázil dráhu Linnéovi!

I při botanice přecházela Dobrovského trpělivost. Tělesná sklíčenost se zmáhala při něm, nechutenství k literární práci rostlo, duch jeho se zasmušoval. Mrzut sám nad sebou nechtěl dobrých svých hostitelů přítomností svou nuditi. Nešel k společné tabuli, uzavíral se v příbytku svém. Šlechetného hraběte to neušlo. Hned druhého dne před polednem vyhledal sám učeného hostě svého v jeho pokoji. Zastal jej u psacího stolu, pohříženého v dumách.

»Aj, milý abbé,« promluvil laskavě k Dobrovskému, »nejdete-li vy k nám, musíme my za vámi. Odpustíte, vytrhuju-li?«

Dobrovský vstal.

»Nacházíte tu, excelence, pošmourného nevlídníka. Leč vinu všeho račte svézti na ten šeredný déšť a vítr, jenž opírá se do oken příbytku mého i duše mé.«

»A jemuž, tuším, okna ta statečně odolají. Jak se máte na zdraví, abbé?«

»Nepříliš skvěle, excelence. Stýská se mi po studánkách, po zlatých paprscích sluněčka a jakož vzduch jest boží duch, po božím duchu.«

»Boží duch! Myslil jsem, že jste hůře na tom, abbé. Boží duch! Ve vás se rozechvívá poetická struna,

a to mně milou zvěstí, že obávaje se o vás, obával jsem se na plano.«

»To dělá asi vaše přítomnosť a laskavosť, excelence.«

»Povždy ten dvorný čtverák. Avšak hle! Podívejme se. Sluneční paprsek! A jak si laškovně posvítil na našeho učeného zasmušilce!«

Oba pánové přistoupili k oknu a pohlíželi k obloze, na níž se šedá mračna trhala a vlídná modrota místy prosvítala.

»Víte co nového, abbé?« prohodil hrabě k Dobrovskému, jehož oči pásly se na prosvítajícím modru a zlatých paprscích. »Dnes ještě, asi za hodinu, za půl hodinky, bude pěkno, příjemno.«

»A já se seberu, excelence, a vyletím ven.«

»A já se svezu s vámi, dovolíte-li. Cesta bude rozměklá, vlhká; rozkážu zapřáhnouti.«

»Prosím, nečiňte tak. Člověk se cítí nejlépe na svých nohou. Houpáním ekvipáže roztetelí se nad míru nervy.«

»Dobrá, vypravíme se pěšky. Hleďte, slunce vítězí a zvítězí; mračna se rozcházejí a zalézají. Budu vás očekávati v pracovně, abbé.«

»Za chvíli jsem tam jako na koni, excelence.«

Za malou půl hodinky vyšli oba pánové ze zámku. Povětrnosť se obrátkou ruky změnila. Slunce hřálo a svítilo, vítr se uložil. Vzduch byl ovšem poněkud vlhký a tvrdý, ale nikoliv nepříjemný. Vystoupivše ze dvora minuli starožitný kostelík, košatými lipami napolo zakrytý, a dali se cestou po silnici k svatému Volfgangu. Šli zvolna a mlčky. U rybníka, na němž hejno husí plavalo a štěbetalo, se zastavili a rozhlídli. V pravo za rybníkem stála fara, stavení dosti úhledné a čistě obílené, mající v průčelí po obou stranách hlavních dveří dvě zahrádky slušně ohrazené. V levo o bílý kamenný sloup ohrady pohodlně se opíraje stál farář Strnádek

Ruce měl na kulatém bříšku složeny a palec kol palce v milé zahálce otáčeje pohlížel rysíma očkama svýma k obloze, jakoby počítal obláčky různo po ní táhnoucí. Excelencpána a Dobrovského si nevšiml.

»Vizte tamto, abbé, našeho Strnádka,« rozhovořil se hrabě; »jak si tak kanibalsky blaze hoví na sluníčku. Věru, hofmistr jej viděti, už by byl narýsován v tobolce.«

»A ve mně, excelence, poetická žíla zaromonila, an hledím naň. Oč se ráčíte vsaditi, že stante pede spáchám naň český hexametr?«

»S patra?«

»S patra, excelence.«

»Takového čarodějníka ve vás bych nehledal.«

»Nuže, čáry, máry, fukty, excelence, račte poslechnouti.«

»Poslouchám, abbé, intento ore.«

Dobrovský postavil se před hraběte a usmívaje se satiricky skandoval ukazovačem pravé ruky na prstech levice:

»Ejhle bukáč baňatý podepřen tamo o stěnu chrouní.«

Hrabě propukl v homerický smích; Dobrovský mu zplna hrdla přiznával barvu.

»Abbé, na vás ztratil budoucí Parnas český vzácnou sílu,« podotkl hrabě.

»Nebylo mi souzeno,« odvětil rozmarně Dobrovský. »Tepaje slovíčka nedošel jsem na tepání veršův. Jinak, excelence, hexametr můj ex abrupto důkazem budiž, že jazyk český čeká jen na své Homéry. A při sám Bůh a svatý Vácslav: hoden jest Homérův!«

»Škoda, přeškoda, že nemůžeme již jinou housti, nežli: Fueramus Pergama quondam.«

»Škoda, excelence,« přitakal Dobrovský a povzdechl si. »Byli a nebudou. Ale psáti se bude o nás a mluviti.«

»O to vy jste se poctivě postaral, abbé.«

»A kdo ví, nepostaral-li jsem se o něco více,« připomenul významně abbé.

Hrabě se tázavě naň podíval.

»Odložte, excelence, pro okamžik aristokrata a já odložím učence. Co z nás zbude?«

»Lidé.«

»Ano, lidé. A neráčíte-li mysliti, že v lidu samém něco neleží, z čeho nová, jiná budoucnosť by mohla vzejíti?«

»Lid mouchou jest, abbé, do větru hozenou.«

»Byl, ale od dob Josefinských jest něčím jinším, podstatnějším.«

»Neodcházíte trochu daleko od skutečnosti, abbé?«

»Bůh ví, excelence. Vím jen tolik, že něco ve mně vzchází, co časem nedá mi spáti. Věc to pro mne posud nová. Ještě jsem si na ni se všech stran soudně a střízlivě neposvítil. Ale leží v ní magnet, jenž tak brzy ducha mého nepustí.«

»Váš duch rozpíná se v novou končinu. Chraň Bůh, bych jej některak obmezoval; nedáť se obmeziti. Leč prozatím nechme toho. Nechcit se s obávaným opponentem quoad quintum et sextum argumentum, jakým jste již ve filosofii býval, pouštěti do křížku. Epigram váš na Strnádka jest rozkošný.«

Znova se rozesmáli a po chvíli ocitli se v nejlepším humoru. Na zpáteční cestě potkali faráře Strnádka, jenž hluboko se před nimi klonil. Bylo jim tak do smíchu, že se sotva zdrželi. Přišedše do zámku, znova se rozesmáli.

»Jste vy ferina, abbé,« loučil se hrabě s Dobrovským. »Kdybych byl mladším, vzal bych hned u vás nějaké collegium prosodicum.«

VIII.

Sotva si Dobrovský po procházce poodpočinul, hlášena mu neobyčejná návštěva. Do pokoje vstoupila nesměle venkovská dívka. Čerstvá jak jahoda a milá jako první jasný jarní den. Šla klopíc stoudně oči ke starému pánu a políbila mu ruku.

»Vítám tě, děvče! Co mi přinášíš?« tázal se Dobrovský nespouštěje oka mile dojatého se spanilého dívčina obličeje.

Děvče zvedlo k němu hnědé oči, z nichž bystrota i dobrota plála, a odpovědělo:

»Knihy.«

»Aj, aj, knihy! Snad ne na prodej?«

»Ne, na podívanou.«

»Na podívanou? To rád slyším. A čí jsi?«

»Jsem Fráňova z Lučic.«

»A kde jste vzali knihy?«

»Jsou dědečkovy. Posýlá je na podívanou.«

»A kdo dědečkem tvým?«

»Hajný Mrština z Drslavic.«

»A tys jeho vnučka! Aha, už jsme doma.«

Dobrovský se potutelně usmál. Vzpomněl si na Hukala, jenž mu mimoděk prozradil, že Madlenka a František Konipasův mají se rádi. Měl již nějaké poškádlení na jazyku, ale odložil je prozatím. Staročeské knihy tiskly se u něho v popředí, zejména si vzpomněl, že má Mrština v kancionálu bratrském asi tři staré písně v rukopise. Ty jej nade vše vábily.

Madlenka rozložila knihy, jež v košíku přinesla, na stůl, a abbé jal se je bedlivě prohlížeti, jednu za druhou. Přečetl z každé knihy první a poslední listy a přemítal ji. I deskám věnoval zvláštní pozornost, není-li snad přilepen k nim úlomek nějakého starého rukopisu.

Ostatně nenalezl v nich asi nic, čeho si přál. Knihy i nábožné písně vepsané byly mu asi vesměs známy, aspoň neznamenal si nic do zápisné knížky, kterou si před prohlížením na stole přichystal.

»Tak, milé dítě. Všecko jsem si prohlédl. Slož si opět knihy pěkně do košíku. Jsou to vesměs knihy dobré, užitečné i vzácné a hodny, aby jich hajný tak pečlivě ostříhal, jak až posud činil. Pozdravuj jej ode mne a vyřiď mu, že kdyby přišel do Chuděnic, rád jej uvidím. Však jsem naň nezapomněl. Kdyby nebylo té zpropadené nepohody bývalo, byl bych jej vyhledal. Však co není dnes, zítra může býti.«

Děvče se mělo k odchodu. Dobrovský je zastavil.

»Ještě jsi mně neřekla, jak ti říkají.«

»Madlenka.«

»Vida, vida. Madlenka a František, jak se to pěkně k sobě hodí, jako list k listu. Či že ne, Madlenko?«

Madlenka se zapýřila studem a překvapením. Srdce se jí stisklo, dech zúžil, hrdlo zadrhlo. Krev se jí vehnala do tváří, že ji zrovna pálily. Kdo prozradil modrému knězi ze zámku tajemství, jež až posud chovala u sebe jako v bavlnce a o němž ani dědeček ani rodiče její nevěděli? Byla by se ráda na místě studem propadla.

Dobrovský měl dnes dobrou hodinu. Libosť, jedna za druhou prochvívaly mu duši. Laskavé oči jeho rozjiskřily se radostí a šelmovstvím, an hleděl na líbezný projev studu panenského, jenž zaplavoval jarním horoucím červánkem hebké a jak snížek bílé líce Madlenčino. Skoro toho litoval, že tak nešetrně pozvedl roušku s tajemství, o němž aspoň tušil v starém srdci svém, že mladá dívčí ňadra výše je kladou nad zlato a všeliké drahokameny. Stařec byl by rád svou chybu napravil, ale nevěděl, kudy a jak. Šelma šotek nedal mu pokoje. Zaplétal, co vlastně chtěl rozplésti.

»Odkud barva, Madlenko?« škádlil znova dívku.

Madlenka pozvedla úkosem k němu zrak a střelila po něm šipkou hněvu. Šipka nedoletěla. Dobrotivé a šelmovské vzezření starcovo nebylo na dostřelu.

»Snad ti není hněvno? Děvče jako karafiát a všecka hněvem plápolá, ptám-li se po dědovsku: odkud barva?«

Byla to zlatá, otecká slova, jimiž milý stařec promluvil k děvčeti. Rozsvětlila a rozehřála mysl její tak, že neostýchala se odpovědi, rovněž tak kratičké, jako rozumné a vtipné.

»Z pravdy,« odvětila určitě Madlenka.

»A já radost mám i z barvy i z pravdy,« hovořil Dobrovský, »a ač poprvé spolu mluvíme, mám tě, Madlenko, z té duše rád.«

Děvče ze skromnosti neodpovídalo.

»Nechci ti přidávati červené barvy, Madlenko, táži-li se: vědí o tom rodiče tvoji, ví o tom děd Mrština, že se máte rádi s Františkem?«

»Nevědí.«

»Zpropadený Hukal! Má lisí oko.«

Madlenka zbystřila pozornost.

»Já byl tedy první, jenž cizí rukou poodhalil zlaté tajemství lásky vaší! Toť rozkošno starému srdci, má černooká holubice! A za to se vám musím také odvděčiti. Či nemyslíš, Madlenko?«

Madlenka vzdychla.

»Proč vzdycháš, děvče? Toť přece jisto jako hodina, že máte nejlepších nadějí na fůry?«

»O naděje by nebylo, milostivý pane.«

»Jen aby vás nezmýlily. Což?«

Madlenka znova vzdychla.

»Upřímnost nade všecko, Madlenko. Zaklepáš-li důvěrně na staré srdce mé, nebude mu zle o dobrou radu a snad i pomoc.«

»Jsem selské děvče, milostivý pane, a František z rodu panského.«

»A má tě opravdu rád?«

»Má.«

»Když jsi tím jista, čeho se bojíte?«

»Jeho pana otce, obročního Konipasa.«

»Na toho jsem zapomněl jako na smrť. Jak se to podivně zaplétá! Leč doufejme, že se to nezadrhne. Nesmíme připustiti, aby se to zadrhlo, to první věcí. Dal jsem ti slovo, že radu vám dám i pomoc. A od slibu nesmím ustoupiti, co myslíš?«

Madlenka potakala.

»Všecko se mně zdá, že jsem vaše tajemství lacino nekoupil. Ale což na tom, ty jsi vnučka Mrštinova. Co tomu říká dědeček tvůj?«

»Neví o ničem.«

»Hm! Začni si něco se ženskými a oplétačka na krku. Nermuť se, Madlenko, a neber mi za zlé. Dones jen pěkně knihy Mrštinovi a tajemství své držte pěkně pod pokličkou. Beru si vaše štěstí na sebe. Spolehněte na mne. Nezapomínám na ty, kdož mili jsou srdci mému. V pravý čas postarám se o vás.«

Madlenka vzala jej prudce za ruku a zlíbala ji. Dobrovský ji vzal za bílou bradičku a podíval se jí s radostným úsměvem do očí, z nichž zářila naň dětsky upřímná důvěra. Políbil děvče lehce na čelo a propustil je.

Omlazen nájovou vlahou lásky, jejíž záštitou a ochráncem mimo vše očekávání se stal, přešel několikrát mladým krokem po pokoji. Potom odešel do jídelny, kdež rozproudila se dnes nad obyčej svěží zábava.

»Známo činím vašim láskám,« vhovořil se hrabě do roztomilé řeči, »že odkryl jsem dnes šťastným osudu řízením na učeném našem hosti z brusu novou stránku. Kdo uhodne, odnese palmu.«

Hádali o tom a onom, ale neuhodli.

»Milý abbé, mám spokojiti zvědavosť, kterou jsem rozdmýchal?« tázal se hrabě Dobrovského.

»Račte, excelence.«

»Povždy laskav jste od klobouku až k obuvi. Nuže vězte, milí přátelé: náš abbé je zakuklený miláček Apollinův.«

»Sepsal báseň,« zaznívalo se všech stran tabule.

»Znamenitou.«

»Tož prosíme, aby ji milý abbé déle před námi neskrýval.«

»Co tomu říkáte, abbé?«

»Prozrazen do tří čtvrtin, excelence, nemohu se již tajiti čtvrtou čtvrtinou.«

I jal se vypravovati o dopolední procházce své s Dobrovským a o faráři Strnádkovi na slunci se vyhřívajícím. Abbé pak skandoval rozveseleným posluchačům český hexametr, jejž byl s patra ráno na silnici složil.

Smíchu nebylo konce. Nejmladší komteska, švítorné a šelmovské děvče, tak rozvázala, že se jinak snášelivá slečna guvernantka nad ní kabonila. Hexametr Dobrovského doslova podržela v paměti a měřila jím i poněkud jednotvárný čas na venkově.

»To bylo krátce před tím, nebo krátce po tom,« říkávala, »co milý náš abbé český hexametr na Strnádka složil.«

IX.

Kus cesty na západ od Drslavic leží vesnice, řečená Věckovice. Jdeť tamtudy cesta k sv. Blažeji, k zděné to kapličce s divotvornou studánkou. Odtud táhne se rovným směrem cesta dolů, nejprve lesem, pak lučinami

a drahami, ku větší vsi s kostelem a věží, jež leží pěkně na návrší a jíž se říká Políň.

Od sv. Blažeje dolů k Věckovicům bral se za čerstvého a jasného podzimního dopoledne Dobrovský. Minuv Věckovice sestupoval svahem lučinatým poněkud v levo dolů k lesům. Dole před okem jeho, těsně při jehličnatém lese třpytila se hladina rybníku, v nějž dlouhá louka přecházela. Poloha rybníku jest malebna a vábila Dobrovského již z daleka. Nebyl tam posud nikdy a zatoužil po tom, poseděti si na břehu a podumati si. Čím blížeji k rybníku přicházel, tím více se mu líbil. Popředně padla mu do oka kamenná hráze při rybníku, jež napříč se táhla a lesklou hladinu od tmavého boru oddělovala. Na boku jejím k rybníku obráceném rostlo pořídku něco olší a vrb, a téměř uprostřed stál vysoký, starý, klikatě rozvětvený klen. Ten klen si Dobrovský k odpočinku vyhlídl; líbilť se mu jak náleží. Došed k rybníku uhnul se v pravo a dal se na širokou hráz. Pod klenem, zády oň podepřen, seděl starý Mrština pojídaje k posnídálku černý chléb. Jak zočil Dobrovského, vyskočil a ustoupil z uctivosti několik kroků. Nepromluvil, nepozdravil samým překvapením. Přemítal právě o císaři Josefovi, o Dobrovském, a ejhle! on o vlku a vlk za humny!

Dobrovský se naň z daleka přívětivě pousmíval. Bylot mu milo, že se na tom pěkném místě shledal se zajímavým starcem.

»Pozdrav tě ruka Páně, Mrštino. Jez a nedej se vytrhovati,« oslovil rozmarně starého hajného.

»Císařská milosti,« měl již Mrština na jazyku, ale spolkl z opatrnosti takové oslovení a poklonil se hluboce příchozímu pánu.

»Seď, starochu, seď.«

»Odpočinul jsem.«

»I já rád bych poodpočinul na tomto místě, oku i srdci se zamlouvajícím.«

Usedl pod klenem a zahlížel se do rybníku.

»Jsi dnes již dlouho na nohou,« rozpřádal Dobrovský hovor, očí s hladiny na kmeta obrátiv.

»Jaký to život závidění hodný, již za šera ranního dýchati v sebe ducha hlubin lesních! Jak vážné myšlénky lze tu na mysli přemítati, je-li člověk Mrštinou!«

Mrština neodpovídal.

»Což jsi dnes tak skoupým na slovo?«

»Milosti . . .«

»Děkuji, že's poslal mně své knihy. Jsou to vzácné knihy; jazykem i myšlénkami. A myšlénky jsou jádrem plodu, nejvlastnějším dílem ducha. Dílo to nesetlí, klíčí třeba pod rumy, přetrvá věky a opět věky. Obrazy to věčnosti, z níž jiskerky břeh rozsypal do probuzených hlav. O čem jsi dnes přemýšlel za ranního šera v lesích?«

»O budoucnosti českého lidu.«

Dobrovský obrátil k Mrštinovi hlavu. Velké modré oči vpíjely se takřka v prostou a přece tak velevážnou tvář hajného. Mrština snášel pokojně jeho pohled. Zamlčeli se na minutu. Dobrovský vstal a přiblížil se o nějaký krok k hajnému.

»Ty přemýšlíš o budoucnosti českého lidu,« opakoval Dobrovský každému slovu těžší a těžší váhy dodávaje, »a která toho příčina?«

»Jsem Čech.«

Dobrovský se vzpřímil a založil ruce do zadu. Oči se mu rozjiskřily.

»Tys Čech! Málo slov, mnoho rozumu! A já ti rozumím, starče. Rozumím i nerozumím. Měl bysi se mně vysvětliti. Žádám tebe za to, milý, starý brachu.«

»Smutno, krušno po české zemi. Co člověk český, zatemnělý nevolník; kdo moc drží v rukou, atsi du-

chovní, atsi světskou, nelítostný cizinec. Cizincem každý člověk, kdo duchem i srdcem odcizil se lidu a byt i jeho jazykem horlil s kazatelny. Těla svá v cizinská odívají roucha a duchy své v cizinskou zatahují šněrovačku. Smutno, krušno v zemi české.«

»Vox populi, vox dei! Odkud máš své rozumy, Mrštino?«

»Ze sebe, z ducha svého, v nějž Bůh položil jiskérku věčnosti.«

»V nestálostech světských svou, stálou jdeš cestou. Hoden jsi upřímné úcty, vážného přemýšlení. Duch český! Byl, brachu, byl, pravda; ale není ho více.«

»Jest.«

Dobrovský sebou trhl, jakoby jej byla projela elektrická jiskra. Nanejvýš zvědav upjal na hajného tázavý zrak.

»Když král Jiřík na radu mistra Rokycany zaklel ducha českého do jedné rokle pustého svého panství žambereckého, myslili, že tam rozejde se v nic jako kus sněhový na dně propasti.«

»Myslíš Kunvald.«

»Myslím. Ale duch jest kus věčnosti. Nerozešel se v dým a páru. Z Kunvaldské rokle povyšel nohou pevnou a šířil se jako světlo nebeské po pláních i údolích rychnovských a odtud po požehnaných krajinách českých a moravských rozléval se a rozlil se. A všecky strašlivé následky vojny české roku osmnáctého a všichni ti bezohlední komisaři a inkvisitoři a všechno to cizáctvo, co se k nám přihrnulo a jako pán roztahovalo, všecko všudy neudusilo, co se udusiti nedalo. Duch český jest, jsou posud čeští bratří; já jsem českým bratrem.«

V Dobrovském se srdce rozbouřilo a duch roznítil. Střízlivý povždy učenec cítil na sobě takový účinek, jakoby se byl z prudka napil z poháru ohnivé, opojné

věčné pravdy. Přes všecku osvícenosť svou nedomohl se vydatnější námítky nežli této:

»Jsi bílou vranou, brachu; výminkou, zabloudilým poutníkem z krásné minulosti.«

»Jsem travným stéblem,« odpověděl určitě Mrština, »jenž z podkraje kamenového pne se a vyrůstá k slunci, k pravdě boží. Sejměte, milosti, ten kámen těžký, a stlačená a sežloutlá tráva pod ním rozzelená se v stéblech tisícerých, nespočetných.«

Dobrovský popošel několik krokův.

»Neúmornost, česká neúmornost, byla by možna?« zvolal hlasem polo nevěřícím a polo nadějným. »A ten hlouček pražských literátů netáhl by za lesklou vidinou, jíž si složil a stvořil z pouhého o minulosti rozjímání?! Či věčná pravda českého ducha tajně napíná své pružiny v tom zdánlivém ochotnickém ruchu? Či rozum šedivé hlavy mé skládá před klamem a přeludem zbraně své a ustupuje mu a podléhá mu? Ne, ne! Tu přede mnou stojí syn z jádra lidu, nevzdělaný, prostý, samorostlý jako ten klen tuto, jenž patrně neví nic o Praze. Kmet jako já ostřílený, zkušený, střízlivý — a hromem z něho do mne hřímá český duch! Vždyť není přece fanatikem z víry. Tají se před kněži a vrchností, nevyhledává cti a slávy mučednické, aniž čeho jiného, jsa prost až do té duše a do kosti .... Mrštino, Mrštino, ty jsi promluvil slovo, jehož váhu vážiti budou budoucí věkové. Víš-li to, čí nevíš?«

»Vím jen tolik a nic více, milosti, že duch český neuhasl, že duch český jest.«

Dobrovský vzal si jej na mušku a zpytoval jej minutu pronikavým okem.

»Prostý jest,« pravil klidným polohlasem; »prostý jako evangelium.«

»Slyš, Mrštino,« promlouval chvilenku pomlčev: »z ducha a těla skládá se člověk, z ducha a lidu složen

jest národ. Připouštím a věřím tobě; český duch jest, ale lidu českého již není. Což duch jest bez těla na zemi, kde národ, když k duchu není lid?«

»Padají knížata a mocní tohoto světa jako mouchy; lid je všecky přetrvá.«

»A strašné útisky?«

»Lid unese je na silných bedrách svých; vytrvá a přetrvá.«

»A český lid podle tvých rozumů jest?«

»Jest.«

»Český duch a český lid jest. Možná by byla budoucnosť. A zdali jsi přemýšlel, Mrštino, o cestách, jež by mohly vésti český národ k lepší, světlejší budoucnosti?«

»Přemýšlel.«

»Rád bych slyšel.«

»Běda člověku, od něhož odstoupila naděje, běda lidu, jenž nevěřil by pevně a svatě, že lepší nastane budoucnosť. Náš lid není mrtev. Neumřela dceruška, ona spí, byť i na prkně byla. Přijde spasitel, dotkne se jí: ona vstane.«

»Nerozumíš mně, milý starče. Jakým způsobem nutno jest pracovati, co musí se podniknouti, aby lidu bylo zase dobře v Čechách? Jak si to myslíš?«

»Neodbytná potřeba jest starati se spravedlivě o to, co u nás bývalo, co již není a co zase musí u nás býti.«

»Mluv světle a zřetelně, abychom sobě dobře porozuměli.«

»Před vojnou českou věděl náš lid dobře, že je lidem českým, že ta země, kterou mu určil Bůh nebeský, aby na ní se rodil, pracoval, žil a umíral, jest jeho vlastní zemí, že jest dědictvím samým Bohem mu odkázaným. Toho teď náš lid neví. Ubožák si myslí: Fatkáři a vydřiduchové, ze všech konců světa sběhlí,

rozdělili se pěkně o tvé dědictví; ty sám jsi ve svém vlastním domě pátým kolem u vozu a jen k tomu dobrým, abys strádal a lopotil se na jejich dobré bydlo.«

»Chyba ovšem hrozná, že lid takto myslí.«

»Chyba. On musí mysliti takto: Co Bůh dal, nerozstřílejí polní kusy, neodejmou Faraonové. Násilí a moc světská v jakékoliv podobě na čas může jen vítěziti. Ty musíš starati se o své dědictví, abys hoden byl otcův a aby žehnali tobě potomkové do desátého kolena.«

»Rozumím. Ty myslíš obnovu českého vědomí v lidu. Ale kdo to má zanedbanému lidu dáti do péra?«

»Kdo má rozum, jenž sahá daleko za humna, s koho Bůh temnoty sňal a v nějž nalil světlo moudrosti.«

»Krušná to práce, milý starochu. Zvolna, pomalu může jenom prospívati.«

»Ale prospěje. Lehko a šipkou vběhne jelen do tenat nalécených; obrátkou ruky padne neopatrný chodec do hlubiny bahna a močálu; těžko a pracně vyplete se jelen z tenat; pomalu vytáhne se zapadlý chodec do blátivé psoty. Zvolna a pomalu vybředne lid náš z běd a psot, ale vybředne, podají-li mu osvícenci pomocnou ruku.«

»Tys hlava povážlivá, Mrštino.«

»Od jakživa proniká a zapuzuje světlo tmu. Na jasných rozumech jest, aby svítily lidu zatemnělému. A budou-li mu svítiti, rozsvětlí se v něm; utlačenec vyrovná se rozumem utlačovateli; duch český se v lidu znova zrodí.«

Mrština se odmlčel. Dobrovský přemýšlel. Přemýšlel i nepřemýšlel. Byl uchvácen, unesen. Hloubavý duch jest nedůvěřiv. Dobrovský zápasil posud s nedůvěrou k rozumům Mrštinovým. Zápasil, ale cítil a tušil, že vítězem nebude ve při každou měrou velikolepé.

»Tys českým bratrem, Mrštino?« prohodil po chvíli.

»Jsem, milosti. Víra českobratrská duchem jest českým. Tichá, skromná, účinná, usilovná, toť víra česká, toť český boží zákon.«

»A zdali máš na paměti, že od staletí úpí lid náš v poddanosti?«

»Mám. Poddanosť duchovní i tělesná tiskne náš lid od dědictví, Bohem mu odkázaného.«

»A jaká pomoc od této poddanosti, jež pije krev a střebe sílu z těla i duše českého lidu? Tu by snad, milý brachu, mělo se začíti, aby cesta do budoucnosti pevna byla a schůdna.«

»Potřebí jen, milosti, mocného a rozumného a lidomilného panovníka. Škoda, přeškoda, že hnije císař Josef. Ach, že umřel!«

Poslední věty pronesl Mrština důrazem vážným, slavným i tklivým; významným i tajůplným. Zrak jeho se rozhořel nedočkavostí a neobmezenou oddaností. Krev ustoupila mu s vrásčitých tváří, rtové se chvěli, ruce jeho sepjaly se křečovitě na bouřných prsou. Čekal na odpověď Dobrovského jako na smilování boží.

»Neumřel,« pravil Dobrovský netuše ani dost málo, co zmítá duší Mrštinovou. Mluvilť ovšem obrazně zapomněv, že mluví k muži prostoduchému. »Neumřelť, Mrštino. On žije!«

Mrština vrhl se mu k nohám. Objal rázem kolena jeho a přitiskl k nim šedivou svou hlavu. »Císařská milosti!« zvolal hlasem v pravý jásot propukajícím.

Jakoby jej byl někdo omráčil, trhl sebou Dobrovský. Bylo mu, jakoby jej byl někdo rázem natáhl na skřipec. Co měl dáti v odpověď? Slýchal sice leckdys, že podoben jest císaři Josefovi a byl i poněkud hrd tou hříčkou přírody, ale nikdy ani ve snách mu nenapadlo, že by venkovský prostoduchý člověk mohl jej

míti za panovníka, o němž pověsť šla, že kdesi v ústraní posud na živu. Bystrý stařec chápal, že by nebylo moudré, rázem Mrštinovi opak toho tvrditi, zač jej měl. Domníval se právem, že hajný přes všecku sílu a skvělosť pomyslův svých jest i jistou měrou mystikem. A tu kázala potřeba, aby byl veleopatrným v této situaci nemálo choulostivé. Bylo mu tedy nade všecko pomyšlení milo, že právě z lesa na hráz vystoupila třetí osoba. Byl to Hukal s rýčem a motykou na rameni.

»Vstaň, příteli, vstaň,« pravil Dobrovský přívětivě k Mrštinovi; »přichází Hukal.«

Jmenovaný pozdravil po křesťansku oba starce a všecek udiven, že Mrština před knězem ze zámku na kolenou, přiblížil se ostýchavě k Dobrovskému a chtěl mu líbati ruku.

»Ah! tys to, Hukale? A s motykou a rýčem. Jdeš asi z práce?«

»Jdu, milosti. Právě dodělal jsem příkop dole při pasece.«

»Toť pěkno. S Bohem prozatím, Mrštino. Však si spolu ještě do sytosti porozprávíme.«

Hajný chtěl mu roucho políbiti; Dobrovský nepřipustil. Vlídně se pousmáv pokynul Mrštinovi s Bohem. Po té odcházel s Hukalem v pravo nahoru k cestě.

Hajný hleděl upjatě za nimi, dokud nezašli. Když mu sešli s očí, promluvil sám k sobě: »Chce zůstati na zapřenou. Má jistě toho slušnou příčinu. Toť nad všechen omyl. Díky, Bože, že's nám jej sem přinesl. Tvou pomocí pomůže nám na zelený proutek.«

Vzal pušku na ramena a ubíral se vážným krokem k svému domovu.

X.

Dávno již, ba snad nikdy, co stal se sv. Zachariáš patronem jeho, neměl pan obroční Konipas tak nepokojného a mrzutého svátku jako dnes. Vyspav se pěkně do hladka vstal na samých růžičkách. Na obvyklé gratulace a hubičky svých pánů kollegů v úřadě a domácí honorace příliš se netěšil; před duší jeho tanul v nejrozkošnějších barvách obraz neskonale půvabnější. Mluvme bez ohrádky: tabule, již měl přichystánu pro pány gratulanty a jež jej a jemnostpaní obroční stála tolik přemýšlení, péče a příprav, zaujímala všecko jeho myšlení a cítění tak, že nezbylo v duši jeho místečka pro něco jiného.

»Všeho bude hojnosť, vybraných jídel i starých ohnivých vín,« pravil radostně po snídaní k milé choti své. »Ta česť se mi musí dáti, že umím se o svém svátku okázati, kdo jsem.«

»Sám excelenchrabě mohl by k našemu stolu přisednouti,« podotkla jemnostpaní.

»Ba sám pražský purkrabí, dušinko,« dodal všecek blažen Konipas.

Nedlouho po snídaní přišli gratulanti minores gentium. Mezi jinými dráb Vojtíšek, jenž vstupuje do kuchyně ve dveřích se sehnouti musil, aby nenarazil hlavou. Obroční přišel do kuchyně a přijal blahosklonně jeho gratulaci o zdraví, štěstí, patronu svatém a o nebeském království. Po té dal mu za odměnu sklenici vína, řízek šunky a několik koláčův. Vojtíšek si přihnul a jedním douškem víno do sebe převrátil.

»Nu, jaké je, Vojtíšku?«

»Malvaz, milostpane; každá žilka se v člověku zatřepe.«

Obroční se šťastně usmíval, neboť dal Vojtíškovi jen z vína sprostého.

»Komu česť, tomu česť, milostpane. Vaše víno marně hledá v Chuděnicích rovné. To neříká: jdi! ale: seď! Těšívám se na tu skleničku celý boží rok.«

»To abych vám, Vojtíšku, ještě polovičku přidal. Kterou pak: tu dolejší nebo hořejší?«

»Hořejší, milostpane, kdybych směl prositi.«

»Kačenko, nalij ještě jednu Vojtíškovi,« poručil obroční kuchařce.

Nespouštěje s láhve a sklenice očí rozplýval se Vojtíšek samou blažeností jako máslo na slunci. Kočičí jeho oči a svraštělé tváře tak se rozhořely, že by byla sirka od nich chytla. Zvedna vesele naplněnou sklenici zvolal rozjařen:

»Dej Pánbůh milostpánovi zdraví aspoň na sto let.«

Po té vrchovatě nalitá sklenice tak se do něho propadla, že ani kapky v ní nezbylo.

»Zaplať Pánbůh, starý voják! Měl bych něco, milostpane, na srdci, abych se za pochutnáníčko odsloužil. Ale tentononc . . .«

Při tom očima mrskl po přítomné kuchařce, jakoby říci chtěl: pro hloupé ženské se to nehodí. Obroční mu porozuměl.

»Pojďte dále,« vybízel Vojtíška a otevřel dvéře zadního pokoje, jenž byl zároveň ložnicí. Byli sami. Stáli proti sobě: obroční kulatý jako soudek, Vojtíšek dlouhý jako šňůra. »Co máte?« tázal se obroční vzhlížeje k Vojtíškovi.

»Víno nemá závory, milostpane! Což bych to neřekl, když už jazyk přes to klopýtá. Bylo to dnes týden, zrovna dnes týden.«

»Co?«

»Inu milostpánův pan synáček František. Mysliveček jako hříbek; pravda. A Fráňovic Madlenka z Lužic.

Děvče jako laňka; také pravda. Ocílka a křesadlo. Křesneš a jiskry prší a srdce samý troud. Známe to, byli jsme na vojně půl osmnácta roku.«

»Vy jste pleska, Vojto.«

Hovorný dráb zasmušil čelo. Příjmení jeho bylo Vojta, ale nerad je slyšel, jakož vůbec člověk nad obyčej veliký nerad má, připomíná-li mu někdo jeho výšku. Zdrobnělý název »Vojtíšek« byl mu stokrát milejší. A selský lid i nadřízení úředníci znali tu jeho slabost a říkali mu vesměs Vojtíšku. »Vojtu« pokládal za poloviční nadávku. Proto se zakabonil.

»Rozumím, milostpane,« pokračoval poněkud dopálen. »Panský synek a selské děvče; fík a okurka. Kdyby to bylo jen tak; ale ono to jde do tuha, milostpane.«

»Jak do tuha, co to klábosíte?«

»Neklábosím, milostpane obroční. Choutka je choutka; ale láska je láska. Co já vidím na tyto své oči, tomu přece rozumím.«

»Tak pak mluvte po rozumu.«

»Bylo to dnes týden před polednem. Já jdu s psaním pod úřední pečetí do Drslavic. Cesta dlouhá, kopcovitá. Sednu si do lesa na kraji za jalovec. Jalovec rád cítím. Domažlická jalovcová nad všecku apatyku, tlačí-li v žaludku. Kdo nepřijde jako pan František s Madlenkou, ruku v ruce. Sedli si kus ode mne. Aha, myslím si, tohle bude za groš podívaná. A stálo to za víc než za půl tolaru.«

»Třesky plesky.«

»Žádné třesky plesky, milostpane obroční. Našinec je starý chlap, ale rád vidí, že to pokolení lidské nikdy nevyhyne. Byly to řeči mezi nimi, jakoby růžičky sázel. Madlenka povídala, že byla u milostpána abbé v zámku. On že se o ně postará; jako aby se vzali.«

Obroční vyvalil očka svá a zbledl.

»Já ani nedutal, abych se neprozradil. A když se rozešli, myslil jsem si, tohle musíš mezi čtyřma očima pověděti jemnostpánu obročnímu. Až bude jeho svátek, abysi se mu zavděčil. Sklenice vína je sklenice vína.«

»Držel jste s tím jazyk za zuby?«

»Držel.«

»To je dobře, Vojtíšku. Jakoby kámen do vody padl. Rozumíte mně?«

»Rozumím.«

»Tak, Vojtíšku, teď jděte s Pánembohem.«

Vojtíšek poslušně salutoval a odešel. V kuchyni podíval se žalostivě na láhev s vínem.

Obroční všecek rozladěn šel do jídelny.

»Co ti sedlo do hlavy?« ptala se ho choť, jež něco na tabuli urovnávala.

»Přejde to, přejde, Františko. Nebyl tu ještě syn?«

»Přijde asi co nevidět.«

V kuchyni ozvaly se mužské kroky. Do jídelny vstoupil František. Gratuloval otci.

Pan obroční přijal chladně přání jeho a odvětil:

»Mám s tebou co mluviti. Pojď do vedlejšího pokoje.«

Ve Františkovi hrklo jako v starých hodinách. Mlčky poslechl. Obroční vylil do sebe sklenici vína, aby si dodal kuráže. Paní obroční kroutila podivením hlavou.

Otec dovedl syna do ložnice a pravil k němu úsečně:

»Co máš s Madlenkou Fráňovic z Lučic?«

František vypadal, jakoby jej obarvil. Pro okamžik nevěděl, kam s řečí. Mlčel.

»Nezapírej, vím všecko až do poslední slabiky.«

»Však nezapírám, otče.«

»A jak to povídáš! Se vzdory se špatnou se u mne potážeš.«

»Nevzdoruji.«

»Měl bys více na svou čest a na čest svého otce držeti. Na zámku vše se dovědí. Já budu míti hanbu a ty si zkazíš svou karriéru.«

»Já se v ničem nedotekl vaší cti, aniž jsem si v čem zadal.«

»Tedy je to všecko hloupost?«

»Žádná hloupost.«

»Milion krupicion! Ty bysi ...«

»My se máme opravdu rádi.«

»Blázníš!? Podívejme se. Mléko mu teče ještě po bradě, a mluví, jakoby byl už svým pánem.«

»Budu brzy plnoletým.«

»Nerozzlob mne, ať toho nelituješ! Panský synek a zaplítá se s dcerou poddaného sedláka! Což jsi pozbyl svých pět smyslů, nešťastníče!?«

»Byli hrabata a knížata a vzali si selské dcerky.«

»Ty nejsi ani hrabětem ani knížetem. Takoví páni ať se třeba zfanfrní. Ale tys úřednický synek a všichni závisíme na milosti vrchnosti své.«

»Vrchnost nemůže předpisovati: vezmi si tu neb onu za ženu.«

»Láry fáry. Tvé rozumy najdeme na každé ulici. Já tomu nechci, rozumíš? Já ti to jednou pro vždy zapovídám, rozumíš? Tak a teď konec.«

»Nestál bych ani za dýmku tabáku, kdybych si dal zapovídati.«

»Cože?! Tak se mluví s otcem? Nezdárníku!«

»Nejsem nezdárníkem, ale vy mně, otče, nakládáte více, nežli mohu unésti.«

»Cti otce svého a dobře se ti povede na zemi! Na ženění nemáš ani pomysliti, dokud si nekrájíš z vlastního bochníka.«

»Ovšem. Dříve se bez toho nemohu ženiti. Ale o to už máme postaráno, že brzy přijdu k chlebu.«

»Ah! A kdo je tvým mocným protektorem?«

»Starý abbé ze zámku.«

»Jdi mi s ním na kolo! Nemluv o něm! Žluč se mi zdvíhá v těle, jak o něm slyším. Kliď se mi s očí, prosím tě! Je dnes můj svátek; abysi nepocítil na tvářích, že jsem já tvůj otec, tvůj protektor. Jdi, jdi...«

František se sebral a odešel. V kuchyni čekala naň matka.

»Co se stalo?« volala mu úzkostlivě v ústrety.

Místo odpovědi vrhl se syn na její věrná prsa. Oči se mu zalily.

»Odpros otce, neodcházej,« radila mu matka.

»Neublížil jsem mu, čemu bych odprošoval? Budoucně ti, matko, všecko povím. S Pánembohem.«

»Nechoď, dítě, já vás smířím.«

»Musím, maminko, musím. Tak brzy mne tu neuvidí.«

Objal matku znova, vytrhl se z její náruče a potácel se ven. V průjezdu zámeckém vrazil na faráře Strnádka, jenž šel k svému příteli s gratulací. Pozdravil jej a odešel ze zámku. Všecek udiven díval se farář za ním. Pak vkročil k obročnímu do jídelny.

Konipas popocházel prudce po jídelně, chvílemi zrak žalostivě po přistrojené tabuli otáčeje.

»To mám svátek, velebný pane,« vítal příchozího kněze obroční, »jak živ jsem takového neměl.«

»Nelekejte, příteli! Snad se nějaké jídlo zkazilo? Což na tom?«

»Nic tak, drahý příteli! Můj syn, ten nevděčník, ten dareba...«

»Právě vrazil do mne v průjezdu, zrovna do žaludku.«

»Vidíte toho zaslepence; nevidí, neslyší, střemhlav se žene do záhuby. Žluč ve mně kypí, zrovna abych se napil šumivých prášků.«

»Proboh, co se stalo?«

»Stalo se, stalo, člověk by z kůže vyletěl. Vy jste můj nejdražší přítel. Musím si ulehčiti, musím vám všecko pověděti. Ten nezbedník!«

Oba pánové si usedli a připili vína.

»Ani mně to víno nechutná,« naříkal Konipas.

»Nepil jsem nikdy lepšího,« prohodil farář hladě si blaženě prsa a bříško. »Nuže, povídejte, přítelínku.«

Obroční vypravoval dosti souvisle, o čem se dověděl od drába Vojtíška a od Františka samého. Farář ho nevytrhoval z řeči. Jen několik »ale, ale« ob chvíli pronesených svědčilo o podivení, kterým jej projímala nepřístojná láska Františkova a Madlenčina. Hlavní pointu, účastenství totiž Dobrovského na vypravované příhodě, nechal si obroční zúmyslna na konec. Strnádek vyskočil, jakoby jej byla vosa štípla.

»Vidíte to,« zvolal rozhorlen, »neříkal jsem vám, že musí při všem býti, co ruší pokoj a blaho bohabojných a solidních lidí? Nemyslete si, že je blázen. Toto! Je to josefínská šelma všemi šibaly podšitá.«

»A vidíte, velebníčku, já ani kuřeti neublížím, a on už podruhé mi hází kámen do cesty, abych klopýtnul. Ještě jsem nezapomněl na toho lotrasa Hukala a na ty šunky, a již mně znova svádí syna k pošetilosti a k necti. Kde je boží spravedlnosť?!«

»Tak zle nebude, drahý, dobrý příteli! Což dbá on o spravedlnosť, když se spolčuje s kacíři, jakým je ten tvrdohlavý šedivec Mrština. Přítelinku, já vám předvčírem dostal nos od vikáře, že bych nevzal za něj sto zlatých!«

»Jaká boží pomoc!«

»Ta nám nespadne se střechy do klína, příteli. My se musíme na abbé obouti, rozumíte, pořádně obouti, a nesmíme jen tak žluč svou píti v skrytosti. Kam by nás to přivedlo, leda do hrobu, a tam se nám posud nechce.«

»Ó že jsem já vrchnopanským úředníkem! Našinec má ruce svázány.«

»Jděte s tou otřepanou písničkou. Však on není excelencpánu tak k srdci přišit, aby se nedal od něho odpárati. Jen když se o to vezmeme, příteli. Jde tu jen o ten pravý konec, kde bychom se zachytili. Ale něco mně napadá. Dobrovský slíbil, že se postará o ty mladé zamilované lidičky. Madleně Fráňovic vzal bych snadno tipec. Vzal bych si otce, matku i dceru do parády, a bylo by to. Ale není to ze začátku radno. Když slíbil abbé, že se o ně postará, co tím mohl mysliti, ne-li, že zaopatří vašemu synovi brzy nějaké samostatné postavení, aby měl svůj revír? A v tom bychom jej mohli kapitálně napáliti.«

»Jak to myslíte?«

»Hm, hm, mám to na jazyku, ale . . .«

»Račte se napiti.«

»Děkuji, příteli! To víno jest jeden oheň; ale oheň lahodný, líbezný. Z Prahy?«

»Spravedlivé rýnské.«

»To je barvička! Hoří a svítí jako topas.«

Zaklepáno na dvéře. Na pozvání vstoupil do jídelny kaplan Fabián. Pozdraviv přítomné pány odříkal obročnímu svou slušnou a zdvořilou gratulaci a přisedl ke stolu. Neušlo ho, že příchodem svým přetrhl nějaký důležitý hovor obou pánův, i snažil se všedními frásemi o povětrnosti chybu napraviti. Leč nedařilo se mu hrubě. Farář i obroční seděli, jakoby je zařezal, a on sám měl něco za lubem, co stěžovalo mu dnes všecku hovořivost a jindy dost příjemnou společenskou obratnost. Byl tedy tomu velmi rád, že paní obroční pana manžela na chvilku do kuchyně odvolala.

»Přinesl jsem vám, jemnostpane, novinu, hořkou a mrzutou,« pravil přidušeným hlasem k Strnádkovi, »nemohu toho na srdci přenésti, aby někdo z mého

nadzřízence své žerty a posměšky měl. A kdyby se vyneslo, že já o tom věděl a mlčel, mohl by hněv váš také na mne padnouti.«

»Co máte, velebníčku?« tázal se farář všecken polekán.

»Račte se mnou na minutu poodstoupiti tuto do výklenku k oknu.«

Oba kněží vstoupili do výklenku. Fabián vyňal z náprsní kapsy tobolku a z ní papírový list.

»Tuto račte čísti, jakého smíška si z vás udělal. Bylo to při tabuli, a vědí to všichni, co jich v zámku jest, od excelencpána až do poslední panské. A že již věc překročila práh zámecký, z toho patrno, že mně to doneseno.«

»Ale vždyť si smyslu nemohu ani v hlavě srovnati,« zvolal farář.

»Je to český hexametr. Seskandoval jej na silnici, když jste se prý ohříval na slunci tehdáž, jak byl ten dlouhý déšť a vítr.«

»Ale, človíčku, vy nevidíte si na jazyk. Kdož by se opovážil na mne takovou ohavnosť spáchati?«

»Kdož jiný nežli abbé ze zámku.«

Farář zdřevěněl. Rtové mu zmodrali, svalové v obličeji strnuli, hrdlo se zadrhlo úžasem. Oči, jakoby byly ze skla, upjaly se tupě na nešťastný papír. Ponenáhlu vracela se mu paměť. Rty se rozčervenaly, svalové obživli, žíly na čele mu nabíhaly, oči se rozpalovaly, hrdlo uvolnilo.

»Bodejž jej hadi uštípali!« vyrazil ze sebe.

»Od koho posměch pochází, na tom skonává,« podotkl přísně Fabián.

»Tohle se státi mně, duchovnímu správci osady!« rozhorloval se soptě hněvem a lítostí farář; »to volá do nebe o hromy a blesky!«

Obroční vkročil do jídelny.

»Co se událo?« zvolal uleknut vida faráře, an prudce popíhá po pokoji a před sebou nějakým papírem máchá. Farář se zastavil.

»Co se událo, příteli? Tu máte a čtěte, jaký paskvil na mne střápal v zámku Dobrovský. Čtěte a suďte. Brzy to bude každá slepice po Chuděnicích kdákati. Při tom podal papírek Konipasovi. Obroční četl nahlas slovo za slovem:

»Ejhle bukáč baňatý podepřen tamo o stěnu chrouní.«

»Víte, drahý příteli, kdo je ten bukáč baňatý?« tázal se farář zlostí div nepukaje. »Já jsem ten bukáč, ten baňatý, já, příteli! Nu, smějte se!«

»A to složil na vás abbé?«

»Abbé! Ten člověk, jenž už na deset kroků zapáchá hřbitovem, jenž vypadá, jakoby cvrčky louskal a pavouky přikusoval, to semínko Belialovo, ten — ten . . .«

»Mírněte se, jemnostpane, jeť on pomazaným knězem,« ozval se Fabián.

»Co pomazaným?« řádil farář. »Kdyby byl biskup Háj ten svatý olej na salát dal místo na jeho hlavu, lépe by byl učinil!«

»Tohle aby člověka všichni čerchmanti vzali!« dopaloval se Konipas.

»Co čerchmanti, milý příteli,« pokračoval farář; »všichni čerti, rohatí čerti, aby jej vzali, že to mám tak říci jako sluha Páně, jenž konám bedlivě všecky povinnosti, k nimž Bůh mne povolal. Což jsem nějaký chlapec, jenž jedva se vyklul ze školy, aby směl po mně házeti bahnem posměchu? Ale já mu povím, že mu zajde za nehty! Při sám Bůh: co na mně spáchal, zlým toho zažije!«

»Napijte se, drahý příteli, napijte,« chlácholil jej Konipas podávaje mu sklenici s vínem.

»Dejte mi pokoj. Aspoň na tři neděle mám po žízni,« odvětil farář. Ale proto přece sklenici přijal a až do dna vyprázdnil. Sedli za stůl.

»Před velebníčkem tuto nemusíme se, příteli, ostýchati,« zapřádal farář, jenž z ohně nevycházel, další hovor. »Tím, že prozradil ten bídácký kousek abbéův, jest naším a bude to třeba s jeho prospěchem. A nyní vezměme rozumy pěkně do hrsti. To by v tom sám rarach rarachův byl zašit, abychom proti Dobrovskému nezvítězili. Já tu mám Mrštinu a hanebný ten paskvil; vy Hukala se šunkami a historii Františkovu s Madlenkou Fráňovic z Lučic.«

Při posledních slovech Fabiánem to trhlo. Krev se mu vehnala do tváří, dech se mu zatajil. Zbystřil sluch a stavěl se pokud možná lhostejným. Ani farář ani obroční nevšimli si toho. Strnádek pokračoval:

»Apropos, příteli. Máte snad už pro Františka vyhlídnutou nevěstu?«

»Měl bych, velebníčku.«

»A kterou?«

»Sládkovic Málinku, ale prosím, aby to zůstalo pod kloboučkem.«

»Ovšem, ovšem. Dobré to a bohabojné děvče. Třeba již nebylo tak mladé, bude míti krásné peníze po nebožce matce.«

Obroční zamhoural vesele očima.

»František musí býti dříve samostatným lesníkem, nežli jej budete moci oženiti,« spřádal farář další útek své intriky. »Již jsem doma, příteli, již to mám. My vytřeme Dobrovskému tak chytře zrak, že do smrti sem již nepáchne. Především si ho nesmíme na sebe pobodnouti. On nesmí vlka v žitě číti, a třeba měl po čertech bystrý čich. Navlečeme to takto. Beze všeho hluku a třesku zabráním, aby František váš s Madlenkou nemohl se v lesích scházeti.«

Fabián zbledl.

»To je rozpálí k větší činnosti. Nebo neviděti se a míti se rádi, toho mladí lidé nevydrží. Co učiní? Půjdou k Dobrovskému, aby přimluvil se u excelencpána za nějaké místo pro Františka. A Dobrovský dodrží-li slib svůj, jako že dodrží, nebude se jistě nadarmo za Františka přimlouvati. A jak jednou budeme míti hraběcí slovo v kapse, pak budeme na koni. Pak nebudeme se museti zakrývati již přívětivou tváří, pak nebudeme se museti báti hluku a třesku, pak počneme zjevně a zřejmě své polní tažení proti té zámecké šelmě v hávu kněžském. Co tomu říkáte, příteli?«

»Že vám s hůry dáno, příteli,« odpovídal obroční. »Já bych do nejdelší smrti něco podobného a tak chytrého nevymyslil.«

»Viďte?« vpadl mu farář do řeči. »Ten baňatý bukáč umí chrouněti, že dobře vychrouní toho pichlavého zámeckého ježka. Nežli se toho naděje, vběhne nám v past, kterou z bujné a zlé vůle své na nás nalécel.«

»Ale na něco nesmíme zapomenouti,« namítal obroční. »Což jestli abbé, jak se mně všecko zdá, excelencpánovi důkladně vyloží a rozloží, proč mého syna protežuje? Což jestli excelenc jen za tou podmínkou Františkovi první prázdné místo udělí, když pojme za manželku tu Lučickou? Podobá se velmi tomu, velebníčku, a pak máme kaňku v konceptě, která se nedá vyškrábati.«

»Skoro bych dal za pravdu panu obročnímu,« přidal Fabián.

Farář si hladil levicí svou lysinu a přemítal.

»Kdyby — kdyby,« jal se po chvilce mluviti, »kdyby jsou chyby, příteli. Co namítáte mně oba dva, dá se vyvrátiti. Známe vladaře našeho vrchnostenského domu. Což on se bude Dobrovského ptáti po takové

hlouposti, jakou je známost mysliveckého mládence se selskou dívčicí. Jemu postačí, řekne-li abbé: Prosil bych, excelence, račte tak a tak učiniti.«

»Ale zeptá-li se přece: Milý abbé, jakou máte k tomu příčinu?« stál na svém Konipas.

»A na krásně, kdyby se tak zeptal, tím nebudeme poraženi, příteli,« pokračoval farář. »Jen když budeme míti slovo hraběcí, ostatní již podá se samo sebou, nebudeme-li spáti, jako že spáti nebudeme. Já se předně o to postarám, aby poddaného sedláka dcerka nešilhala po úřednickém synku. A třeba Mrština a jeho rozumy pracovaly proti mé pastýřské péči a zručnosti, nepochybuji ani dost málo, že to dobře vypadne a že Madlenu od Františka odtrhnu. Selské děvče, nevídáno.«

Fabián se trpce pousmál a stranou šlehl hněvivě okem po faráři.

»Vy,« pokračoval farář jedním proudem, »jakožto zasloužilý a věrný hraběcí úředník s jedné strany, a pan starý, jemuž odjakživa pan hrabě přeje, se strany druhé, v společné shodě a dorozumění, ve vší pokoře a poslušnosti synovské panu hraběti představíte, jaká hanba by to byla pro rodinu, kdyby se ti mladí pudivítrové měli za sebe dostati, a vsadím se oč chcete, že naši vyhrají, a pan abbé, který jako kopřiva všady roste, kde ho nezaseli, že oškrábe pěkně v tichosti kolečka. A nota bene, vy jakožto hraběcí úředník o Dobrovského nemusíte ani zavaditi a nepotřebujete nikterak vzbuzovati nelibost excelencpánovu k své vlastní osobě.«

»To poslední se mi nejlépe z celé historie líbí,« prohodil Konipas.

»Nu vidíte, že každou nitku svého plánu beru do hedbávné ruky,« dodal farář všecken spokojen a blažen. »První věcí jest a bude vystrnaditi odtud Dobrovského

Po tom, co mu vyvedeme, buď již sem nohou nepáchne anebo nechá nás na pokoji, ten starý, štiplavý křen.«

»Pravda,« doložil uštěpačně kaplan.

»Napijme se na to, aby to dobře vypadlo,« pobízel bodře Konipas.

Šlo na jedenáctou hodinu. Hosté se scházeli a sedadla kol stolu se obsazovala. Vida, jak všem pánům výborně chutná, rozveseloval se ponenáhlu Konipas. Ke dvanácté hodině přišel opět do svátečního humoru. Jen farář byl dnes nemluven a mrzut. Papír s hexametrem Dobrovského, jejž uschoval do náprsní kapsy, pálil jej stále na srdci jako kus řeřavého uhlí.

Po dvanácté hodině, kdy veselosť hodovníků nejživěji byla rozvlněna, vstoupil do jídelny muž, při jehož pohledu i obroční i farář se rozkohoutili: byl to sám Dobrovský. Nevěděl nic o svátku Konipasově a napadlo mu dnes s obročním stranu Františka a Madlenky porozprávěti. Bylby se rád z kuchyně vrátil, neboť hod a kvas byl mu proti mysli, ale paní obroční toho nedopustila a přinutila vzácného hostě, by na okamžik muže poctil návštěvou.

Abbé se vpravil obrátkou ruky v společnosť hodovníkův a ovládl ji svými vtipy a nápady, tenkrát zcela neškodnými. Ale farář byl jako na břitvách. Měl smrtelnou úzkosť, že nenáviděný abbé mu před veškerou honorací městečka a okolí udělá nějakou ostudu, pokynul okem Fabiánovi a měl se k odchodu předstíraje nějakou důležitou povinnosť.

Zdržovali jej, on si však nedal říci a odešel s kaplanem.

Když vyšli ze dvora, zastavili se pod lipami u kostelíka.

»Jak se tu krásně dýchá,« pravil farář ssaje plnými doušky vzduch do sebe. »Ten Habakuk mně tam všecken vzduch otrávil. Ale počkej, však my ti upečeme

oplatky, a to peprné. Vy, velebníčku, máte míti také svou úlohu přidělenu. Hned zítra půjdete do Lučic a musíte některak hleděti, abyste s Madlenkou mezi čtyřma očima promluvil a přivedl ji na pravou cestu. Však víte již, jak s mladým děvčetem porozprávěti, přichází-li na scestí.«

Kaplan Fabián zarděl se a opět zbledl.

»Promluvím s ní,« odvětil zajíkaje se; »jak si ráčíte přáti.«

»Však vám na večer, až se ta zlost trochu ze mne vykouří, dám navedení dopodrobna,« dodal farář.

XI.

Byl pozdní večer, dva dni po svátku pana obročního. Táhlo již na jedenáctou hodinu. Chvílemi zdvihal se venku vítr huče temně a smutně a metaje prach a opadalé listí do oken. Noc nebyla příliš temna, ale na obloze po luně a hvězdách ani památky. Někde u hvozdu na pivováře tloukla o zeď okenice.

Dobrovský nespal. Nemohl usnouti. Seděl v komnatě své při psacím stole. Hlavu měl složenu v levou ruku; pravice spočívala na koleně. Oči jeho hleděly bez přetržení na kouli z mléčného skla, jež měkce a jemně tlumila plamen olejové lampy před ním stojící. Pod lampou v libém nepořádku ležely popsané papíry. Šourem na nich leželo brkové péro. Inkoust na špičce jeho byl uschlý. Nebylo Dobrovskému do psaní; bylo mu do přemýšlení. Na spaní neměl ani pomyšlení. Rozjímal, přemítal, dumal. Slavil dnes výroční den svého vstoupení v řád jezovitský. Neslavil ho u vlastním významu, ale byl ho pamětliv. A na takový den se vzdělaný muž rád zamyslí a rozmyslí. Bylo tomu již

více jak půl století. Vzpomněl na učeného ředitele Steplinka, jenž získal jej svému řádu, na Seibta, Durycha, Šallera a především na Pelcla, jenž dovednou rukou ukázal mu na cestu, již chutě byl nastoupil a jíž po celý život se nespustil. Bylať cesta ta duchu jeho cestou pravou, a kmet vděčně z toho srdce vzpomínal úkoje, radosti a slávy, jež sklidil, po ní se ubíraje.

Dobrovskému se zachtělo dnes rozbírati minulý svůj život, posvěcený vážnou, usilovnou prací. Rozbíral a rozbíral, a mohl býti spokojen sám sebou i s osudy svými. U pražských literátův ano i učencův daleko a široko za hranicemi požíval opravdové, upřímné úcty; sám velmistr Göthe vysoko jej kladl. U vysoké šlechty české, v jejíchž salonech hromadu let svého života strávil, nebyl pouhým hostem z aristokratických libůstek trpěným, nýbrž milým společníkem. Tím vším mohl býti Dobrovský hrd a jiný na jeho místě sebe věhlasnější učenec nebyl by výše a dále tužeb svých a žádostí rozpínal. Ale abbé náš nebyl ukojen a spokojen. Pravdu měl hrabě Černín, an řekl: Duch váš mocným jest plynem, jemuž jedna končina k rozpínání se nestačí. Přemítaje při psacím stole o minulosti své zarazil se. Jakoby byla ledová ruka naň sáhla. Zdálo se mu, že ocitnul se na prahu veliké prázdnoty, jež působila v ducha jeho jako magnet v železo, jako luna v moře. Stanul při ní a napjal zraky do jejích temnot. Nebyly to temnoty, do nichž hleděl, nebyla to cizina, jež před ním se prostírala. Na tluku srdce svého to poznával a přece bál se učiniti kroky ku předu. Rozpakoval se, kolísal se v nejistotách a přece nebyl s to, aby odvrátil oko své od tajůplné té prázdnoty. Ejhle! tu v mlhách zakmitla se mu v ní postava starecká: vážná jako český bratr, prosta jako list na stromě, statečna jako bohatýr z Iliady. Znal ty oči, jež se po něm točily, byl to Mrština!

Mrština! Muž ze zdravého českého jádra; český lid! Dobrovský byl střízlivým, hloubavým badatelem. Duch jeho ode dávna zvykl si na svěrácí kazajku logiky. V ní se cítil nejvíce doma. Nerad jí popouštěl a nikdy ani na okamžik ji neodložil při práci své. Bílé světlo soudného umu bylo mu nade všecko; od obrazotvornosti odvracel se a jestliže někdy do ní se podíval, domníval se, že hledí jen ve krásnou báji. A přece pouhý soudný um i v přísné vědě není všecko. Newton odkrývaje zákony gravitačné vedle logika byl i básníkem, a Koperník náš, ten první zakladatel novověku dějin lidských, neméně. A platna-li pravda ta pro přísnou vědu, což teprve pro život národův, jenž od jakživa ku předu se tiskne cestami, přírodou a Prozřetelností mu určenými a málokdy, nebo nikdy oněmi drahami nekráčí, jež vykazuje mu soudný um osvícencův. Dobrovský nebyl sice jenom učencem, on byl i člověkem i Čechem; ale člověk i Čech ustupovati v něm musil učenci. Ustupovali v něm dlouho, ale na konec neodstoupili. Když pod tíží let k zemi se chýlila učencova šíje, s jedné strany člověk, s druhé Čech přistoupil, aby doplnil a scelil se zjev, jemuž jméno Dobrovský! Bylo to na odlehlém územíčku v Pošumaví, kdež v první čtvrtině našeho století ob čas hledával občerstvení a zotavení po namáhavé, tytýž i mozolné vědecké práci. Bývá již tomu tak pod božím sluncem: hledáme často věcí malých a nalézáme velikých. Tak dělo se i s naším patriarchou: nalezl, čeho nehledal, o čem po všecky časy pochyboval, co s resignací téměř zoufalou, spravuje se pouhým, suchým umem, dávno pustil po větru a vodě. V odlehlé krajince, v níž meškal pro občerstvení, nalezl živou naději, než co dím, nalezl opravdivou víru, že národ český má svou budoucnosť. Známoť obecně, že Dobrovský nikdy se nenosil nadějemi, jež chutí vzácnou, pružností bujnou a silou bohatýrskou napájely duši Jungmannův,

Preslův a Šafaříkův. Nechtěl věřiti, ba ani připustiti nechtěl, že kdy literatura česká tak se vzkřísí, aby měla ráz a barvu literatur sousedních Čechám národův. Měl za to, že český duch i český lid válkou třicetiletou vzal za své, že všecko křísení mrtvoly, jež i jemu byla povždy drahá, pouhým a neplodným bude galvanisováním. Nejkrajnější věcí, již připouštěl, bylo, že probuzená literatura nanejvýše bude literaturou prostonárodní, literaturou obecného lidu, jak pěstoval ji za svého času Kramerius. Stálť v tom na omylu jako každý geniální muž, jenž samoděk svírá se v pouta pouhého, suchého umu. Leč náhledové tito nebyli pevnosti ocelové, nebyli v nejvlastnější duši jeho přesvědčením, třeba jich hájil a zastával na venek kopím železné důslednosti. Objevení rukopisů Kralodvorského a Zelenohorského otřáslo, ano zvrhlo základy dlouholetých jeho domyslů. Tušil, cítil, ano přesvědčen byl, že národ, vybásnivší Záboje a Jelena, nemůže s povrchu země zmizeti jako mlha z povětří, jako oblak s oblohy; věděltť, že co jednou vykvetlo v říši pravé krásy, věčný život má a musí míti. Leč kmetem byl, a brada nepřidává moudrosti. Obávaje se, by od manů svých viněn nebyl z nedůslednosti, mluvil a psal jinak než myslil. Ale tím vzbudil se rozkol v duši jeho, k jehož spokojení nevystačoval ten pouhý, suchý um . . .

V takové míře mysli přišel na Chuděnicko, v takovém polovičném bezladí poznal Mrštinu. Vlastenec Dobrovský byl myšlénkami Mrštinovými unesen a povznesen, učenec Dobrovský nedůvěřoval jim. Hloubavý duch nedůvěřuje; onť Götheovou klisnou na zelené stepi k vlastnímu kolu přivázanou. A při vší nedůvěře nedaly mu myšlénky Mrštinovy přece spáti. Naléhavá dotírala naň potřeba: myšlénky ty nemohl již pustiti z mysli své, chtěl a musil býti s nimi hotov. Sformoval si je v jedinou větu:

»Může-li národ český tak se zotaviti, aby byl svůj duchem a snahou souvěkým svým spolunárodům sourodý?«

Lepší, důstojná budoucnost pak už musila se bez ohrádky připustiti.

Na otázku tu podal Mrština na hrázi pod klenem uspokojivou odpověď. Dokázal, že posud duch český jest, jaký býval před staletími; dokázal, že i lid český jest, a duch a lid tvoří národ. Ukázal i cestu, jak duch český státi se může zjevem skutečným, pro budoucnost působivým. Prostoduchý stařec nemohl zajisté nic jiného mysliti, než literaturu a umění, osvětu.

Dobrovský nemohl mu odpírati, nemohl pravd jeho vyvrátiti, ale jakož se stává i věhlasným lidem, že při otázkách nadmíru důležitých první váhu dávají věci vedlejší, tak přihodilo se i Dobrovskému, an skládal v mysli sestavy a vyvozoval z nich úsudky. Že Mrština pokládal jej za císaře Josefa, to zdálo se mu pro povahy Mrštinovy měřítkem nejspolehlivějším; tím měřen jevil se mu tajný český bratr blouznivcem, mystikem, jehož mínění nesnesou vážného soudu logického.

A přes to vše nebyl s to, aby zavrhl myšlénky Mrštinou pronesené. Slunečního světla nevměstnáš pod kbelec, pravdy nezamyslíš, nezamluvíš, neudusíš. Dobrovský cítil na sobě, žeť Götheovou klisnou. Roztrhl provaz, rozběhl se do zelené stepi. Zarazil běh. Kam?...

Oko jeho padlo na kostky v koutě psacího stolu pohozené. Sáhl po nich kostnatou pravicí svou, vážil je v ní.

»Jedna bude Dobrovským, druhá Mrštinou,« pomyslil letmo. »Komu padne více ok, ten má pravdu. Hodím!«

Zvedl ruku s kostkami. Zděsil se, zachechtal se nad sebou opovržlivě. Metati los o budoucnost národa!

Hrozno, děsno, směšno, šíleno! Mrštil kostkami, že po podlaze se rozletěly.

Padl mu na mysl Hukal. Opět letmo. Pozastavil se...

Vidíme toho potřebu z proudu vypravování vybočiti.

Včera k ránu provedena v jednom ze selských statků v městečku smělá krádež. Nad zloději jakoby se byla země slehla. Jen jediná stopa po nich se nalezla. V zahradě za kolnou, kudy bezpochyby zloději do stavení se dostali, ležela stará čepice. Nikdo nevěděl, čí by byla.

Dráb Vojtíšek zpřevracel čepici na všecky strany a kýval nad ní povážlivě hlavou.

»Hum, hum,« odkašlával si, »čepice! Nemluví, protože neumí mluviti, ale staly se věci zlodějské, při nichž mluvila i horší věc nežli tato usmolená čepice. Víte co? Dám čepici za okno u vrátnice. Lidé chodí mimo, snad ji někdo pozná, a budeme na stopě té lotrovské zběři.«

Učinil tak, a okolo jedenácté hodiny dopoledne šel mimo vrátnici nejstarší kluk Hukalův. Šel ještě s jiným chlapcem. Spatřiv čepici pravil k soudruhovi: »Hle! Tatínkova čepice! Jak se sem poděla?«

Vojtíšek stál opodál. Zaslechl, co chlapec povídal. Zasmál se, jak se jen policejní slídič usmáti umí, kdy popřála mu fortuna první stopu po šibalovi nalézti. Byl by chlapci Hukalovu rád dal notný pohlavek za odměnu, že tatíka prozradil, ale neučinil tak z opatrnosti. Ohlásil za tepla úřadu, co se přihodilo, sehnal četnou assistenci, a táhli dolů k rybníku k příbytku domnělého zloděje. Hukal štípal vedle sousedovi dříví. Nevzpouzel se dlouho, dal se sebrati. Podivno, ač v jeho stavení všecko zpřevraceli, nenalezli nic podezřelého z krádeže. Vojtíšek kroutil nad tím hlavou, ale zmásti se nedal.

Odváděli Hukala do šatlavy za vrátnicí, jíž říkalo se chmelinka. Cestou se k nim přidala hromada dětí i zvědavcův odrostlých. Hluk a šum zástupu, když Hukala do dvora přiváděli, vzbudil pozornosť Dobrovského. Přistoupil k oknu. Poznal Hukala.

»Kradl!« zvolal nevrle. »Má dobrota k němu, mé lidomilné úmysly byly mu dýmem. Rozešly se v nic.«

Za dne vyptal se dopodrobna na vše, co sběhlo se s Hukalem. Spravedlivá jeho mysl nedopustila, aby Hukala ihned a naprosto odsoudil, ale klonil se přece celkem k mínění o Hukalovi horšímu a v městečku obecnému.

»Vzal jej ďas!« pomyslil si; »nechť propadne osudu, jehož hoden jest.«

S Hukalem samým promluviti neměl nikterak chuti, ač hlas srdce se u něho za domnělého zloděje přimlouval. »Cikána neumyješ!« pomyslil si.

Odpoledne připadl mu Hukal opět na mysl a s Hukalem Mrština. Ale Mrština dostal převahu, a jakož jsme viděli, vytiskl nadobro nekalého soudruha svého z mysli Dobrovského. Něco neskonale důležitějšího a vyššího hýbalo duší abbéovou a vehnalo ji v napjetí nanejvýše trapné. Sáhl ke kostkám, zahodil je; vzpomněl na Hukala.

Venku právě bila dvanáctá, vítr chvílemi hučel temně a smutně. Dobrovský se vzchopil se sedadla svého a protáhl údy. Hrobová vážnosť hleděla mu z očí, rozkládala se na celém jeho obličeji, přemýšlením takořka povadlém. Pravicí odhrnul rozcuchané šediny s čela a rozhlédl se po komnatě. U kamen na podlaze spatřil po knihách se váleti mosaznou svítilnu. Šel pro ni. Při tom šlápnul na jednu z kostek a byl by upadl přes ni. Odkopl ji prudce, že se daleko zakutálela.

Rozsvítil svítilnu, zahalil se v plášť a bez klobouku vyšel z komnaty.

Šel rovnou cestou ze zámku do chmelinky. Vzbudil vrátného, jenž mu po krátkém zdráhání se u chmelinky zevnější dvéře otevřel. K druhým dveřím, vedoucím do vězení, půjčil mu klíč. Sám usedl na prahu před chmelinkou, položiv vedle sebe z opatrnosti obušek.

Dobrovský vstoupil do vězení Hukalova. Byla to čtverhranná, nevelká, klenutá jizba beze všeho nábytku, plná prachu a pavučin. V pravém koutě od dveří ležel na otepi slámy Hukal. Spal pokojně a tvrdě; vrznutí dveří ho nevzbudilo.

Dobrovský si naň posvítil. Pomyslil si: »Buď to zarytý hříšník jako nejtvrdší suk, anebo člověk nevinný. Jak tiše spí!«

Vzal kostnatou levicí svou Hukala za rameno a rázně jím zatřásl.

Hukal se vzbudil a šipkou posadil se na slámě. Spatřiv abbéa vyvalil naň oči a protíral je oběma rukama. Nevěřil sám sobě, je-li ve sně čili na jevě. Nepromluvil.

»Vstaň,« velel přísně Dobrovský. Hukal poslechl třesa se osykou.

»Věříš v Boha?« tázal se abbé hlasem dutým a hrozným, jakoby z hlubiny hrobu se ozývajícím. »Anebo več vůbec věříš?«

»Věřím ve vaši lidskou dobrotu, milostivý pane.«

»Dobře,« odvětil Dobrovský rozhaliv plášť. »Polož pravici svou zde na mé srdce a odpověz jedním slovem na to, nač se tebe zeptám. Odpovíš?«

»Odpovím.«

»Kradl jsi znova?«

»Nekradl.«

»A čepice?«

»Nosil jsem ji před několika nedělemi. Pak dostal jsem lepší a starou dal Vítovi z Polenky.«

»Dobře. Jdi spat.«

Hukal mu padl k nohám.

»Jdi spat,« opakoval abbé měkčeji. Při tom zvedl svítilnu, tak že její světlo šlo vězni zrovna do očí. Více jak minutu pevně, neodvratně díval se do těch očí. Hukal snesl pokojně ostrý jeho pohled; měl dobré svědomí.

Dobrovský odešel z chmelinky a vrátil se bez průtahu do svého příbytku. Shasil svítilnu a shodil s ramen plášť. Neusedl, ale rozchodil se rychlým, pružným krokem po komnatě. Po chvíli teprve se zastavil a odhrnul s čela šediny větrem pocuchané. Dobrovský, jenž přišel, jiný byl než Dobrovský, jenž před čtvrthodinkou odcházel. Odcházel sklíčen těžkou tesklivostí, mučen trapnou nejistotou, rozerván dusnými pochybami; přišel prázden vší tísně, ukojen jistotou, posvěcen pravdou.

Co změny té původem a příčinou?

Věc po mysli nepodjatého čtenáře záhadná a přitmělá, po mysli kasuisty Dobrovského prostá a jasná.

Vzpomněv na Hukala v tísni duševní, z níž neviděl nijakého vyváznutí, řekl sobě:

»Tajný genius tvůj přivádí ti do cesty Hukala. Hukal rozhodniž. Je-li nevinen, pravdu má Mrština a ty bloudíš; pakli vinen, ty stojíš v pravdě a Mrština v bludech.«

A Hukal jest nevinen! Dobrovský byl vyléčen z pochyb, jež po celý život hlodaly duši a srdce jeho. Téměř na prahu hrobovém stoje pocítil, že znova se zrozuje, že doplňuje a sceluje se jeho zjev a podstata.

»Nepracoval jsi pro pouhé učence, pracoval jsi pro budoucnost národa svého!«

Ta myšlénka provázela jej dnes na lože. Jako slavný a velebný hlahol zvonův o vzkříšení rozezvučela se v duši jeho. Nežli usnul, dlouho se míhali před okem duše jeho vzdušní obrazové budoucnosti české, ladní jako rajské květnice.

XII.

Kaplan Fabián vzal na se s těžkým srdcem úlohu, již farář naň vznesl. Netřeba rozkládati proč? Nebylo mu posud třicet let a jako každý mládec klonil se i on k věcem nejistým, neznámým, třeba byly proň nebezpečny ano i nedostupny. Vzdušná perspektiva mladé fantasie přitáhla jej do čarodějného kruhu svého a držela jej v něm. Rozum jeho nebyl posud tak silen a zkušenostmi protříben, aby byl ten kruh roztrhl. Tolik bylo jistého, že zamiloval potajmu Madlenku; jak se stalo, nevěděl sám. Podléhal nutnému zákonu přírodnímu. Vzpíral se hezky dlouho té myšlénce, ale neodolal jí, nepřekonal ji. Úmyslové jeho nebyli všední, nebyli sprosti. Jádro jeho povah bylo zdrávo a ušlechtilo. Bylť v lásce své idealistou, ale jakož pohlavní láska není prázdna sobeckých záměrův, tak i v jeho náklonnosti k Madlence silně ozýval se sobec.

Bál se v skrytu Tomše, ale neměl ho za rázného soka. Věděl, že Tomeš obyčejným selským jinochem a Madlenka že není obyčejnou selskou dívkou. Poznav z rozmluvy farářovy ve Františkovi druhého soka, otřásl se v hlubinách srdce svého; cítil, že lásce jeho odzvánějí. Bylť František nejen sličným a ohnivým mysliveckem, nýbrž i povahami svými hoden, aby jej Madlenka vroucně a pevně zamilovala. Intrika farářova proti milencům přišla mu pro okamžik vhod. Ale jen pro první okamžik, pak v něm budila odpor.

»Selské děvče, nevídáno,« pravil farář, týž člověk, jenž s kazatelny a všude, kde za svým povoláním s lidem obcoval, hlásal: »Milujte se; vzájemná láska jest pravým dědictvím Kristovým! Všichni lidé bratří jsme.«

Fabián se dopálil; celou bytost jeho pronikl odpor k dvojjazyčnému jeho nadřízenci.

»Nejsi knězem, poněvadž nejsi člověkem, Strnádku,« řekl sám k sobě potají.

Toto poznání přivedlo jej v náručí Dobrovského. Všednosť jej odpudila, vzácnosť jej přivábila, připoutala. Dobrovský byl vzácným a šlechetným mužem. Teprve nyní Fabiánovi vzcházelo světlo nad postavou abbéovou. Vzešlo přirovnáváním. Abbé ujímal se utlačených: Mrštiny, Hukala, Madlenky. Jaký to ctihodný křesťan! Šlo mu o svobodu myšlení, o poctivosť svědomí; o právo upřímných mladých srdcí; o hojení sociálního neduhu. Mrština, Madlenka a František, Hukal! Bělmo padlo Fabiánovi s očí. Byl všecek Dobrovského.

Vyhledal hned druhého dne Madlenku a nalezl ji samotnu na poli. Štěstí mu patrně přálo.

Madlenka se z prvopočátku zarazila, poděsila. Fabiána to neušlo: měl srdce v kleštích, a přece chtěl a musil jednati.

»Vím,« pravil Fabián, »že jsi srdce své zadala Františkovi myslivci.«

Madlenka zahořela studem. Sklopila oči, a ňadra její bouřlivě se rozvlnila. Ale i kaplan sklopil oči k zemi. Cítilť, že v tomto okamžiku vzdává se myšlénky libější jara, plodnější léta; cítil, že hrne se k němu chlad podzimní, jenž snad vanouti bude všemi dny jeho budoucnosti. Bojoval v sobě boj krutý, ale vzpamatoval se.

»Jsi knězem,« promluvil k sobě, »a knězi jest se obětovati. Obětovati, a byť srdce úpělo a krvácelo; byť žalostivě umíralo a umřelo.«

»Farář a obroční,« pokračoval Fabián zajíkaje se, »chtějí vás od sebe roztrhnouti. Mne zvolili za spolunáhončího. Povídám to tobě, Madlenko, proto, abysi věděla, že Bůh mne k tomu zvolil, abych potají se vás obou ujal. Zaklínám se ti živým Bohem, že mluvím pravdu, a třeba mně při tom srdce usedalo. Nebo věz, Madlenko, že již dlouho tě mám rád. Rád, upřímně, nade všecko pomyšlení. A přece — vezmu se o to, aby nezvítězil ani obroční ani farář, ale abyste byli svoji, ty a František obročních.«

Madlenka k němu vzhlédla. Nevěřila sluchu, nevěřila zraku. Oči Fabiánovy byly zaroseny, tváře mu hořely krásným zápalem obětním.

Skočila k němu, chtěla mu ruku políbiti za tak vzácný dar šlechetné obětovnosti. Nepřipustil, ale stiskl jí lehynko ruku a podíval se skrze slzy na ni. Nepustiv její ruky a vida, jak jasný její zor perlovým mokem přetéká, promluvil k ní po bratrsku: »Nyní víš všecko. Důvěřuj. Bůh dá, že všecko dopadne dobře po přání vašem. Buduť tajným ale účinným prostředníkem mezi obročním a Dobrovským a stojím ti za to svým spasením, že vaši při k šťastnému konci přivedeme.«

»Bůh vám to zaplať,« zaštkala Madlenka.

»Zaplatí, děvče,« odvětil vážně Fabián.

Odešel všecken šťasten nad tím, že zvítězil nad srdcem svým. Nešel domů, rozběhl se do šírého pole a bylo mu, jakoby boží dech byl se dotekl jeho duše. Šel, kam jej nohy nesly, bez záměru a účelu. Cítilť, žeť atomem nekonečnosti, jenž nese se výš a výše, dál a dále, šíř a šíře. Necítilť ani, že nohy jeho dotýkají se země. . . .

Došel k starému žulovému kříži v šírém poli. Na stupni jeho odpočívala postava modře oděná, a byla takořka sama v sebe schoulena. Fabián poznal Dobrovského a přisedl na zemi k jeho nohám. Odloživ klobouk zpovídal se mu hlasem a výrazem mladého, nadšeného idealisty. Duše jeho vlévala se proudem rozpěněným do hlubokého a vážného jezera duše Dobrovského. Stařec ji v sebe pojal a místo vší odpovědi vzal Fabiána oběma rukama za hlavu a políbil jej srdečně v čelo.

Vážně pomlčev dodal po chvíli:

»Moudrý muž jest, kdo skrze bludy jde ku pravdě; kdo při bludech setrvá, bláznem jest. Tys, bratře, na dobré cestě státi se moudrým mužem. Kdyby nebylo mé staroby, tebe a jenom tebe vzal bych do učení. Ne za lahodného slunce, za bouře a deště otvírá se krásné jaro, ne za blahého pohodlí, za zápasu a nehod rodí se statečný muž. Tys občerstvil starou duši mou, já z vděčnosti rád bych obrnil tvoji mladou. Snad se mně to podaří. Mámť nyní na sklonku dní svých pilně potřebí důvěrníka. Bůh tě přivedl. Pojď, abysi měl toho jistotu, co jsi ve mně tušil.«

Vstali a ubírali se po mezích stranou k Lučicům, jež nahoře na vrchu se v zažloutlém stromoví bělaly.

Dobrovský, povaha jindy tak skoupozvuká a v samu sebe zatonulá, odhalil ochotně a důvěrně Fabiánovi všechen ten svět myšlének, jenž za posledních časů v něm se rozvinul. Kaplan díval se do něho s vděčnou myslí jako do kouzelné svítilny a děkoval v duchu Bohu, že dal mu poznati muže, jakých poskrovnu rodí příroda. Dobrovský naproti tomu shledal v něm učně, jakého si jen mohl přáti. Věděltť zkušený stařec, co váží jasné srdce a kyprý duch, jež nalezl ve Fabiánovi dosti podivným během prozřetelnosti.

Příznivá náhoda vedla kroky jejich k poli, na němž

posud Madlenka pracovala. Zastavili se. Vážné vrásky v tvářích Dobrovského omladily se roztomilým humorem.

»Vida, vida,« škádlil Madlenku, »jakého jsi nalezla v panu páterovi přímluvčího! Nic si z toho, děvče, nedělej, že se nebe vaší lásky trochu kaboní. Já a pan kaplan foukneme do těch mráčkův, a sluníčko vám vysvítí. Bylo by škoda, aby ta tvá roztomilá očka pro to plakala a nespala. Pozdravuj pěkně Františka a dědečka. Měj důvěru, dítě, měj!«

Madlenka se zapýřila radostnou nadějí. Samou vděčností nenalezla k odpovědi slov.

Další cestou probírali oba pánové dopodrobna svůj plán s milenci.

Před městečkem se rozešli. Dobrovský sám tak navrhl.

»Nebylo by radno,« pravil, »aby nás spiklence viděli pohromadě. Já tudy, vy tudy spějme lisími skoky. Bude to krejcarová komedie s těmi dvěma ptáky, se Strnádkem a Konipasem. Na shledanou, milý spiklenče.«

Rozešli se.

Ve dvoře zámeckém bylo šumotu. Před chvílí přivedli Víta z Polenky; nalezeno u něho něco prádla z krádeže. Hukala však teprve k večeru sprostili vazby. Ranami donucen přiznal se Vít a prozradil soudruhy, již mu pomáhali. Hukal odešel čist domů na nemalou nevrlosť pana obročního, jenž mu nezapomněl šunek, a na zlosť fanářovu, jemuž došlo k uším, že vlastně Dobrovský Víta vypátral.

XIII.

Na západním svahu vrchu Doubravy byl úval, kolkol obstoupený statnými buky a smrky. Úval ten byl uprostřed širošírých lesů místečkem útulným a půvab-

ným, k posezení vybízejícím. Porostlý byl s větší části keři lesního bezu, jehož jasně červené hrozny v moři jednotvárné zeleně oko občerstvovaly, pak brsleny a ptačím zobem. Po rozházených v něm balvanech a po kamení plazily se malebně dlouhé a ostnité větve ostružníku. Listí jeho bujné přikrývalo podzimními barvami svými skalní pustinu tak libě, že oko pohledem okřívalo. Mrština rád si zde poseděl a rozjímal.

V pravém koutě pod lesním bezem stáli dva mužové s puškami v rukou. Nejistý jejich zrak a opatrnosť liščí, kterou se rozhlíželi, prozrazovala pytláky.

»Tamto z kouta musí co nevidět přijíti,« promluvil jeden z nich přitlumeným hlasem.

»Jen kdyby již to bylo,« odpovídal druh.

»Pravda. Mrštinovi není co věřiti. Ten starý chlap stále je na nohou, a než se naděješ, máš jej za zády. A řeči s ním není žádné.«

»Nebyl bych s tebou šel, ale zvěřina je zvěřina. A venkoncem kde stojí, že roste jenom pro pány?«

»Ticho. Pozor.«

Odmlčeli se a upjali zrak v protější kout. Byla tam studánka a srnčí měli vypátráno. Mluvili o vlku a vlk byl za humny. Nahoře, nad stěnou úvalovou vynořil se z lesa Mrština. Zastavil se, rozhlížel se. Hovoru pytláků nezaslechl, ale shlédl dvě selské čapky dole, kus před sebou. Větřil nekalé hosti a hledal místo, kudy by nejsnáze a bez hluku k nim dolů sestoupil. Nežli však se dostal do úvalu, objevilo se na protější straně srnčí. Byl to pěkný srnec a postavil se zrovna na ránu. Starší pytlák přiložil k líci pažbu, naměřil a spustil. Rána houkla. Srnec se svalil trefen do srdce. Pytláci hnali se po padlé zvěři. Mrština jim v patách.

»Zvolna, hoši,« zahřímal na pytláky. »Nechte, co nevyrostlo pro vás. Stůjte, aby nebylo zle. Složte zbraň!«

Mladší pytlák se ohlédl a utíkal v pravo do lesa, jakoby mu paty namydlil. Starší byl neohroženější. Nedal se zmásti. Úprkem hnal k padlému srnci.

»Nech ležeti, Poldo,« volal za ním hajný oka s něho nespouštěje. »Bude zle!«

Pytlák dostihl srnce v smrtelných bolestech se svíjejícího. Chopil jej za nohy, aby jej odvlékl. Nešlo to, bylo to úplně dorostlé, těžké zvíře. Mrština škrábal se přes kamení za ním. Pytlák se odhodlaně postavil před svou kořisť a pravicí stiskl na dvojce druhý kohoutek.

Mrština byl asi patnácte kroků od něho. Vzpřímil se.

»Nech ležeti, bezbožníku; kradeš,« volal k němu.

»Vari, hajný,« odpověděl letmo pytlák. »Mám ještě ránu. Jsme sami. Střelím.«

Zvedl pušku. Mrština také.

»Mám také nabito,« pravil přísně a pevně. »Nech srnce, polož zbraň. Sice střelím také.«

Pytlák šlehl okem po srnci. Všecka pytlácká krev v něm zakypěla. Vzal Mrštinu na mušku a Mrština jej.

»Nech mne,« zařval pytlák.

»Nenechám!«

»Nemáš mne míti zadarmo.«

Z hlavně pušky pytlákovy vysršel blesk a kouř. Rána padla. Mrština, jenž nestřelil a jen hrozil, se svalil. Z levého ramene vyřinula se mu krev. Pytlák sebral srnce a šipkou byl ten tam v houští.

Hajný se po chvíli vzpamatoval. Rána jej pálila jak žhavé uhlí, levice byla ochromena. Kola se mu dělala před očima. Šla naň mdloba . . .

V lese padla rána třetí. Chvíli po ní z lesa na místě, kde zastřelen byl srnec, vyšel František. Byl bez klobouku a vlekl za sebou padlého srnce. Po levé straně na hlavě tekla mu potůčkem krev z obdélného šrámu. Hledal studánku a namočiv v ní šátek přiložil jej k ráně. Zaslechl těžký povzdech, zočil Mrštinu. Se-

stoupil k starci, vzal jej do náručí, obmýval jej po čele a skráních a křísil jej.

Hajný přicházel k sobě a zakalený zrak jeho utkvěl na mladém myslivci.

»V levém rameni,« promluvil Mrština. »Nešťastný člověk ten Polda, nevěděl, co činí.«

»Jen o čtvrť hodinky dříve kdybych byl sem přišel!« vyčítal si František.

»Bůh tak uložil; jméno jeho buď velebeno nyní a na všecky věky,« šeptal Mrština.

»Jak je vám, hajný?«

»Mdloby přešly, ale tělem těžce vládnu.«

»Neopustím vás, pomohu seč síly stačí.«

»Zaplať vám Bůh, pane Zachystale; myslil jsem už, že zemru v pustině lesní jako ta boží zvěř.«

»Dá Bůh, že smrť ještě daleko. Pomohu, odnesu vás.«

»Krvácíte sám.«

»To přejde.«

František podepřel opatrně starce o kámen a odešel k studánce, aby nabral do Mrštinova klobouku vody a šátek znova namočil. Než se vrátil, namanul se nový pomocník, vydatnější jeho. Byl to Hukal. Přišel do Drslavic s poselstvím od Dobrovského a nenašed hajného doma, odebral se za ním do lesa směrem, jejž mu Apolena naznačila. Na temeni Doubravy zaslechl tři rány z ručnice, tušil nějaké neštěstí a sběhl v pravo dolů. Trvalo to hodnou chvíli, než přišel do úvalu. Těžkoť nezkušenému člověku vyhledati v lese místo, kde zahlaholily rány.

»Přicházíte na zavolání,« vítal jej František.

»Zaplať Pánbůh, že jsem tu,« oddychl si Hukal.

Málo jen odpočinuv vzal Mrštinu do náručí a vynášel jej z úvalu. František ukryl srnce v houští a stoupal za nimi. Hlava jej prudce od rány bolela. Do-

stali se na průsek, kde cesta byla dosti schůdna. Mrština se cítil dosti silným k chůzi. Na temeni Doubravy, v pasece na výsluní odpočívali. Měli toho velmi potřebí, neboť cesta průsekem nahoru vyčerpala značně jejich síly.

Hluboko pod nimi rozkládala se v zlaté záři podzimního slunce v širokém oblouku malebná krajina pošumavská, rozmanitá vrchy a dolinami, vesnicemi, zámky a městy. Průvodčí hajného si jí hrubě nevšímali, ale Mrština se do ní zahleděl. Rtové jeho pohybovali se modlitbou. Síla ducha jeho překonala na chvíli palčivou bolesť tělesnou. Nemodlil se jistě za sebe, ale za lid, jemuž Bůh vykázal tu krásnou zemi za obydlí a věčné dědictví.

Odpočinkem posilněni vstali a sestupovali pracně a trapně s Doubravy dolů k Drslavicům. Slunce bylo již nedaleko polední výše, když přišli do hájovny.

Hukal a Apolena obvázali podle možnosti ránu Mrštinovu a Františkovu a uložili Františka do světnice a Mrštinu podle jeho žádosti vedle do komory.

»Poběhnu pro lékaře,« nabízel se Hukal. Mrština jej volal k sobě do komory.

»Stavíš se v Lučicích u Fráňů,« nařizoval jemu, »a vyřídíš, co se sběhlo, dceři mé. Pak dojdeš do zámku k císaři . . . k modrému knězi a povíš mu, že prosím snažně, aby jeho milosť nade mnou, ubohým a smrti blízkým starcem se ustrnula a s lékařem ke mně přijeti ráčila. To všecko, Hukale, spravedlivě vyřídíš.«

Hukal přitakal.

Odpoledne přijel Dobrovský s lékařem k Mrštinovi. Krátce před nimi přišly z Lučic Madlenka s matkou. Madlenka cestou ani očí neusušila a srdce se jí nedočkavostí a tesknosti div neutrhlo. Vkročivši do světnice dědečkovy a spatřivši Františka s hlavou obvázanou neopanovala již panenské ostýchavosti své. Jako laňka skočila k loži Františkovu a přitiskla tu drahou hlavu

jeho k srdci na smrt polekanému a zmučenému, skrápějíc ji pravým deštěm slzavým. Matka strnula překvapením. Rázem porozuměla, proč nebyla Madlenka k upokojení. Dobrá žena neměla síly s dostatek, aby Madlenku od myslivečka odtrhla. Odešla sama k otci do komory.

»Měl jsem věděti,« žertoval František utíraje si slzy, »že přijde ke mně takový doktor jako ty, Madlenko! Věru do postele by mne nebyli dostali.«

»Ó, lež, mé zlaté potěšení, lež, abysi mně neumřelo,« napomínala jej Madlenka a držela jej vší silou v posteli, »abysi nezhoršil nemoc.«

A naklonila se k němu a přitiskla své rty na jeho ústa. František ji chytil okolo krku, a trvalo hodnou chvíli, než ji pustil. A pustil ji jen, že ve světnici cizí hlasy zahlaholily a rázem jej i Madlenku vytrhly z rozkošného opojení lásky.

Dobrovský s lékařem vstoupili do světnice hlasitě hovoříce. Hukal za nimi. Spatřiv milence v náručí si ležící pousmál se abbé přes všecky vážné trudy, s nimiž přicházel k Mrštinovi, a pravil: »Vida! Mysliili jsme, že život našeho zamilovaného Nimroda visí na niti, a on visí na ústech jako mák kvetoucích. Zde, doktore, pšenice vám nepokvete. Nedejte se, dítky, vytrhovati. Léčba lásky nade všecky elixíry. Kde Mrština?«

»Vedle v komoře,« odvětila Madlenka až po uši uzarděná.

Oba pánové vešli do komory a Hukal zůstal v přední světnici. Po chvíli vrátil se Dobrovský sám. Nechtělť se dívati na operaci, již lékař bez průtahu na raněném Mrštinovi vykonati zamýšlel. Odešel do zahrádky nařídiv prve, aby Hukal a ženské byli lékařovi po ruce.

Když Madlenka poodešla, sebral se František, ustrojil se a šel za abbéem. Dobrovský stál před včelníkem a

díval se na včely, any jedna přes druhou přilétaly a odlétaly. Neodvraceje od včel oka vyptával se po podrobnostech dnešní nehody. František vypravoval, co již víme, a připojil, že nepřišel Mrštinovi na pomoc pouhou náhodou. Hukalovi totiž, jenž posud svých šmejdův po okolí nezanechal, dostalo se k uším, že Polda má vyhlídnutého srnce a že zítra záhy se svým sestřencem naň půjde. Pozdě večer přišel Hukal do obory a ohlásil to revírníkovi. Ten vyslal ráno mládence k studánce na Doubravu. Leč František i Hukal přišli již pozdě. František setkal se v houštině s pytlákem, střelil po něm na slepo, načež tento nevida jiného vyváznutí srnce odhodil. To byla třetí rána, již Hukal uslyšel.

Za dobrou půl hodiny přišel lékař do zahrádky, všecek zasmušilý. Dobrovský tázavě naň pohlédl.

»Ztěžka z rány vyvázne,« pravil lékař. »Náboj vnikl hluboko v nadpaží. Kdybych mermomocí chtěl jej dostati, umřel by mně třeba stařec pod rukama. Ztráta krve jest veliká a Mrština stár. Jakživ jsem neviděl tak statečného pacienta. Leč co naplat, starcem jest.«

Abbé se zahleděl do trávy.

»Jak dlouho vydrží na živu?« tázal se hlasem soustrastí přitlumeným.

»Těžko pověděti, pane abbé,« odvětil lékař. »Týden, dvě neděle, kdož to ví. Nejsem šarlatán.«

»Díky, doktore. Obvažte zde ještě mladého Zachystala a račte již sám domů jeti. Zůstanu v Drslavicích.«

Lékař odešel s Františkem do hájovny a potom odejel. Dobrovský procházel se nepokojně po zahrádce. Slunce zapadalo za Doubravu. Zapadalo, zapadlo. Abbé vyšel ze zahrádky a šel do vsi zamyšlen a zadumán. Nepoděkoval ani na jediný pozdrav. Za světla měsíčního již vrátil se do hájovny a ptal se, spí-li Mrština. Hajný nespal. Vstoupil k němu do komory; Madlenka,

matka její a František na pokynutí Mrštinovo mlčky odešli. Abbé přisedl k loži nemocného starce a sepjal ruce na klíně. V komoře bylo šero. Oknem ze zahrádky padalo světlo měsíčné na stěnu, při níž bylo lože nemocného. Mrština chvílemi těžce oddychoval.

»Spíš-li, bratře Mrštino?« tázal se měkkým hlasem po chvíli Dobrovský.

»Nespím, císařská milosti.«

»A bolesť?«

»Což jest proti bolestem, jež za nás trpělivě snášel Spasitel?«

»Máš dosti síly, abychom si porozprávěli?«

»Mám.«

»Dobře jsi učinil, že jsi pro mne vzkázal. Do smrti bych byl toho litoval, kdybys byl umřel neučiniv se mnou pořádnosti.«

Mrština teprve po chvíli odpovídal: »Dobíhám k cíli života, a dnové moji jako stín by byli pominuli, kdyby vaše milosť mou prosbu byla oslyšela.«

»Jsi pravým českým bratrem; skromným a silným žije i umíraje. Neděkuj; děkovati na mně jest. O čem jsme mluvili ondyno na hrázi při rybníku, nevyšlo mně z paměti. Přemítal jsem důkladně na mysli každou myšlénku tvou. A konec přemítání: pravdu jsi mluvil, Mrštino! Viz mne starce, Tomáše na víru obráceného. Tys obrátil mne na dobrou českou víru, proti níž takořka po celý život vzpíral se duch můj a k níž mne přes to všecko vábilo a táhlo srdce. Běžel jsem a vězel v nejistotách; v trapných a teskných. Viděl jsem, že kolem mne k hrobu se chýlícího vzchází pokolení nové; kol starého nevěrce mladí, věřící apoštolé, opojení nadějí v budoucnosť českého lidu. A já nevěřil a zůstal v nejistotách; nadšení jich měl jsem nanejvýše za opozděný výbuch sopky dávno uhaslé. Ale nejistoty nešly z duše mé; ostrá ducha mého zbraň nebyla s to, aby povalila

je v prach. Říkali: nemá srdce. Mýlili se. Srdce a duch můj byli na spořích tak, že druhdy šílel jsem. Prozřetelnosť s tebou mne svedla. Bůh laskav k lidem nade všecko pomyšlení. V tobě, Mrštino, dorostl na mne muž. Ty, člověk z lesův a pustin, rozptýlil's nejistoty mé světlem věčné pravdy, tys dokázal mně, že posud jest i český duch a český lid, tys přesvědčil mne věrou tak prostou a silnou jako boží evangelium, že potácel jsem se téměř po celý život v klamích. Nesvážíš nikdy, starče, váhy slov svých; Bůh z tebe mluvil, poněvadž víra z tebe mluvila, čistší nad rosu nebeskou a vroucnější než slunce. Bůh víra jest; Bůh pravda jest: víra jest pravda. Víra, pravda prostá holubička. Letí, letí a nepomýšlí na krkavce, již číhají na ni. A krkavci, toť černé pochybnosti, jež rodí pouhý, suchý um. A víra, pravda plodnější holubic; krkavci jí neutkají. Pryč s krkavčí učeností, pravda neskonale sladší. Mrštino, veliké jsi mně prokázal dobrodiní. Šel jsem tmou a přišel jsem k světlu. Měl jsem povždy za to, že jsem jen pracoval, abych dle sil svých porozšířil vědomosti ducha světového, a já pracoval pro svůj národ! Cítím to, jsem o tom přesvědčen. Národ můj otevře si svou dílnu, a já mu pomáhal ji otvírati. Pomyšlení to jako manna splývá do duše mé. Jaké dílo z jeho dílny vyjde, nebudu vyměřovati. Tolik jen jistého, že bude božským, neboť ukáže, že duch národa neúmorným jest a duch národa stělesněným jest paprskem boží síly. Vidím budoucnosť lidu svého před sebou; spokojen a šťasten složím kosti své do země.«

Podal vděčně Mrštinovi ruku. Tento ji slabě stiskl a pravil: »Nestavěl jsem nikdy rozumův svých vysoko. Jesti člověk poutníkem, jemuž se hůl sotva v rukách ohřeje. Co dobrého v něm, Bůh vložil do něho. Svatou pak povinností naší, dary ty boží pokládati za hřivnu, s kterou nám uloženo těžiti. Bývá to přečasto prací

těžkou a pernou. Jak velebím Hospodina, že mně dal nalézti vaši milosť, že u vás těžiti jsem mohl hřivnou, jíž Bůh mně svěřil k těžení!«

»I já spolu s tebou Hospodina za to velebím,« odvětil abbé; »popřední měrou za to, že ukázal jsi mně také jedině pravou cestu, kterou nám jíti jest, aby v uhnětenėm lidu našem budilo a šířilo a pevnilo se české vědomí, český duch, jenž podle zákonů božských i přírodních musí jednou vydati zdravé a zdárné ovoce. Dobře-li jsem tobě rozuměl, propověděl jsi pod klenem na hrázi: Jen osvícenci a vzdělanci čistě lidsky a vlastenecky smýšlející spojí-li se se zdravým jádrem z lidu, uchovaným z minulosti, povznesou opět skleslý národ z tísní a klopot, a připraví mu důstojnou budoucnosť. Myšlénka ta tak plodna jest jako sama příroda, a hodna, aby ne jeden, ale sto a tisíc životův dalo se za ni do boje sebe krutějšího. Kdo v něm padne, padne mužně a se zlatým přesvědčením, že nebojoval za stíny, a se zlatou nadějí v srdci, že děti a vnukové jeho jísti budou ze štěpu, za nějž dal blaho svého života.«

»Ach, že nynější duchovní i tělesná poddanosť, jež jako skála na našem lidu leží a jeho ducha k zemi tlačí, nepřipouští, aby vyplňovalo se v Čechách zlaté to proroctví!«

»Nechtějme, starče, všemu najednou. Duch-li v pravdě lidského osvícení rozvlní se v Čechách a bude se opírati a občerstvovati ze zdravého jádra, z národa, padne sama sebou, dříve než mine půl století, duchovní i tělesná poddanosť lidu.«

»Osvícený, lidomilný a mocný panovník rázem by mohl vykonati, co bude krušnou prací třeba celého století.«

»Kde jej vezmeš, Mrštino?«

»Císařská milosti! Svrhněte se sebe zapřenou, do níž taková léta před národy svými se halíte! Hlaste se

k svému lidu českému, a on životy svými vystaví kolem milosti vaší hradbu, o niž rozbije si hlavu svou i kněžstvo i panstvo . . .«

»Ustaň, starče; blouzníš,« zvolal Dobrovský vyskočiv se stolice.

»Nevažte přísně, císařská milosti, slov starcových!«

»Vari, vari, Mrštino! Tys na hrozném omylu, z něhož již ondy měl jsem tě vyvésti. Nejsem císař Josef, třeba i tváří mu podoben byl, jsem Dobrovský, kněz, Čech, přítel tvůj.«

»Císař Josef není mrtev . . .«

»Toť šalba, starče, již vymýšlí sobě ubohý lid pro útěchu svou. Nejednou stál jsem při jeho prostinké cínové truhle, jež leží u nohou mateře jeho Marie Terezie v hrobce u kapucínů ve Vídni.«

»Truhla je prázdna.«

»Plna ovšem není; neboť prach z kostí a masa lidského nevyplní po smrti ani truhly. Nedej se másti přeludům. Jak může tak bystrá hlava jako je tvá libovati přelud a třeba byl sebe malebnější?«

Mrština svěsil hlavu. Dobrovský opět usedl k jeho loži a pokračoval po chvíli hlasem tak jistým a přesvědčivým, že Mrština vystřízlivěti musil z blouznění, jež po drahná léta měl za věrnou pravdu.

»Císař Josef,« vysvětloval abbé, »odešel se světa cestou všelikého těla. Roku devadesátého, dvacátého dne února zemřel od souchotin. Lid po různých zemích rakouských ho oplakával; panstvo, kněžstvo, úřednictvo si oddychlo, jakoby mu byl kámen se srdce spadl. Jedni i druzí nerozuměli podivnému muži tomu. Lid jej přeceňoval; panstvo, kněžstvo i úřednictvo ho nedocenilo. Klesaje s trůnu do hrobu klesal se srdcem zkormouceným, s myslí zoufalou. Úmysly jeho byly jasny, dobry,

znamenitý, leč soustava jeho vládní, kterouž je prováděl, vycházela ze sobectví a řídila se jím; nebyla lidská. Proto tak truchlivě zahynul.«

»Starý Kokoška viděl císaře Josefa na své vlastní oči,« namítal malomocně Mrština, jehož dávnoleté plány v dým a páru se rozcházely.

»A řekl ti, že jsem císař Josef, není-li pravda? A tys věřil, jakož člověk rád tomu věří, čemu chce. Je to stařec slaboduchý, snad i pološílený, jak mohl tys jemu uvěřiti? Či máš mne posud za Josefa?« — Mrština zakroutil hlavou. — »Josef propadl žalostnému klamu. Povyšuje libovůli svou nad zákon, jak mohl chtíti svobodě lidu? Jak srovnáš si v hlavě panovnickou libovůli a svobodu národů? Nemožno Ty i lid zmýlili jste se v něm. Tisíce, ba miliony lidské zdaž může oblažiti zásada, již jediná hlava si zalíbila ze sobectví? On chtěl obnově, ale což je obnovovatel bez věhlasné politiky? A Josef nebyl politikem. Národy různých jazyků, mravů a zvyků nepřivedeš pod jeden klobouk. Proto došlo to s Josefem do smutných konců!«

»Ale on hájil svobody u víře, práva svědomí a všelikého náboženství.«

»Pravda, nikoliv však neobmezená, prostá, jakouž každá pravda musí býti. On podstoupil boj s Římem, ale myslíš, že ve prospěch svých národův?«

»To svatě myslím.«

»To je zmýlená, milý Mrštino, a zmýlená od jakživa neplatí. Od dob Ferdinandových měl Řím a kněžstvo jeho lid náš v rukou. To hnětlo Josefa. On jediným chtěl býti pánem národů podřízených jeho žezlu. I nešlo mu snad, aby lidu dal dávno žádanou svobodu v náboženství, nýbrž aby kněžstvo učinil služebníkem své státní libovůle. Odpoutávaje kněžovládu od Říma neměl blaha národů svých na zření a paměti, nýbrž snažil

se sesíliti svou moc vládní naproti národům svým. Rozumíš mně dobře, Mrštino?«

»Žel Bohu, rozumím, milostivý pane.«

»To jsem ti chtěl nejprve vyložiti. Poněvadž jsi porozuměl, vyvedu tě snáze i z omylu druhého. Domníváš se, že dobrý panovník zbaviti může lid rázem poddanosti duchovní i světské. Rozumy tvé jsou prosty a lidsky, ale nesahají daleko za humna. Panovník jest především šlechticem a šlechticem nejmocnějším. A již v svatém písmu stojí: Noli sperare in principibus, to jest v dobré češtině: Nespoléhej nadějemi svými na knížata. Kdo v nádherném paláci se narodil a odchován byl lidmi, duchem mu zaprodanými, což ví on, jaké potřeby, touhy a žádosti vrou pod doškami a šindelem! Mocní světa tohoto hledí s kruchty na poddaný lid jako na podnoží své, jak by si mohli k duchu připustiti starosti o něco, čímž nikdy ani v myšlení svém se neobírají? Maluji ti obraz temný a smutný, ale pravdivý. Co mi cizím jest, čeho nemiluji, za to nenapnu rukou svých ku práci. Pusť, bratře, naděje v panovníky s větrem a vodou; nekyne z nich lidu spása. Jsou to myslné bubliny.«

»A budoucnosť našeho ubohého lidu českého?«

»Zavírá se jen v něm samém a nevisí na nikom jiném, třetím. Duch jeho věčně živý, neúmorný a nezmarný, vydá ze sebe plody, neboť duch musí ploditi, an jinak by ho nebylo. A plody ty budou osvícení vzdělanci, s českým upřímným a vroucím srdcem, s bystrým a silným duchem. A jako zdárné děti pro otce své a dědy pracují, tak budou oni pracovati pro milovaný lid svůj a obětovati se zaň, a z pravé mravnosti, v práci a oběti se zavírající, musí vyjíti budoucnosť lepší a jasnější, a než vymrou po nás dvě, tři pokolení lidská, bude širá cizina nejen nás Čechy znáti, ale bude

nás i ctíti za vydatné spoludělníky na lidstva díle společném.«

Mrština sáhl zdravou rukou svou po pravici abbéově. Přitiskl ji k ústům svým a pokropil ji deštěm slz vřelých a vděčných. Dobrovský se k němu nachýlil a přituliv hlavu bratrovu k srdci svému políbil upřímně ty jeho poctivé šediny. Chvíli nepromluvil jeden ani druhý pohnutím. Mrština první přetrhl posvátné ticho volaje nadšeně:

»Chvála a čest tobě, Hospodine, že's nedal mně, nehodnému červu zemříti, dokud nepoznal jsem živého pramene tvé nekonečné lásky a milosti k člověčenstvu! Vděčen v srdci odejdu k otcům, neboť okusil jsem plnou měrou mannu, z milosti a moudrosti tvé se prýštící!«

»Amen,« přidal vážným hlasem Dobrovský. Po chvíli pokračoval usednuv opět na stolici: »Života tvého jest na mále, příteli. Lékař slibuje ti asi čtrnácte dní.«

»Staň se vůle Páně.«

»Hrstka času ovšem nevalná, ale dostatečná, abychom spolu skoncovali ještě jiné některé věci, jež zajisté milý jsou srdci tvému. Poodejdu, abych zavolal dceru tvou. Rána tvá má potřebí čerstvého obkladu a tělo tvé posilnění. Až se občerstvíš, přijdu opět.«

Hajný přikývl hlavou. Abbé odešel a vyšel ze stavení. Naproti hájovně při cestě na mezi seděli v libém světle měsíčném František s Madlenkou a opodál Fráňová s Apolenou. Tyto dvě ženy odeslal abbé do hájovny, aby posloužily Mrštinovi, sám pak postavil se před milence kochaje se se zalíbením v rozpacích, do nichž je přivedl, vystoupiv z hájovny.

»Sedí se to krásně při měsíčku, není-li pravda, lidičky? Doufám, že jste si mezi sebou už všecko spravili?«

»Spravili,« odvětil František hlasem radostným.

»A měsíček sešil stříbrnými svými nitmi srdéčka vaše v jedno? Což Madlenko?« Madlenka neodpovídala. »Z té stránky tedy nejkrásnější pořádek. O ostatek již se musím postarati, jak jsem ti slíbil, Madlenko, není-li pravda? Dá Bůh, že to všecko vezme dobrý a šťastný konec. Až se vrátí ženy od nemocného hajného, půjdete se mnou k němu.«

»Umře-li dědeček?« zajíkala se Madlenka.

»Umřeme všichni, dušinko. Smrt rovně měří, tak šarlatu jako šeři. Prozatím snad nám ho Pánbůh tak dlouho dopřeje, dokud nebudete nadobro svoji. Však se o to v čas postarám.«

»Bůh vám to zaplať, milostivý pane!«

»Nechte, děti, díků, nechte. Ženy se vracejí. Pojďte se mnou k dědečkovi do komory.« Zdvihli se. Dobrovský pojal s sebou matku Madlenčinu i hospodyni. Vstoupili do komory.

»Kdo lásky nemá, ničehož nemá, praví miláček Páně,« oslovil abbé Mrštinu. »Předvádím ti, bratře, dva lidičky, již všecko mají, poněvadž se mají rádi. Očekávám najisto, že požehnáš svazku jejich srdcí.«

Mrština zapomněl samou radostí na všecku bolesť v rameni. Bylať vnučka Madlenka od jakživa jeho miláčkem, a choval už dávno vroucí žádosť, aby ji před svou smrtí viděl dobře zaopatřenu. I Františka znal jakožto mladíka nezkaženého a upřímného. Napadlo mu sice, že vnučka jeho dcerkou poddaného sedláka a mysliveček synem panského úředníka, ale té věci nyní úzkostlivě nevážil. Spoléhal při tom na přímluvu a pomoc abbéovu, jenž u vrchnosti mnoho platil a jenž jej laskavostí a přízní svou zahrnoval.

»Je-li v tom vůle boží,« pravil slze radostí, »vezměte s sebou, dítky, požehnání dědovo.«

František a Madlenka přiklekli k jeho loži, Mrština zdvihl nad nimi zdravou pravici a doložil: »Žehnej vás Bůh Otec i Syn jeho i Duch svatý. Amen.«

»Kněžské požehnání dám já vám, až si všecko s panem hrabětem spravím,« promluvil Dobrovský. »Děd váš, dá Bůh, nebude při tom chyběti. Nyní opustíme komoru. Nemocný stařec má potřebí poklidu a odpočinutí. Bůh dej ti, Mrštino, dobrou noc.«

Všichni se hrnuli kolem abbéa líbajíce mu ruce. Vyvinul se jim a odešel do vedlejší světnice. Fráňová zůstala při otci, Madlenka odešla s Apolenou na půdu, František zůstal s Dobrovským ve světnici . . . Venku byla stříbrojasná podzimní noc. Přátelům našim nechtělo se dlouho do spaní. První usnul Dobrovský a spal neobyčejně libě a tvrdě.

XIV.

Třetího dne po boji s pytlákem na Doubravě trhl někdo u fary chuděnické zvoncem. Kaplan Fabián, jenž v pravo od fortny bydlil a křty do matriky zapisoval, šel otevřít. Před fortnou stál pan obroční Konipas všecek udýchán. Pozdravil kaplana a pravil: »Pan farář doma?«

»K službám. Račte jen v levo, je v čeledníku.«

»To je mela, že sotva ducha popadám. Dobrovský dostál slovu.«

Dvéře u čeledníka se otevřely, a na prahu objevil se farář. Hlasitý hovor obou pánů jej přivábil. »Račte, pane obroční, račte dále.«

»Jdu již, velevážený příteli, jdu. Zatím s Bohem, velebníčku,« dodal Fabiánovi ruku podávaje. Přišed do čeledníka vrhl sebou do pohodlné lenošky, vytáhl z kapsy

šátek a utíraje si pot s čela vykládal: »Už je to hotovo. Frantík náš má místo. Dobrovský mu k němu pomohl. Včera již, a já teprve nyní dostal o tom novinu. Překvapením jsem všecek zkoprněl. Nechtěl jsem věřiti svým vlastním uším. Pomyslete, dvacet čtyři léta a revír, kdo to jakživ slyšel?«

»Vidíte, že mám dobrý nos,« prohodil farář.

»To je stará vesta, příteli. Ale ještě něco. K tomu patří však víra jako borovice, přítelínku. Považte, uvažte: ten lotr od narození, před kterým se i ten rubáš na umrlém třese, ta šelma od kosti, ten dolejší Hukal bude hajným po Mrštinovi, který prý již z posledního mlátí!«

»V tom vidím Dobrovského; to je mu podobno. Ale není to horší paškvilu, jejž spískal na mne! Pak Hukal není ještě hajným; k čemu jsme my tu, duchovní vrchnost?«

»Což panstvo dá na to.«

»Na to si vezmeme brejle! To by v tom byly všecky šlaky! Ale k čemu se hádati? Máme, co jsme chtěli, slovo hraběcí pro vašeho syna. Ten šedivý lišák josefinský nalíčil si past sám na sebe. Teď je na nás, abychom jej do ní chytili. Máme jej v ní.«

»Co myslíte?« tázal se táhlým hlasem Konipas patrně zaražen.

»Co jsme spolu smluvili a na co jste dal ruku: Dobrovského musíme vystrnaditi, a to za tepla. Mně pak nechá moje kacíře na pokoji, vám šunky vaše a syna, a ty paškvily na mne půjdou za ním.«

»Což vám je hej, přítelínku, ale já a vrchnost, toť na uváženou. Raději bych sto zlatých neviděl, věřte mně!«

Fabián vstoupil do pokoje žádaje faráře za nějaký podpis. Farář byl v nejlepším proudu; neslyšel, neviděl, šlo mu o pomstu na Dobrovském. Nedbaje na

příchozího kaplana pokračoval s rostoucím zápalem: »Tak, snad byste se nechtěl z daného slova vyvléknouti? Toho při vás neočekávám a nedočkám se. Příležitosť máme nejkrásnější. Kolik máme hodin? Jedenácte. Zrovna dobře. Excelencpán je doma. O půl dvanácté půjdeme k audienci. Zatím se převlékneme a ustrojíme. Půjdeme spolu k hraběti.«

»Ale pro živého Boha, co tam budu já mluviti?«

»Jděte mi k šípku s takovou hranatou vytáčkou! Či neudělil synu vašemu místa s jistým chlebem? Není to pro vás dobrodiním? A nesluší se na řádného vrchnostenského úředníka, aby se šel za to co nejuctivěji poděkovat? Při tom se zmíníte o sládkovic Málince a uvidíte, že mu to zavoní jako rozmarinka. Přeje sládkovi, to je svato. A já mám svou příčinu jako katolický kněz. Řeknu, že jsem zaslechl o Hukalovi, že má býti hajným po Mrštinovi; že všecky moje ovečky trnou nad tím podivením a Bůh ví čím, takový případ že by byl hrozný . . . nu, neumíme však jen s kazatelny mluviti, jinde mi to také půjde jako po másle. A což váš syn, máte-li jej doma?«

»Ten dareba! Byl celý den a celou noc u Mrštiny. Včera na večer teprve vrátil se do obory.«

»Já vím, že Madlena z Lučic tam jistě byla za ním v Drslavicích a celou noc.«

»Byla.«

»A vy se ještě rozmýšlíte, když vám chytá nad hlavou?«

»Máte pravdu, má tak býti. Půjdeme k audienci.«

»Za půl hodinky budu u vás,« dodal farář.

Konipas odešel. Strnádek podepsal Fabiánovi listinu, jenž hned po té čeledník opustil. Po chvíli vyšel Fabián z fary. U školy zahlédl Vojtíška. Zakýval naň.

»Ručičku líbám, velebníčku. Co je po libosti?«

»Chcete si vydělati na tabák? Doneste hned, jak tu jste, toto zapečetěné psaní milostpánovi abbéovi do zámku. Dáte je jemu do ruky a nikomu jinému, rozumíte!«

»Starý švališér! Nerozuměl by!«

Vojtíšek šel rovnou cestou do zámku k Dobrovskému. Vykonal doslovně, co mu bylo uloženo, a čekal na odpověď, což sám si přidal, bezpochyby, aby pan abbé se dovtípil a uhodil se přes kapsu. Dobrovský přeletěl lístek a rozesmál se. Dal Vojtíškovi dvacetník.

»Vida, vida,« přemítal hlasitě Vojtíšek odcházeje ze zámku, »jak se i moudrý člověk někdy mejlí. Myslil jsem, že je to starý hryzkůrka, a on deset kroků platí dvacetníkem!« To si povídaje pospíšil rovnou cestou do kořalny, aby nepřišel pozdě.

Dobrovský zazvonil na služebníka. »Až půjde pan farář a obroční k excelencpánu, povíš mi to,« nařídil mu.

Za dobrou půl hodiny oznamoval služebník, že oba pánové se dali právě u hraběte ohlásiti. Dobrovský vzal za chvíli klobouk a šel druhou stranou do hraběcího salonu. Šel tichým a opatrným krokem a zastavil se u pootevřených dveří v pokoji k salonu přiléhajícím. Poslouchal. Poznal hlas Konipasův, jenž patrně nebyl řečníkem, neboť slova šla mu těžko od úst. Byl právě hotov se svým díkůčiněním a přecházel nejapně »k té uvážení hodné okolnosti, že by snad syn jeho, jménem František Zachystal, měl toho slušnou potřebu, ohlédnouti se po nějaké partii hraběcímu lesníku přiměřené. On že jakožto poctivý a starostlivý otec jeho s dovolením nejmilostivější vrchnosti, či vlastně vladaře jasného domu . . .«

V tom vkročil Dobrovský. Konipas leknutím oněměl. Bylo mu, jakoby mu byl nemilosrdný osud pásmo řeči pracně a potně sepředené zrovna u úst ustřihl. Nemohl dále. Místo jazyka měl kus olova v ústech.

Hrabě pohlédl na Dobrovského a s Dobrovského na faráře. Vzpomněl si na epigram abbéův. Nebyl s to, aby zatajil smích, jenž jej vší silou přepadl. Strnádkovo rysí očko všimlo si významného pohledu hraběte i abbéova. Tušil, odkud smích excelencpánův. Zapálil se hněvem jako krocan a přísahal v duchu krvavou pomstu exjezuitovi. Při tom vyšel pro hodnou chvíli a snad pro dnešní celou audienci ze svého konceptu.

»Pokračujte, obroční,« vybízel hrabě Konipasa k další řeči.

»Excelencmilosti,« zajíkal se ubohý řečník, »já myslil... Starostlivý otec, myslil jsem. Je to moje nejponíženější poznamenání, excelence. Otec i matka, excelence dovolí... Svobodný hraběcí lesník, jmenovaný František Zachystal...« Při tom mrskl okem po Dobrovském. Ten tu stál opodál jako svatý za dědinou a hleděl na protější obraz na stěně. Abbé si všiml lítostného pohledu Konipasova a prohodil hlasem pokojným a chladným: »Fortuna mně dnes přeje, excelence. Přicházím, tuším, jako na zavolanou a zajisté k nemalé obou pánů libosti. Záležitosť, již právě velectěný pan obroční vašnostem beze všech řečnických tropův a figur předkládá, známa mi až do toho puntíku nad i, a což nad to, ona i s dobrou polovicí jest záležitostí mojí.«

»Ovšem, ovšem, milý pane abbé,« prohodil hrabě, jenž se dovtipoval, že Dobrovský má s oběma pány něco za lubem. »Vždyť vy jste, vezmeme-li to dokola, první a hlavní příčinou, že svěřil jsem včera Františkovi Zachystalovi revír k samostatnému spravování. Dovoluji, obroční, byste ihned panu abbéovi vzdal za jeho laskavosť k vaší rodině slušný dík.«

Konipas přešlapoval jako po břitvách; faráře popadl suchý a draslavý kašel. Volky nevolky vysekl Konipas abbéovi hlubokou poklonu. Hrdlo se mu zadrhlo. Byl by za to dal nevím co, kdyby nějaká neviditelná ruka

jej asi hodinu cesty ze zámku odnesla. Sládkovic Málinka se mu nadobro z mysli vykouřila.

»Myslím, že zavděčím se našemu panu obročnímu, podám-li mu v tomto případě pomocnou ruku,« přejal další řeč Dobrovský.

»Prosím, prosím,« podotýkal obroční zajíkaje se.

»Mluvte, milý abbé,« vybízel hrabě.

»František Zachystal, milovaný synek pana obročního,« vykládal Dobrovský, »jenž mu zajisté otcem nejpečlivějším, zamiloval, excelence, až po uši Madlenku, jedinou dceru sedláka Fráni z Lučic. Je to děvče jako lusk, excelence, z míry dobré a hodné, a Fráňa má hezké hospodářství a peníze. Náš František, řečený Zachystal, utekl se asi s prosbou k panu otci, aby za něj u excelence ztratil dobré slovo, zkrátka: aby vymohl mu při vašnosti milostivé ku sňatku tomu svolení. Ku devotní prosbě velectěného pana obročního přikládám i já, excelence, srdečnou prosbu svou a naději se do vašeho ku blahu poddaných povždy příchylného srdce, že naší společné prosby, pana obročního totižto i mé, neráčíte oslyšeti.«

»Tomu-li tak, milý abbé,« odvětil hrabě nikoliv bez rozmaru, »dávám ochotně vám i obročnímu svolení své, aby se ti lidičky za sebe dostali. Vždyť beztoho lesník bez ženy ptákem by byl bez vzduchu.«

Obročnímu vyvstal na čele smrtelný pot. Co měl činiti? Farář jej zatáhl vzadu za frak. Ale což on toho mohl dbáti? Excelencpán si toho přeje, což zbývá vrchnostenskému úředníku, než spolknouti hořkou pilulku a dělati, jakoby pojídal mandle? Po krátké minutce zakoktal: »Díky, excelence, díky.«

Farář se rozčertil; nemohl déle mlčeti k nepravostem abbéovým. »Věc se má poněkud jinak, excelence,« ohrazoval se pevným hlasem.

»Je tomu tak, obroční?« tázal se hrabě.

Konipas podíval se malomocně na faráře, abbéa a hraběte, vzdychl si a podrobuje se těžkému osudu svému odpověděl s humorem šibeničním: »Nikoliv, excelence. Je tomu tak.«

»Nuže, nechť jsou svoji, ženich i nevěsta. Ta věc jest vyřízena,« dodal určitě hrabě. Obrátiv se pak k faráři, pravil: »A žádosť vaše, pane faráři?«

Zrada Konipasova faráře nadobro pomátla. Cítil, že tancuje na sopce, jehož plamen rozdmychuje úhlavní jeho nepřítel, abbé. Každá žilka hrála v něm vztekem a mstou; těžko bylo ovládnouti se, a bylo toho přece nanejvýše potřebí.

»Mám záležitosť zcela zvláštní,« odpovídal hraběti prohlížeje si rukavici na tučných prstech svých, »a prosil bych za slyšení mezi čtyřma očima.«

Hrabě šlehl okem po Dobrovském. Abbé mrkl významně. »Oč vám jde, pane faráři?« tázal se hrabě na oko zcela poklidně.

»O Hukala.«

»Ah, excelence,« přejal mu Dobrovský řeč. »I v té věci přišel jsem asi jako na zavolanou a zajisté k největší libosti vaší, pane bratře v Kristu, není-li pravda?«

Tato impertinence div nepřivedla faráře o rozum. Všecka jeho výmluvnosť byla ta tam, jakoby ji byl prachem do větru vyhodil. »Jsem duchovním správcem zdejší osady, excelence,« domáhal se pracně slova, »a svatosvatou povinností mojí . . .«

»Jaká to šlechetnosť v pravdě apoštolská vás sem přivedla, pane bratře,« přetrhl mu Dobrovský řeč; »vždycky říkával jsem, excelence, že velebný náš duchovní správce jest vzorná křesťanská duše, žeť to muž mnohé cti hodný, muž podle zákona Melchisedechova. V pravdivé pravdě! Bůh přivedl jej jistě před tvář vaší excelenci s úmyslem nejspanilejším. Není-li pravda,

bratře v Kristu, že přicházíte excelenci díků vzdát za to, že rozpomněl se rovněž tak po křesťansku jako po kavalírsku nad bývalým zavilým hříšníkem, nad Hukalem, že slíbil mu na přímluvu mou najisto hájemství drslavické po Mrštinovi, až jej Bůh k své velké armádě povolá? Tím ovšem zachována bude jedna ovečka ze stáda vašeho ovčinci nebeskému, a jakož Bůh má zajisté větší radosť z obrácení jednoho hříšníka nežli z devadesáti devíti duší spravedlivých: tak i duše vaše křesťanská překypuje nevýslovnou slastí, že ráčila excelence naše zachovati jednu zabloudilou a skoro již ztracenou duši království nebeskému.«

»Vidím, milý abbé,« prohodil hrabě, jenž pravý stav věci tušil, »že vaše bystré oko proniklo milému mému faráři až do dna duše.«

Ve faráři zlostí div nepukla žluč. Každé slovo Dobrovského píchalo jej do živé duše jako špendlík. Pocítil nad sebou mistra, proti němuž jen chatrným je hudlařem. A ku všem těm jedovatým posmíškům co měl postaviti na odpor? Měl vytasiti se s pravdou? Tou by byl i Dobrovského i hraběte ze lži káral a jenom dolomil, co už bylo na něm nalomeno. A co by byl mluvením pravdy utržil? Nic jiného než nesmrtelnou ostudu, horší té, kterou mu abbé způsobil svým hanebným hexametrem. Nevida jiného zbytí učinil to, co krátce před tím učinil obroční. Zakryl to celé peklo zloby své pláštíkem křesťanské do osudu odevzdanosti, uhladil své plné tváře k studenému úsměvu a pravil hlasem přitlumeným:

»Velevážený pan abbé mne předešel, excelence. Nemám, co bych přidati měl k jeho mistrně staveným periodám. Bůh žehnej vaší excelenci a celé jasné rodině vaší, že ujal jste se bývalého zbloudilého lotra a uvedl jej na dráhu vedoucí k věčnému i časnému jeho blahu.«

»Vaše ryze křesťanské smýšlení hodno zvláštní přízně z mé strany,« odpověděl vážně hrabě. »Rád uvidím vás dnes na večer při tabuli, faráři.«

Farář se hluboce uklonil a odešel s obročním. Sotva se dvéře za nimi zavřely, propukl Dobrovský v homerický smích. I hrabě se rozveselil beze všeho ostychu.

»Abbé, vy jste lišák všemi šibaly podšitý,« pravil kníry kroutě. »Takové rozkošné hodiny jsem již Bůh ví jak dlouho nezažil! Ale nyní se zpovídejte, ať vím, na čem jsem.«

»Račte rozkázati, excelence, aby předjela ekvipáž. Na cestě vyložím a rozložím celou tu intriku, hodnou věru péra Molièrova,« odpověděl abbé.

»Budiž.« Oba pánové se rozešli. Farář a obroční šli po schodech dolů, jakoby je byl oba zařezal. U bytu obročního zastavili se.

»Pojďte dál,« pobízel Konipas. »Třeba,« odsekl farář.

Paní obroční přinesla jim láhev mělničiny a masitou zákusku. Konipas nalil dvě sklenice. Oba je jedním rázem zvedli a do sebe vrazili. Pak si teprve oddychli.

»To jsme to vyvedli!« podotkl nesměle Konipas.

»Hanba mluviti,« prohodil nevrle farář. »Ale vy jste vším vinen, pane obroční.«

»Nehádejme se. Konec je konec; špatně to dopadlo.«

»Hanba mluviti. Ten abbé, ten...«

»Což naplat! Hrabě naň drží.«

»Koště měl by naň držeti!«

Konipas pokrčil rameny. »Mám hlad jako vlk,« prohodil. »Zůstanete u nás na oběd, není-li pravda, příteli. Máme kapouna, šest neděl byl na ovse.«

»Třeba.«

»A na zámek k obědu půjdete?«

»Neměl bych.«

»Jděte, hrabě by si toho třeba všimnul. Budou míti zvěřinu. A kuchař Johanýsek je chlapík ve svém umění.«

»Pravda. Pošlete na faru, že nepřijdu k obědu.«

»A vzkážu pro velebníčka Fabiána. Třem nám bude lépe chutnati.«

XV.

Prošlo několik dní. Byla neděle. Podzimní, záříjová neděle, jasná a přívětivá, jako myšlénka spravedlivého starce, nesoucí se zvolna k výšinám nadhvězdným. K vrchu sv. Volfganga, jenž stojí jihozápadně od Chuděnic, trousili se se všech stran vesničané svátečně odění. Nejvíce jich šlo polními cestami a pěšinami od Slatin a Lučic, z krajiny to, v níž bratr Mrština měl nejčetnější své přívržence. Ve tvářích chodců zračil se zvláštní sváteční ruch i duch, jenž, jak uvidíme, měl svou dobrou příčinu.

Lesnatý vrch sv. Volfganga viděti po vší krajině daleko a široko, zvláště když vzduch je tak průhledný a čistý jako dnes. Při východním svahu jeho směrem k Chuděnicům, těsně při lese, stojí malebný kostelík se hřbitovem. Pěkný ten kout již známe; setkalť se tam poprvé Dobrovský s Hukalem, utíkajícím před družinou Vojtíškovou, v patách za ním se ženoucí. Na jižním svahu, mírně a zpovolna k Lučicím splývajícím, stojí v pozadí příjemného parku pěkný, bílý letní zámek hraběcí s lázněmi, kamž za letních měsíců hosté z okolí rádi zajíždějí. Ale nejsličnější okrasou vrchu jest vysoká kamenná věž, nahoře s pavláčkou a krytbou gotickou, jež strmí na temeni vršním. Pohled a rozhled s ní jest v pravdě rozkošný. Věž tato zbytkem jest kostela, druhdy sv. Volfgangu zasvěceného a císařem Josefem zrušeného. Budova chrámová zmizela nadobro s temene vrchu,

kamení z ní rozneseno, a jedinou po ní památkou jest široký, otevřený výklenek na severní straně dole ve věži. Stál v něm asi druhdy hlavní oltář.

V pravo od výklenku vedou dvéře do zděné jeskyňky, okénkem osvětlené, v níž několik kamenných schodů dolů s polooblouku se táhne mimo skalku. Na skalce té vytlačeno jest několik dolíků, podobných šlepějím bosé nohy. O těch jde v okolí obecná pověsť, že jsou zázračnou památkou po sv. Volfgangu, biskupu Řezenském, jenž žil v desátém století a k jehož diecési, jak známo, i Čechy náležely, dokud kníže Boleslav II. zvláštního biskupství v Praze nezaložil. Putuje prý po Čechách strávil nějaký čas v jeskyni při této skalce a jemu ke cti a k památce založen prý byl bývalý kostel zdejší.

Před výklenkem ve věži prostírá se rovinka, kterou asi druhdy kostel zaujímal. V pravo sahá až na pokraj skály, pod níž dole stojí přívětivá myslivna.

Ve výklenku byl dnes proti všemu obyčeji vystrojen polní oltář, skládající se z ukřižovaného Spasitele v poloviční životní velikosti a několika svěc. Pozadí bylo vyplněno chvojím. Po stranách oltáře a před ním na rovince klečeli a seděli vesničané očekávajíce modrého kněze ze zámku, jenž dnes, poprvé v padesáti letech, měl u sv. Volfganga sloužiti mši. Co chvíli přibývalo věřících.

Ještě jiná příčina, rázu více světského, přivábila mnohou méně pobožnou duši dnes k sv. Volfgangu. Měly tam také slaveny býti oddavky revírníka Františka Zachystala s Madlenkou Fráňovou z Lučic.

Vraťme se pro světlejší věci objasnění na chvíli do chuděnické fary. Jest sobota. Má se k večeru. K Fabiánovi vrazil do pokoje všecek rozkvašen farář Strnádek. Šel rovnou cestou ze zámku od hraběte. Nešel — běžel. Sotva že ducha popadal.

»Tohle je nadělení, bratříčku!« zvolal o stůl se opíraje. »Co svět světem stojí, podobného neviděl. Ten starý blázen, ten Dobrovský, přivede mne ještě do časného hrobu! Co mu to jen zas do té hlavy sedlo!«

»Jistě nějaká jedovatá vosa,« prohodil ironicky Fabián.

»Pravdu máte, vosa, a žahadlo její je zrovna do mne namířeno. Považte. Namanulo se mu, Bůh milostivý ví jak, a drží se toho jako klíště, že zítra po naší hrubé mši bude čísti mši u sv. Volfganga! Rozumějte: na místě nevysvěceném.«

»A vy jste se ráčil tomu opříti, slušně a řádně?«

»Zuby nehty jsem se opíral. Předně: místo nevysvěcené, kde sovy houkají; za druhé: i kdyby na krásně to šlo, musilo by se to týden napřed s kazatelny ohlásiti; za třetí: já nemám práva takového něco povoliti, ať si jdou na vikáře.«

»Což pan hrabě?«

»To máte ten suk na mou kosu. Přimlouval se jen což. Je prý abbé starým pánem, kdo ví, jestli kdy opět Chuděnicko uvidí a starochům prý již musíme leccos prominouti. Chce prý tu po sobě zanechati památku, aby lidé naň vzpomínali. A ještě něco, ano, rád by prý vlastní rukou oddal Zachystala s Fráňovic. Tahle svatba proti vůli rodičů z jedné strany, co už mně nadělala hořkostí! Zítra tři ohlášky najednou! Sfoukněte je. Mělo by to jíti do Budějovic, a jen ve velmi zvláštních případech smí vikář dáti svolení.«

»Tu máme zvláštní případ. Mrštinu prý čekají skoro do hodiny.«

»A musí ten starý kacíř při tom býti? Dávno je zralý pro peklo. Ale nechť, tři ohlášky najednou dovoleny, vikář to vzal na sebe z ohledu k hraběti. Což budu říkati! Ale tahle mše, to nemohu připustiti z úřadu svého.«

»Tedy jste neráčil připustiti?«

»To jest, já nechtěl mermomocí, ale co si počnete? Vezmou vás na skřipec, hrabě z té, abbé z druhé strany, a pomozte si, když to nejde! Volám, div se nezalknu: Nemohu, nesmím, jděte na vikáře. A to jakoby byl loňský sníh. Vikáře prý si vezme sám hrabě na starosť.«

»Tedy jste ráčil svoliti?«

»To jest s reservou, silnou reservou. Proto jdu rovnýma nohama k vám. Račte sednouti a psáti. Já to pak podpíšu a posel musí hned k vikáři. Opatrnosť káže zanechati si kozích vrátec.«

»Nevím, dovedu-li tak důležitou listinu složiti.«

»To by bylo! Jen pište, od čeho mám kaplana?«

Fabián věděl již prve o všem z úst Dobrovského. Viděl v tom podivínství ze strany starého svého přítele a neměl síly mu pokaziti radosť, na kterou se tolik těšil. Byl mezi dvěma ohni. Jakožto kněz nemohl se dopustiti nějakého podvodu k svému nadřízenci a vikáři. Věc, ač sama sebou nevinná po jeho mínění, mohla se státi okolnostmi povážlivou. Kromě toho mu připadlo, že bude-li sňatek Madlenčin ve farním kostele slaven, bude on asi sám musiti obřad ten vykonati, a to se příčilo nemálo srdci jeho. Hledal jako farář kozích vrátec. Našel je. Sepsal krátce listinu a napsal v ní, že mše u sv. Volfganga bude v jedenáct hodin. Zatím dobře věděl, že v deset. Farář listinu zběžně přečetl a hodinu přehlédl. Podepsal. Ještě téhož dne šla k vikáři.

Novina, že v neděli bude Dobrovský u sv. Volfganga míti mši, ještě v sobotu se rozešla těhutým ohněm po nejbližších vsech. Přívrženci Mrštinovi věděli ještě více než kněží na faře a vikář a sám Fabián; věděli z úst Mrštinových, jehož hojně navštěvovali v bídě a neštěstí jeho, že modrý kněz ze zámku bude v neděli u sv. Volfganga konati oběť mše svaté v jazyce drahých českých předků, v posvátném jazyce staroslovanském.

Na statku Fráňovic v Lučicích panoval ruch zcela neobyčejný v životě selském. A nejen u Fráňův, v celé vsi i v nejbližších sousedních obcích. V sobotu po poledni přiváželi raněného Mrštinu. Po stranách povozu a za vozem, jejž řídil opatrně sám Fráňa, kráčel němě, pohřížen v modlitbách, již od hájovny drslavické mimo příbuzné Mrštinovy hlouček nejvěrnějších jeho přátel a tajných u víře přívrženců. V každé vsi jich přibývalo tak, že na vrchu před Lučicemi hlouček ten již podobal se průvodu aspoň takovému, jaký lze vídati při pohřbích sousedů všeobecně ctěných a milovaných. U každého kříže při cestě průvod i povoz se zastavil a pomodleno hlasitě Otčenáš a Věřím. V zadní košatině na voze seděl na slámě houní přikryté Hukal, drže jako matka dítě v náručí svém ubohého nemocného starce, v plášť zahaleného. Čestnou tu úlohu si Hukal zasloužil. Po všechen čas trapné nemoci Mrštinovy takořka od něho neodcházel, dnem i nocí synovskou šetrností jej opatruje. Tato šlechetná obětavost přiměla mimo jiné také Dobrovského k tomu, že zjednal mu u hraběte místo hajného, až Bůh Mrštinu odvolá. I Hukal i ostatní mužové v průvodu měli hlavy nepřikryté.

Dojeli šťastně do Lučic, kdež celá ves byla na nohou. U statku Fráňova se zastavili. Otec Tomeš a jiní nejvěrnější přátelé Mrštinovi sundali opatrně nemocného s vozu a odnesli jej do čeledníku, kdež jej na lůžko uložili. Z těla Mrštinova nezbývalo již mnohem více nežli stín, pouhý stín. Stín ten nevypadal smutným; naopak předtucha věčné blaženosti dodávala mu v očích všech, kdož s ním obcovali, zvláštní krásy a půvabů. Citupln malíř do smrti by nebyl zapomněl na tu vráskovitou hlavu, oduševněnou nejskvělejšími pomysly víry. Mrština mluvil již ztěžka; levá strana jeho těla byla bez vlády; ale jinak byl při jasném a zdravém rozumu. Všickni prosili jen Boha za tu milost, by dal

nábožnému starci dočkati se dne zítřejšího. Bůh je vyslyšel. K večeru přišel k Fráňovům Dobrovský. Hodnou chvíli byl s Mrštinou o samotě. Lidé myslili, že připravoval jej k smrti. Ne tak. On uváděl přítele svého nejdražšího u život věčný. Krve a těla Páně mu nepodal. Dle úmluvy odložil to na zítřek.

V čeledníku procházela se neviditelná smrt; nikoliv v postavě hrozné a děsné, nýbrž ve způsobě anděla lásky, smíru a lahody z věčného odpočinku. Mimo čeledník nový naproti tomu vznímal se a šířil život, ztělesněný v Madlence a Františkovi. Konaly se přípravy k zítřejšímu sňatku. Přípravy ty nebyly hlučny. Neprovázely jich ani jásání ani zpěv ani hudba. Světská rozkoš, za takových okolností obyčejná, ustoupila rozkoši, jež pojímá ducha tělo opouštějícího a strojícího se na pouť k věčné pravlasti své.

Minula noc, hladce a tiše bez všelikého pozoruhodnějšího vyrušení. Slunce vynořilo se mezi Ryčajem a Doubravou z ranní mlhy. Madlenka a František shledali se v zahradě.

»Slunce nám krásně vychází,« jásal František.

»Krásně,« dodala Madlenka, otočila lokty své Františkovi okolo krku a zavěsivši se celou vahou na drahém muži horoucně jej zlíbila. Uvítání takového slunce už asi dávno nevidělo. Ruče odhrnulo mlhy a vstoupalo vesele nahoru do modroty nebeské.

O hodině osmé přijela k Fráňovům paní obroční. Byla uplakána. Přišla sama. Pan obroční postavil si hlavu; tentokráte nedbal ani toho, co pan hrabě tomu řekne. Předstíral hrozný kašel, rýmu a Bůh ví co, a teprve po dlouhém přemlouvání a prošení dovolil své paní, aby byla přítomna sňatku nezdárného syna. František padl beze slova matce okolo krku. Oba dva plakali, plakali dlouho, usedavě. O osmé hodině dala paní obroční, rodiče Madlenčini a posléze Mrština zasnouben-

cům své požehnání. Před devátou vypravili se na cestu k sv. Volfgangu. Mrštinu nesli v nosítkách, ostatní šli pěšky. Byl to průvod zvláštní. Napolo pohřební, napolo svatební. Slzami žalosti i radosti kropil cestu svou.

Na rovince před oltářem, na temeni sv. Volfganga bylo lidí jak by nabil. Udělali Lučickým ulici. Mrštinu složili zrovna před oltářem, za ním postavili se zasnoubenci, příbuzní jejich, svědkové, jediná družička a Hukal. V shromáždění bylo takové ticho, že bylo slyšeti každičký vzdech nevěstin. Madlenka plakala a vzdychala. Byla na cestě od rodičů, již ji posud chovali jako míšenské jablíčko. Co na ni čekalo na nové životem pouti? Zda radosť, či žalosť, či oboje, Bůh to ví! Plakala, nebyla k upokojení.

Nahoře na věži a na pavláčce bylo živo. Byly tam školní děti s učitelem. V rukou měly partýsky s písničkou, již dávno znaly, ale jež dnes z těch partýsků podivně na ně hleděla. Byla to známá píseň: Hospodine, pomiluj ny. Dnes stálo na partýskách: Gospodi. Dobrovský dal jim napsati píseň v původním, staroslovanském znění. Sám byl při zkouškách, když učitel ji se zpěváky cvičil. Nedopustil, aby děti jinak vyslovovaly, než stálo na partýskách. Ta píseň měla se zpívati při dnešní mši. Děti se nahýbaly nahoře přes zábradlí. Učitel měl s nimi pravý kříž, aby mu některý smělejší chlapec dolů nespadl.

»Již jde,« volala děvčata k učiteli. Dobrovský vystupoval z lesa vážným krokem. Za ním mladší kostelník s menším rouchem a náčiním. Dobrovský se přistrojil a šel k oltáři. Dva vážení sousedé lučičtí před ním, aby mu přisluhovali. Dáno znamení zvonečkem. Veškeren lid klekl, pokřižoval se, sepjal ruce. František s Madlenkou přiklekli na stupeň k oltáři. Dobrovský je oddával po česku, beze vší latiny. Hlas jeho, jindy sí-

pavý a tenký, zněl dnes jaksi neobyčejně zvučně. Každičkému slovu bylo rozuměti.

Bylo po oddavkách, novomanželé ustoupili od oltáře. Dáno druhé znamení zvoncem. Nahoře na cimbuří věžním spustil učitel s dítkami plně a zvučně: Gospodi, pomiluj ny. Shromážděný lid probíhal mráz. Zpěv dětský, vysoko nad hlavami jim se vznášející, uchvátil rázem každé upřímné srdce. Zpěv umlkl. Bylo evangelium. Dobrovský četl je nadšeným hlasem po staroslovansku. Lid strnul podivením, radostí. Nebyla to mrtvá kněžská latina, byl to jazyk, jemuž rozuměli a jemuž rozuměl Bůh. Starci se hlasitě rozplakali, štkání se rozléhalo ze všech stran. I Dobrovskému se oči zalily a hrdlo radostí stisklo. Stěží jen dočetl evangelium. Všecky mešní modlitby říkal Dobrovský po staroslovansku buď pošeptmo, buď nahlas. Když o pozdvihování zvedaje hostii a kalich zvolal: »Totoť jest tělo mé, totoť jest krev má,« nebylo pro hlasitý pláč ani zvonku slyšeti.

Když blížilo se přijímání, zvedli Fráňa a Tomeš Mrštinu a přinesli jej k oltáři. Přiklekl s pomocí jejich na stupeň a obrátil skalené oči své nahoru k Spasiteli. Abbé odříkal nad ním modlitbu a podal mu nejprve tělo Páně a po té z kalichu i krev Páně. Mrština sebral všecku sílu svou a snažil se vzpřímiti. Nebyl s to. I zvedl pravici svou a vztáhl ji prosebně k ukřižovanému Spasiteli.

»Bože můj, Otče můj!« zvolal chraplavým hlasem. »Ó, dej mně zemříti, neboť dal jsi se mně dočkati, že přijal jsem do sebe jako věrní předkové naši krev i tělo tvé!«

Po té sklesla mu pravice, hlava se sklonila, tělo shrklo k zemi. V pocitu nebeské blaženosti vypustil duši na stupni oltářovém. Zesnul v Pánu. Složili jej na zemi a setrvali s mrtvolou až do konce svatého výkonu...

XVI.

V čas, kdy Dobrovský u sv. Volfganga sloužil mši v staroslovanském jazyce, přecházel farář Strnádek po čeledníku jako po jehlách. Čekalť zimničně nedočkavě vikáře, jenž nepřijížděl. Teprve okolo jedenácté hodiny zastavil se povoz vikářův před farou.

»Pozdě, pane bratře,« volal mu Strnádek v ústrety.

»Není ještě jedenáct,« odpovídal vikář slézaje s vozu, »a v jedenáct jste psali.«

»Bylo přepsáno; v deset mělo státi.«

»Jaká boží pomoc; dá Bůh, že to všecko spravíme.«

»Račte dále. Jsem všecek nešťasten, nevím si už rady a pomoci s abbéem Dobrovským.«

Vstoupili do čeledníku. Sotva si vikář, stařičký již muž, údy narovnal, přiběhl kostelník, upachtěn a udýchán. Farář byl jej nahoru k sv. Volfgangu poslal, aby aspoň měl jistou o všem zprávu.

»Svět už bude choditi po hlavě,« zvolal kostelník. »Milostpán abbé ze zámku měl mši v slovanském jazyce a Mrštinovi dal přijímati hostii a z kalichu. A Mrština hned po tom při oltáři zemřel. Jako za starodávna husitským kacířům!«

Vikář i farář zbledli leknutím. Povážlivý vikář nejdříve se vzpamatoval.

»Odejděte,« pokynul kostelníkovi; ten odešel.

»Spolehlivý-li muž?« tázal se vikář.

»Neznám spolehlivějšího,« odvětil Strnádek.

»Horribile dictu! Budeme míti opletačku s konsistoří, jíž nevidím dobrého konce. Musíme ihned s abbéem mluviti a vzíti protokol. Pojďme mu naproti.«

Sotva přišli za městečko, spatřili Dobrovského, an přicházel stromořadím od sv. Anny, doprovázen zástupem vesničanův.

»Račte na chvíli s námi na faru,« oslovil jej vlídně vikář.

»Na chvíli nebo hodinu, jak si žádáte, pane bratře.«

Vraceli se mlčky na faru. Usedli. Farář přivolal Fabiána. Posadil jej k psacímu stolu a prostřel před ním arch papíru. Dobrovský se ironicky usmál.

»Velectěný pane abbé,« tázal se vikář. »Je-li pravda, že jste dnes u sv. Volfganga, na místě nezasvěceném, konal oběť mše svaté v jazyku slovanském?«

»Pravda, pane bratře,« odvětil suše Dobrovský.

»A pravda-li, že jste při ní podával Mrštinovi pod obojí?«

»Holá pravda,« odpovídal klidně Dobrovský.

»Pane abbé, do jakých mrzutostí nás zaplétáte! Či nevzpomněl jste, že až se to donese do Budějovic — a zamlčeti se to nikterak nedá — že bude z toho proces nemilý a zlý?«

Abbé pokrčil rameny: »S té stránky nebojím se konsistoře.«

»Toť slovo poněkud smělé. A pan biskup, ráčíte jej znáti...«

»Ani biskupa se nebojím u věci, již dovedu zastati podle rozumu a svědomí svého, třeba slovo mé po vaší mysli zdálo se býti smělým,« vykládal Dobrovský podrážděn.

»Buďme vespolek mírni, neboť potřebí máme mírnosti u věci, jež daleko a vysoko patří. Skutek váš dnešní čelí proti zákonům církevním, zasvěceným staletími, anobrž poráží je. Či jaký byl v tom vašnostin úmysl?«

»Dobrý, pane vikáři, a snad i křesťanštější nežli ten, kterým vy po něm pátráte,« odpovídal abbé s rostoucí horlivostí.

»Jsem vikář, velectěný abbé,« děl dosti šetrně vikář.

»A já jsem Dobrovský!« pravil prudce abbé i povstal se stolice. »A pravím vám, že takovou při na svůj

vrub hravě podniknu. V té záležitosti troufám si nejen na konsistoři a biskupovi, ale na samém Bohu při vyhráti!«

»Nejzuřivější naší svaté církve nepřítel a protivník Voltaire napsal na kapli, již svému božství vystavěl: Voltaire errexit deo, čímž na roveň se stavěl Bohu samému — a vy zabíháte ještě v hroznější zámezí, vy troufáte si docela na milém Pánubohu proces vyhráti!«

»S té stránky troufám,« vykřikl Dobrovský a chtěl se rozejíti po pokoji. Leč nebyl s to. Zachytil se stolu a všecko jeho vzezření rázem se změnilo. Rtové mu zmodrali, lícem trhala křeč, oči se mu divoce rozkoulely.

»Vodu,« zasípal ostře.

Fabián vyskočil a přinesl mu vody. Abbé ji lízl a mrštil sklenicí o podlahu, že se v kusy rozlítla. »Čerstvou, z pramene,« volal divočeji.

Fabián opět odešel. Oba kněží třásli se po celém těle. »Přichází naň šílenosť,« šeptal farář všecek spocen vikáři.

Dobrovský hleděl k stropu a bručel si první takty k »Gospodi, pomiluj ny.« Přítomných si nevšímal. Po chvíli vrátil se Fabián s čerstvou vodou. Dobrovský se jí něco napil.

»Pojdte,« velel Fabiánovi a obemknul kostnatými svými prsty jeho rámě.

Farář i vikář mrkli na kaplana, aby poslechl. Přinesli oběma klobouky a otevřeli jim dvéře. Fabián odváděl abbéa do zámku. Dobrovský šel velmi těžce opíraje se celou vahou o Fabiána. Bručel něco pro sebe, čemuž nebylo rozuměti. Fabián vybral si ze všeho jen slovo: »koule«. Slovo to mělo děsný význam. Kdykoliv chmury duševní temnoty obestírati se jaly Dobrovského, vzpomínal především na kouli, jež nešťastnou nehodou mu v Jindřichovicích při honbě v prsou uvázla. Jí přičítal také duševní nemoc svou, ač podle domyslů lékařů

příčinou jí bylo nejbližší přílišné a usilovné studování za nocí a následky jeho, vady v ústrojí zažívacím a návalové krevní do hlavy.

Pomocí služebníka panského přivedl Fabián ctihodného mistra do jeho příbytku. Zavolali lékaře, jenž jej dal do studené koupele. Dobrovský odpoledne poněkud okřál, ale nikoliv na dlouho. Ve světlých chvílích vědomí svého nejraději viděl u sebe Fabiána. I v blouznění po něm volal, a vděčný kaplan věnoval ochotně všechen čas pokud mohl abbéovi. Po některém dni, asi ve čtvrtek nebo v pátek zachvátil posléze Dobrovského prudký záchvat jeho duševní nemoci. Lékař i hrabě již myslili, že navždy veta po vzácném duchu jeho. Mimo Fabiána, jenž s ním jako s vlastním otcem zacházel, nesnesl nikoho při sobě. Nejraději se koupal v studené ba ledové vodě jako za zdráva. Mělť vedle své komnaty pokojík s vanou, v níž zvláště ráno rád si jindy poseděl. Pokojík ten byl mu nyní nejmilejší. Do něho snášel si své papíry a rozestýlal je po podlaze. Postříkané a smáčené ty papíry pak služky odnášely, a takovým způsobem přišla na zmar lužicko-srbská mluvnice, kterou poslední léta sepsal pro vendický seminář v Praze. Jiná libůstka jeho byla psáti po stěnách své koupelny. Papír se mu jaksi zhnusil, po tom šlapal; stěna bílá se mu zalíbila. Čmáral po ní tužkami myšlénky, jež v zatemnělé hlavě jeho jako mravenci se hemžily. Na štěstí nevešlo v skutečnosť, čeho sě přátelé Dobrovského v Chuděnicích, po Čechách i jinde tolik strachovali. Temnoty z ducha abbéova pozvolna se rozptylovaly a rozcházely, okamžiků jasného sebevědomí přibývalo, až na konec Dobrovský, jak vůbec bylo lze při jeho velikém věku, opět na duchu i na těle ozdravěl.

Jednoho dne pravil k Fabiánovi: »S neděle asi rozloučíme se, milý příteli «

»Do Prahy?«

»Nikoliv, do Vídně bych rád. Mám potřebí nutně studií, jež jenom ve dvorní bibliotéce k Jordanisovi konati mohu.«

»Ó, dejte na čas duchu svému odpočinouti.«

»To nesmí býti, bratříčku. Šediny, hrobové květiny. Našinec si musí pospíšiti, aby nezamrzl.«

»Pan hrabě pojede s vámi?«

»Pojede. Již uzavřeno a umluveno.«

Než odjel, rozloučili se s ním všickni jeho přátelé upřímně plačíce. I hrob Mrštinův navštívil provázen Fabiánem. Vzal z něho štipec země a pouštěje ji zlehka opět na rov po zrnech prohodil usmívavě svým zvláštním způsobem: »Fabiánku, ta země je dost lehka. Netlačí ho. Myslím, že nás nebude také tlačiti, co říkáte?« Fabián se zamyslil.

Když den po tom, začátkem listopadu s hrabětem z Chuděnic odjížděl, vydal se asi dvě hodiny před ním do Vídně na cestu hajný Hukal. Vyjel si tam po vůli Dobrovského s trakařem, na němž naložen kufr se spisy a knihami Dobrovského. Nemohlť si věru abbé pro nejdražší poklady své voliti lepšího opatrovníka.

Dobrovský se zdržel nějaký čas v Praze pro zotavenou, odtud pak jel s hrabětem do Jindřichova Hradce. Tam dlouho se nezdržel, nýbrž odebral se do Vídně. Ještě před vánocemi asi v polovici prosince r. 1828 vypravil se z Vídně ponoukán předtuchou, že již drahé vlasti nespatří. V Brně trávil vánoce a ač churav, sloužil ještě na vánoční Hod boží mši. Než nemoc co den se horšila a přes všecku pomoc nejosvědčenějších lékařův objevila se na novoroční den r. 1829 smrtelnou. Šestého dne ledna po té nebylo šlechetného kmeta více. Duch jeho, vzácnější zlata, vyšel z vetché tělesné schránky své a vzletěl za Mrštinou u výši nadhvězdnou.

* * *

Červánkové pobledli a uhasli. Rozednilo se přes všecky těžké chmůry a sychravé a neustupné mlhy. Jest mladý den. Den, život! Žádá práce. Život a práce, člověk a boží vzduch. Kráčejme tím božím vzduchem statečně, vytrvale, odměřeným a vypočteným krokem, nikoliv kvapným a kolísavým. Vzhůru držme oko i srdce své! Který cíl položen praduchem dějinným naší práci? Nemudrujme nad slušnost a potřebu. Buď on prázden předbřeznového idealistického blouznění, ale buď i dalek hliněných ideálův našich dnův. Práce, mužnými ctnostmi a ryzí mravností prodchnutá a zasvěcená, budiž cestou k němu nás vedoucí. Nelekejme se na ní trní, skalisk, zdánlivých propastí. Pravda, právo, lidskosť buď on sám. A jejž ranní věštili červánkové, šťastný bude na obloze české den!

CANCELLED
JAN 1985